

МАЖБУРИЙ НУСХА

Исҳоқжон НИШОНОВ

АҒҒОН ШАМОЛИ

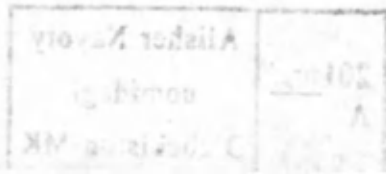
РОМАН-СЕРИАЛ

ТУЗОҚ

4

КИТОБ

«Наманган» нашриёти
2013 йил

УДК: 821.512.133-3.
ББК 84(5Ўзб)7 - Ғўр. араб.
Н-69

НГ 1076-3318,0-1561400 2013
1077-(16,0)-(10)

ISBN 978-9943-328-72-3

- © И.Нишонов
- © Афғон шамоли - 4 Қайта нашри
- © «Наманган» нашриёти. 2013. 224 б.

2014/12 А 1019	Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston MK
----------------------	---

Ю-37897/4
2

САМАНГАН

Судьянинг ўлими юрагини зулмат босган Эргаш учун байрамга айланди. У яна бир ғанимидан ўч олганидан хурсанд эди. Зудлик билан ўз раҳнамоларига хабар жўнатмоққа ошиқди. Бундай янгилик учун улар каттагина чойчақа тўлашарди.

- Баракалло, Эргашбой, сиз ўзингизни ҳали нималарга қодир эканлигингизни кўп кўрсатасиз! - деди раҳнамо хушxabарни эшитиб. - Менинг ҳисобимдан йигитларингизга зиёфат беринг!

- Марҳаматингиздан бошим осмонга етди, - ялтоқланди тўдабоши. - Ўйлайманки, йигитларим сизнинг бу совғангизни хурсандчилик билан қабул этиб, ҳаққингизга дуо қилишади.

- Буни совға, деб ўйламанг, иним, - деди Абдуллоҳ. - Йигитларингизни кийинтириш, озиқ-овқат билан таъминлаш каминанинг бурчидир! Совға эса алоҳида юборилади.

- Бизга бирни берсангиз, Аллоҳ сизга ўнни берсин, оға!

- Сизга нозик бир гапни айтмоқчиман, Эргашбой.

- Буюринг, жанобим? Қулингиз бир оғиз амрингизга жонини қурбон қилади.

- Гапимни буйруқ, деб ўйламанг, жаноб Эргашбой, - Абдуллоҳ атайин сукут ичида қолди. Кейин мулойим, бироқ аламли оҳангда гапида давом этди.

- Сиз бизнинг энг яқин дўстимиз, ҳам биродаримизсиз. Сизга отилган данакдай тош бизнинг юра-

гимизни парчалайди. Оёгингизга зирапча кирса, танамиз зирқирайди.

Эргаш бу мақтовдан ийиб кетди.

- Албатта, албатта, - деди шошиб.

- Одамларим кунни кеча қўлимга рўзнома ташлаб кетишди. Салкам икки бетда сиз ҳақингизда аччиқ ва аламли сўзлар битилган. Сизни ифвогар, юрт хоини, босқинчи ва қароқчига чиқариб қўйишган. Ўқиб, бетоқат бўлдим.

- Рўзнома қўлингиздами? - Эргашнинг овози қалтираб чиқди.

- Сизга жўнатмоқчи эдим, аммо раҳнамоларимиз ўша рўзнома билан қизиқиб қолишгани боис, уларга юбордим.

- Мақолани ким ёзибди? - сўради руҳи тушиб кетган тўдабоши.

- Андак сабр қилинг, - деди Абдуллоҳ ва бир муддатдан сўнг муаллифнинг исмини баён қилди.

- Илм даргоҳининг профессори Фарҳод Жамол экан.

Эргаш бундай номни эшитмаганди. Абдуллоҳ жанобларининг бу хабарни бўрттириб ва айни дамда ёлгон айтишидан муроди ўзгача эди. Аслида мақола Эргаш ҳақида эмас, балки Абдуллоҳ бошчилик қилаётган оқим тўғрисида эди. Унинг мақсади мақола муаллифидан Эргашнинг қўли билан қасос олиш эди.

- Сиз у кишини танидингизми? - сўради Абдуллоҳ Эргаш жим қолганидан хавотирланиб.

- Афсус, танимадим, устоз, аммо мен борганимда унинг бўҳтон ёзган қўлларини синдираман!

- Бу даражада ғазабланманг, муҳтарам Эргашбой. Шу ерда туриб ҳам ундан қасос олишингиз мумкин.

- Йўл кўрсатинг, устоз?

- Одамларингизга буюринг, улар рўзнома чиқарадургон идорани ўраб олишсин, ўша тухматчи ёзувчини топиб, ноўрин мақола ёзгани учун айнан шу рўзномада бизлардан кечирим сўрасин!

- Ҳақ гапни сўзладингиз, устоз, - Эргаш учун Абдуллоҳнинг маслаҳати маъқул бўлди. - Мен ҳозироқ одамларимга хабар жўнатаман. Улар албатта эрталаб исён кўтаришади.

- Бўш келманг, иним, бўш келманг! - деди муродига етган Абдуллоҳ.

Тўдабоши зудлик билан Қамбарга хабар йўллади.

- Одамларимизга айт, эрталаб газета идораси олдида тўпланишсин. Намойиш ўтказинглар, биз тўғримизда мақола ёзган одамни топиб, кечирим сўрашга мажбур қилинглар!

Қамбар топшириқни бажаришга сўз берди. Эрталаб шаҳар газетасининг биноси олдида эллик нафарга яқин одамлар тўпланишди. Аммо улар нимани талаб қилишни билишмасди. Ўзларича бақириб-чақирешарди. Муҳими, ўзларини одамлар кўзига адолатпарвар кишилар қилиб кўрсатишга уринишарди. Бироқ Қамбарнинг тўдасига ҳеч ким келиб қўшилмади. Ўтган-кетганлар уларга нафрат билан қараб қўйишди.

Эргаш кечки пайт хонасидан чиқмай, «Озодлик» радиостанциясининг эшиттиришини тинглаб ётди. Янгиликларда элликка яқин одамлар шаҳар газетасининг биноси олдида намойиш қилишганини, шаҳар прокурори безорилик қилган уч нафар намойишчини қамоққа олиш ҳақида санкция берганини айтиб ўтишди. Абдуллоҳга шу керак эди. Эргашнинг қўнғироғини кутмай, ўзи сим қоқди.

- Хабарингиз бўлдими, Эргашбой, - деди у аянчли овозда. - Прокурор одамларингиздан икки-учтаси-

ни қамоққа тиқибди. Бу қандай адолатсизлик!

Эргаш бу хабарни эшитгани учун ташвишга тушмади.

- Бу менинг галабам, устоз, юртда бўлмасам ҳам тарафдорларим борлигини, қўлимдан қандай ишлар келишини ғанимларим билишди.

- Сиз уларни бунданда кўпроқ даҳшатга солишингиз мумкин, иним. Одамларингизни қамоққа олган прокурор жазосиз қолиши мумкин эмас. Уни жазоламасангиз, эртага бошқа одамларингизни ҳам қамоққа тиқади. Ҳукумат одамларининг юрагига фулгула солинг! Ўйлайманки, сиз бунга қодирсиз!

Эргаш шаънига билдирилган мақтовли гаплардан талтайиб кетди.

- Бу ишни узоққа чўзиб ўтирмайман, йигитларимга бир оғиз айтсам прокурорни гумдон қилишади.

- Менинг прокурорда адоватим йўқ, Эргашбой жаноблари, фақат сизнинг содиқ ва вафодор йигитларингизни ноҳақ қамоққа олганига тоқат қилолмаяпман!

Абдуллоҳнинг мақсадини тушунмаган Эргаш бу гапни ўзига нисбатан ачиниш, деб қабул қилди.

- Бир ҳафта ичида ўша ярамас прокурорнинг бошига итнинг кунини соламан! Шундай жазолайманки, ўлими олдидан одамларимни қамоққа олганига минг бор пушаймон ейди. Керак бўлса, бутун дунё олдида уларни ноҳақ қамаганини, адолатсизлик қилганини, менинг йигитларим қонунни бузмаганини айтиб, кечирим сўрайди!

- Бу ҳақиқий ўз йигитларига жонини фидо қиладиган қасоскор, эр мард кишининг гапи бўлди, иним, баракалло! - олқишлади Абдуллоҳ.

- Қуллуқ, устоз!

Эртаси куни Эргаш Қамбарга шундай топширик берди.

- «Сим» операцияси амалга оширилсин!

Ю Р Т Д А

Барно ваъда қилинган пулнинг қолган қисмидан умидвор эди. Ўша куни судьянинг хонасидан чиқиб кетди-ю бироқ ўлиб қолишини хаёлига келтирмаганди. Уйига боргунча Қамбарнинг одами «топширик нега бажарилмади?», деб сўраса не дейман», деган совуқ ўй хаёлидан кетмади. Топширикни бажармагунча кўринмасликка қарор қилди. Кечки пайт маҳаллий телевидениеда суд раисининг инфаркт билан вафот этганлигини эшитгандан сўнг, миясини оғритган саволлар юки елкасидан қулади.

Эрталаб айтилган манзилга борди, аммо ваъда берган одам келмади. Пул қизнинг юрагига тинчлик бермасди. Шу сабабли, ҳар куни манзилга келар ва керак бўлган одамни кутарди.

Қамбарнинг одами Барнони кўздан қочирмаганди. Изидан соядек эргашиб юрарди. Кунларнинг бирида бола кўтарган аёл ёнига келиб, садақа сўради:

- Яхши тушга ҳам садақа, деганлар, хайр қилинг, синглим!

Барно хурпайиб кетган сочларига тароқ тегмаган, кўйлагининг тугмалари узилиб, қорайган кўкраги кўриниб турган тиланчининг раъйини қайтармади. Сумкасидан юз сўм олиб узатди.

- Илоҳим, муродингизга етинг, синглим, - аёл дуо қилди. Бирдан Барно ҳушёр тортди. Унинг овози қулоғига таниш туюлди. Тиланчи йўл четида келиб борарди. Қиз унинг ортидан қараб қолди. Икки-уч

дақиқа ўтиб, ёнига ўспирин йигит келди.

- Кечки пайт олдингизга одамларимиздан бири келади. Шу ерда кутинг!

Барно айтилган вақтда келди. Сариқ «Жигули» ёнида тўхтади.

- Машинага чиқинг!

Аёл ҳайдовчини таниди. Топшириқ берган одам шу эди.

У орқа ўриндиққа ўтирди. Машина силжиди.

- Топшириқни аъло даражада бажарибсиз, бошлиғимиз хурсанд бўлдилар! - деди ҳайдовчи.

- Бундай бўлишини кутмагандим, - деди Барно.

- Нима, сиз уни ўлдирмадингизми? - ҳайрон бўлди ҳайдовчи.

- Ярим тунда мазаси қочиб қолди. «Тезда уйдан чиқиб кет», деб мени ҳайдаб юборди.

- Сиз уни қийнаган бўлсангиз керак-да?

- Умрида аёл зоти билан ётмаган эканми, ўша тун ҳоли жонимга қўймади.

- Аниқроқ гапиринг? - қизиқди ҳайдовчи.

- Нимасини гапирай, - Барно ҳиринглаб кулди ва тўшакдаги воқеани очиқчасига сўзлаб берди.

- Сени адабингни берай деб, ҳирсни қўзгатадиган доридан тўрттасини сувга аралаштириб, ичириб юборгандим. Наша чеккан одамдай маст бўлиб, ёнимдан силжиёлмай қолди...

- Ҳунарингизга гап йўк! Бундан ортиғи бўлиши мумкин эмас.

- Сиз ваъдангизни унутмадингизми? - бироз жимликдан сўнг сўради Барно.

- Унутиб бўладими, фариштам, бизда гап битта бўлади! - Ҳайдовчи тортмадан бир боғлам доллар олиб, аёлнинг тиззасига қўйди. Барно пулни сумкасига жойлади.

- Биздан олган қарзингиз қанча бўлди?
- Нима, буниям қарзга ётқизмоқчимисиз?
- Буниси ваъда қилинган хизмат ҳақингиз, бироқ орамизда олди-бердимиз бор. Ҳисобли дўст айрилмас, деганлар, шунга сўраяпман-да!

Барнонинг қарзи эсида эди.

- Олти миллион!
- Раҳмат, унутмабсиз!
- Бошлиқ сўраяптими?
- Сўраганлари йўқ, аммо қарзим бор, деб сиз хижолат тортманг, пул лозим бўлса, айтаверинг!

- Энди, мени шу ерда қолдирсангиз, бир дугонам билан учрашмоқчиман. - Барно уйга қайтишни истаб қолди.

- Ўша учрашувни бошқа кунга қолдирасиз, - деди ҳайдовчи.

- Сабаб?

- Бошлиғимиздан янги топшириқ олдик. Шунинг учун этишингиз керак.

- Қандай топшириқ экан?

- Буни ўзлари айтишади.

- Ишқилиб аввалгидек эмасми?

- Кўнглингизга урдими?

- Сўрадим-да, - жилмайди аёл.

- Буниси нозикроқ, - жиддийлашди ҳайдовчи.

- Айтинг! - нозланди аёл.

- Бошлиқлар айтишади, дедим-ку. - Ҳайдовчи аччиқлангандек бўлди.

Барно каттароқ улушдан умидвор бўлди.

- Ишқилиб, тўлайдиган пулингиз меҳнатимга арзийдими?

- Сизни ранжитмаймиз, агар айтилган топшириқни бажарсангиз, хўжайин қарзингизни кечиши мумкин!

Барно бажарадиган топшириқни билишни жуда-жуда истаса-да, ҳайдовчи айтмади. Машина тўрт қаватли бино олдида тўхтади.

- Етиб келдик! - деди ҳайдовчи ойнадан аёлга қараб.

Барно пастга тушди. Икковлари тепага чиқишди. Тўртинчи қаватдаги темир эшикни тақиллатишди. Узун бўйли одам чиқди.

- Келдиларингми?

Ичкарига киришди. Барнонинг димоғига ёқимсиз ис урилди. Хона ўртасидаги дастурхон безатилганди. Таомларга кўзи тушган Барно очиққанини эслади.

Овқатга ўтиришганда, Қамбар кириб келди.

- Сизни Покистонга жўнатмоқчимиз, - деди қизнинг олдига ўтирар экан.

- Покистонга, нега? - ҳам ажабланиб, ҳам қувониб кетди Барно.

- Тижорат ишлари билан ўтиб келасиз.

- Бир ўзимми?

- Шерикларингиз бор!

- Менда маблағ йўқ!

- Қарз берамиз, қайтганингизда узасиз!

- Бориб келишим учун қанча пул кетади?

- Наридан борса беш минг доллар.

- Катта пул экан, бунча пулни топиб, узишга ақлим етмайди!

- Узишнинг йўли бор, буни бориб келганингиздан кейин айтаман. Муҳими, қарзни ўйламанг, ҳали ёшсиз, маза қилиб ўйнаб олинг!

- Қачон жўнашим керак?

- Шу ҳафта қўлингизга самолёт чиптасини берамиз. У ерда одамларимиз сизни кутиб олишади. Ҳозирча бу тўғрида ҳеч кимга оғиз очманг!

- Розиман, - деди қиз. Аммо юртидан чиқиб кетаётганидан юраги гаш эди.

Қ И Р Г И З И С Т О Н

Қамбар Россияга жўнатган дўппидай наша бир чамадон пул бўлиб қайтди. Даромаднинг бир қисмини Эргашга юборди. Қолган пулга одам топиши, «сим» операциясини амалга ошириши лозим эди. Қолаверса, ўзи ваъда қилган бош учун ҳам одам ёллаши зарур. Вақт кутиб турмайди. Яна йигирма кундан кейин Эргаш калла солинган қутини кутади. Уйламай айтган гапи учун Қамбарнинг ичини ит тирнарди. Кундуз кунлари ҳаловатини, кечалари эса уйқусини ўғирларди. «Нега ваъда бердим? Ким мажбур қилди мени? Бу иш қўлимдан келмайди, десам бўларди-ку», дерди ўзига ўзи. Фикри-ўйи бошни узиб келадиган одамни топишда бўлди. Кутилмаганда Ҳамдам каллани эслаб қолди. «Бу топшириқни ўша бажарали», деди ўзига ўзи. Пул деган савилга шу қадар кўнгил қўйган-ки, бир мири учун ҳар қандай қабиҳ ишларни қилишдан жирканмайди. У бир пайтлар Эргашнинг хизматида бўлган. Одам ўлдириб, қўлини қон қилмаса-да, ундан баттароғини қилган. Эргаш мамлакатдан қочиб кетганида, Ҳамдам каллани эсламади. У нима қилишини билмай, қишлоғида қолди. Шу одам кутилмаганда Қамбарнинг хаёлини ўғирлаганди. Яқин одамларидан бирини унинг олдига жўнатди. Эртаси кунни топиб келди.

- Менга қандай хизмат, бой бола? - сўради Ҳамдам калла ичкарига киришганда. - Ҳар қалай мени бекорга эслаб қолмагандирсан?!

- Муҳим топшириқ бор.

- Хўш? - юзига кулгу ёйилган Ҳамдам калланинг кўз олдига пул келди.

- Чўлга борасан. Шариф деган фермер бор, унинг калласи бошлиққа керак бўлиб қолди.

- Калласи? Умримда кўлимни қонга беламаганман, бой бола!

- Лекин сен дарра билан урган одамларнинг кўпининг ўпкаси, жигари тугаб, аллақачон ўлиб кетишганини унутма! Калла узиб ўлдирдинг нима, уриб ўлдирдинг нима? Иккиси ҳам қотиллик, шундай эмасми?

- Берадиган пулингни айт? - Ҳамдам калла пачакилашиб ўтиришни истамади.

- Беш минг доллар, - Қамбарнинг чеҳраси бироз ёришди.

- Бу камлик қилмасмикин, бой бола? Чўлга боришнинг ўзига камида минг доллар кетади!

- Нима, сенга пул топиш осонми?

- Пул топиш сенга чўт эмас, бизга ўхшаганларга азоб, бой бола!

- Қанча сўрайсан? - Қамбар у билан савдолашиб ўтиришни истамади.

- Яна кўшасан, бой бола!

Қамбар унга хўмрайиб қаради. Ақлинг жойидами, демоқчи эди, кўз олдига Эргаш келди, унга айтган гаплари қулоғида жаранглади. Ҳамдам калла аҳдидан қайтса, яна кимни излайди? Вақт эса тигиз. Рози бўлса, келгуси ҳафтада чўлга жўнаши керак.

- Каллани мен айтган жойга элтиб бориш шарти билан!

Ҳамдам калла кўлини кўксига кўйди. Бу билан ўзининг розилигини билдирди.

- Қачон ишга киришаман?

- Келгуси ҳафта шу ерда кўришамиз!

Қамбар темир сандиқдан беш минг доллар олиб, Ҳамдам калланинг олдиға ташлади.

- Чой-чақа қилиб турасан.

Қамбар бошлиқнинг топшириғига асосан эски одамлари билан учрашувни тўхтатганди. Атрофига янгиларини йиға бошлади. «Шундай қилсам изкуварлар мендан хитланмайди», деб ўйлаганди. Бироқ «Сим» операциясини янгилар бажаролмаслигини ўйлаб, эски танишларидан воз кечмасликка қарор қилди. Улардан учтасини чақиртирди.

- Шаҳар прокурорини тинчитиш керак, - деди у танишларига. - Хўжайиннинг буйруғи шундай!

- Ахир уни эски уйдан бошқа ҳеч вақоси йўқ. Пора олмайди!

- Бизга унинг бойлиги эмас, жони керак. Пулни эса ўзим тўлайман!

Қамбар темир сандиқдан уч боғлам юзталиқ долларни олиб, стол устиға ташлади. Хонадагиларнинг кўзи ўйнади. Яқин орада бундай катта пулни кўришмаганди.

- Хўжайин шуни истаган эканлар, бугуноқ «есть» қиламизда, - деди улардан бири.

- Бир ўзининг жони керакми? - сўради иккинчиси.

- Гувоҳ қолмаслиги шарт!

Ўтирганлар бош ирғашди.

Қамбар сандиқ олдиға борди ва уч дона йигирма беш сантиметрли симни олиб, уларнинг олдиға кўйди. Симларнинг учи олмосдай ўткир эди.

- Мақсадимни тушунгандирсизлар? - деди уларнинг кўзларига боқиб. - Бирорта ўқ узилмасин, из ҳам қолмасин!

Уччаласи симларни қоғозға ўраб, чўнтақларига жойлашди.

- Ишни бажариб бўлганларингдан кейин шаҳарни тарк этасизлар. Бир-икки ҳафта қўшни давлатда яшаб турасизлар! Ойнинг охирида, сен Маъсуд олдимга келасан. Сизларга бошқа топшириқ бор. Келганларингда айтаман!

Ёлланган кимсалар пулларни ҳамёнларига уриб, хонадан чиқиб кетишди. Қамбар қўшни хонага ўтди. Эшик ортида юзини сепкил босган, бадбашара одам топшириқ олган кимсаларни кўзатиб турганди.

- Снайпер! - деди Қамбар унга қараб. - Ановиларни изига туш, қаёққа борали, кимлар билан учрашадди, аниқла. Шубҳали одам билан кўришса, тинчит!

«Снайпер» диван остидан мусиқа асбоби-солинадиган сумкани олди.

- Бошқа топширигингиз йўқми, хўжайин?

Қамбар бир сония ўйланиб турди-да, «Снайпер»нинг қонсиз юзига тикилиб деди:

- Қорасувни кечиб ўтишлари билан ҳунарингни ишга сол! Уларнинг афти-ангорини қайта кўрмай!

САМАНГАН

Эргаш эрталабданоқ телевизорнинг олдига ёнбошлаб олди. Чегечининг топшириғи айнан бугун бажарилиши, Боқижон етимхонадан фарзандликка олган қиз одамлар гавжум жойда ўзини портлатиб юбориши керак эди. Бунинг учун яна бир неча дақиқа кутиш лозим эди. Операторлар мамлакатдаги ўзгаришлар акс этган лентани намойиш қилишди. Эргашнинг ҳар бир туки орасидан олов чиқиб кетгандай бўлди. Қишлоқ ва шаҳарлардаги ўзгаришлар, амалга оширилаётган оламшумул воқеалар уни олов ичига ташлаб

юборганди. «Наҳотки кўраётганларим мен яшаган юрт бўлса», деб ўйлади. Ниҳоят экранда байрам намойиш қилинаётган майдон кўрсатилди. Давлат бошлиқлари чиқиб келишди. Халқ уларни олқишлаб кутиб олди. Эргаш «мана ҳозир қиз ўзини портлатиб юборади, мана ҳозир оломон ўзини қаерга уришни билмай, бир-бирини тепкилаб қочади, ҳамма жой вайрон бўлади, ёнади, юраклари қувонч ва шодликка тўлган одамларнинг оғзидан қон келади», деб ўтирди. Бироқ у кутган воқеа содир бўлмади. Асабини босолмай, ташқарига чиқди. Одамларидан бирига сим қоқди.

- Нима гап? Боқининг қизи нега «рақсга тушмади»?!

- Хўжайин, хотини уни пичоқлаб қўйибди, - деди одами.

- Ўлибдими?

- Қасалхонадамиш!

- Одамларингга тайинла, Боқи у ердан тирик чиқмасин!

- Тушундим, хўжайин!

Эргаш бир неча кунгача ўзини қўйгани жой тополмай гангиб юрди. Бахтига Чегечи унга телефон қилмади. Нимадир қилиши, нима биландир юрагини ёндираётган оловни ўчириши лозим эди. Аламини кимдан олишни билмай юрган кунлари хаёлига яна бир фикр келди ва безовта юрагига андак таскин бергандай бўлди. Ўзининг содиқ одамларини хонасига тўплади.

- Тоғу тошлар орасида яшаш жонга тегди. Бугунни эртага қўймай, юртга жўнайсизлар, - деди у нимадан бу қадар хуноб ва дилтанг бўлганини яшириб.

- Яна водийгами? - сўради саросимага тушган одамларидан бири.

- Водийнинг дарвозаси бизлар учун аллақачон ёпилган. Ҳукумат одамлари бизни фақат водийда кутишаётганини биламан. Бу гал йўлни ўзгартирамиз. Тожикистон тоғларидан ошиб ўтасизлар. Биламан, бу осон иш эмас, бироқ галаба ҳам осонлик билан қўлга киритилмайди. Чидашларинг лозим. Менинг энг ишонган ва содиқ одамларим бўлганликларингиз учун ҳам бу ишни сизларга топширмақдаман. Тоғдан ошиб ўтганингиздан кейин ўрмонзорда қўним топасизлар. Форлар сизларни ёмонларнинг кўзидан асрайди.

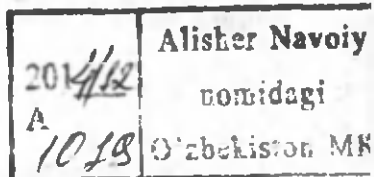
- Қандай вазифани бажаришимиз керак?

- Бир-икки ой давомида шаҳарни кузатасизлар, ўзларингизга ишончли одамлар топасизлар. Уларнинг қўли билан сув омборини портлатасизлар. Марказий электр станциясини ишдан чиқарасизлар. Милиция идораларига, ҳарбий қисмларга бостириб кириш йўллари топасизлар. Кейин пойтахтдаги бир нечта муҳим объектларнинг қулини кўкка совурасизлар! Бу ҳақда ўзим сизларга қўшимча маълумот жўнатаман.

Эргаш йигитларининг қўлига ўн минг доллардан пул тутқазди. Шу куни ўн нафар жангари елкаларига озиқ-овқат ортилган халталарни илиб, Тожикистон тоғлари орқали Ўзбекистонга жўнадилар. Тоғлар совуқ, изғирин эди, куз охирламасдан қор тушганди. Муз қоплаган доvonларга чиқиш азоб. Тошларга қўл тегса, чаён чаққандай жизиллайди. Ўн йигит йўл азобини тоғлар сари тирмашиб чиқишаётганда ҳис этишди. Бироқ энди орқага қайтиб бўлмасди, анча масофани босиб ўтишганди. Манзилга етиб олиш учун камида бир ҳафта юришлари

лозим эди. Лекин улар кутгандек бўлмади. Чўққига чиқишганда ҳавонинг туси ўзгарди. Қор учқунлади. Совуқ шамол турди. Кўз очишга, бир қадам нарини кўришга имкон қолмади. Қорга қўшилиб, тузга ўхшаш майда нарсалар юзга уриларди. Жангарилар тўхташга, изғириннинг тинишини кутишга мажбур бўлдилар. Бироқ бу аёздан, бу изғириндан беркинадиган жой борми? Улар атроф-теварақдан ғор қидиришди. Қор босганлиги учун пана жой топишолмади. Икки жангари ҳолдан кетди. Оёқларида ҳам тик туролмай, ерга йиқилишди. Ҳеч ким уларга эътибор бермади. Биров билан бировнинг иши йўқ эди, ҳамма ўз жонини ўйларди. Қор ерда ҳушсиз ётган жангариларни худди кўрпа тўшатгандек бир зумда кўздан яширди. Улар совуқ тошларга бошларини қўйиб, мангу уйқуга кетишди. Қолганлар ҳам аста-секин ҳолдан кета бошлашди. Шунда кимдир тепаликнинг орқа томонида кичкинагина ғорни кўриб қолди. Ҳаммалари ўша томонга юришди. Бироқ улардан бирининг мадори қолмаганди. У қор устига тиз чўкканча, безгак тутгандай қалтираб, боши айланиб, кўзи тиниб, ҳаёт билан видолашди. Унга ҳеч ким аҳамият бермади. Шоша-пиша ўзларини ғор ичига урдилар. Ғорнинг адоғи кўринмасди. Ичкарига кирган сайин баданлари иссиқни ҳис этарди.

Икки кун ўтиб, қор тинди. Ҳаво очилди. Қор босган чўққилар, муз қоплаган доvonлар кўзга ташланди. Ҳамманинг кайфияти тушиб кетганди. Нима қилиш керак? Уларнинг хаёлида шу савол айланарди ва ҳар киши ўзича йўл изларди. Орқага қайтсалар, Эргашнинг ишончи йўқолади. У бундай субутсиз одамларни кечирмайди. Жосусликда айб-лаб, оттириб ташлайди.

Орта келаётган Рашид исмли йигит биров билан гаплашмас, ичида Эргашнинг шаънига «Уйимиздан, Ватанимиздан жудо қилганинг етмагандай, энди бизларга бу азоб-уқубатлар ҳам бормиди», дея лаънат тошлари ёғдириб келарди.

Жангарилар амал-тақал қилиб тепаликка чиқиб олишди. Пастликда ям-яшил майсаларга бурканган кенгликлар, боғ-роғлар ястаниб ётарди. Улар манзилга етиб келишганини шундан билишди. Бир ҳафталик дилхиралик орта қолганди. Азоб-уқубатлар унутилди. Ҳазаб тўнғиб қолган юзларга табасум ёйилди. Улар пастга тушишди. Ҳаво айтарли совуқ эмасди. Яқин-йироқларда чўпон-чўлиқлар сурувларни ўтлатиб юришарди. Бироқ жангарилар уларнинг кўзларига кўринмасликлари лозим эди. Эргаш шундай топшириқ берганди. Ҳаммалари ўрмонзор томон юришди.

Кечга яқин Эргаш Мирюнусни ҳузурига чақиртирди. Ичкарига кирганида Мирюнуснинг Чўтирга кўзи тушди-ю нима гаплигига ақли етди.

- Хонимни зиндондан чиқариб юбор. Йигитларингга тайинла, уни тинч қўйишсин. Икки-уч кун Абу Толибнинг хонасида даволансин, кейин унга алоҳида хона ажратиб берамиз, - деди.

Мирюнус кўз қирини Чўтирга ташлаб қўйди.

- Энди сенга оқ йўл, иним, Яратганнинг ўзи йўлингни очсин, - деди Эргаш Чўтирга юзланиб. - Тилингга эҳтиёт бўл. Дўст-душман олдида бўлар-бўлмас гапларни сўзлама. Топшириқни бажарган заҳотинг изингга қайт. Худо хоҳласа, Олма-Отадаги ишларни ўзинг бошқарсан. Маҳмуд жазосини олди.

Кимки тузимни ичиб, тузлигимга тупурса, бошига итнинг кунини соламан. Аллоҳ бизларни яна учраштиради, деган умиддаман!

- Дуода бўлинг, амирим, сизнинг обрўйингиз хурмати қўлимдан келган барча ишларни қиламан!

- Сендек мард, қўрқмас йигитларим борлигидан фахрланаман, иним!

Чўтир ўрnidан турди. Эргашни бағрига босиб, ташқарига чиқди. Хиёл ўтмай, машинанинг гуриллаган овози эшитилди. Бошлиқ туйнукдан ташқарига боқиб, сўнг Мирюнусга юзланди.

- Хонимнинг қорнини тўйдир. Биз унга ортиқча зулм ўтказдик, чоғи.

Эргаш камдан-кам ҳолда хатосини тан оларди. Мирюнус аччиқланди.

- Амирим, хонимни ташқарига чиқаришнинг ҳожати йўқ. Ҳозирча зиндонда ўтиргани маъқул, - деди томоқ қириб.

- Нега? - ҳайрон бўлди тўдабоши.

- Боя Чўтир иккисининг гаплари қулоғимга чалинди.

Эргаш қаршисида қўл қовуштириб турган ёрдамчисига ялт этиб ўгирилди.

- Тушунмадим?!

- Хоним ҳам, Чўтир ҳам бизга дўст бўлмайди.

- Нега бундай қарорга келдинг, ялоқ?!

- Хоним Чўтирга «Эргаш бизнинг яхшилигимизни, садоқатимизнинг қадрига етмади. Мени тезда бу ердан қутқариб олинг, бошимиз оққан юртга кетайлик. Қолган умримизни Аллоҳга ибодат билан ҳалол ва пок яшаб ўтказамиз», деди.

- Чўтир нима деди? - шошиб сўради Эргаш.

- У ҳам унинг гапини маъқуллади. «Ҳисоб-китобли ишларим бор, бир-икки ҳафта сабр қилиб

туринг, ўзим сизни хоҳлаган томонингизга олиб кетаман. Бу ерда юрсак номимиз қаро бўлади. Ҳамма бизни босқинчи, террорчи, деб атайди», деди.

Эргаш бир сакраб, Мирюнуснинг рўпарасида пайдо бўлди. Паншахадек бармоқлари билан ёқасидан тутди. Қисилган кўзларида ўт чақнади. Ғазабланганидан жисми титради.

- Ёлғон гапиряпсан, итнинг боласи!!

- Тепамда Худо, зиндонда бандаси ётибди, сўроқлашингиз мумкин, амирим!

- Нега буни вақтлироқ айтмадинг?!

Мирюнус индамади. Нафасини ичига ютди. Уни ўз сўзларига ишонтирганидан мамнун бўлди.

- Лаънати, қанжиқ! Чўтирни йўлдан урмоқчи бўлиб авраган. Ҳозироқ бориб зиндоннинг қопқоғига иккинчи қулфни ос. Шариат ургур, ўша ерда ўлиб, чириб кетсин!

- Бир оғиз буйруғингиз, амирим, - қўлини кўксига босган Мирюнус орти билан тисарилиб, хонадан чиқиб кетди.

Зах ерда ўтирган хонимнинг елкалари ҳорғин эгилган, ориқлаган, қони қочган юзи пастга тўлқинланиб ёйилган узун, оқимтир сочлари билан чулганган эди. «Сув бўлса ичсайдим», деб ўйларди у. Болалигида, ўйларининг шундоқ ёнида шарқираб оқадиган ирмоқни кўз олдига келтирди. Сув ерни чўлп-чўлп ўпиб, майса, гиёҳларни силаб-сийпалаб оқиб борарди. Кулоқларига сувнинг шалдирагани чалингандек бўлди. Хоним ташналигини унутиш мақсадида яна хаёлини бошқа томонларга олиб қочди. Чўтирга айтган сўзларини такрор ва такрор ёдга олди. Умрининг қолган қисмини у билан ўтказишга, Яратган эгамга ҳамду санолар айтишга, йўл қўйган гуноҳлари учун тавба-тазарру

қилишга, бу қоронғу зиндондан соғ-омон чиқса, Ватан чегарасигача эмаклаб боришга, қилган хатолари, гуноҳлари учун тавба-тазарру қилишга тайёр эди. Болалигида ота-онаси қулогига қуйган ҳамда муқаддас китобларни ўқиб, ёд олган дуоларни такрор ва такрор дилидан ўтказарди.

Червон хоним дуоларни тилидан қўймасди. Бошлаган дуосини ниҳоясига етказиши биланоқ яна ва яна уни қайтадан ўқишга тутинарди. Ҳар гал ўқиб бўлганидан сўнг, бадани енгиллашиб бораётганини ҳис этар, қоронғу қалбига қандайдир ёруғлик инар, ўзини зиндон ичида эмас, гўзал кошонада ўтиргандек ҳис этарди. У ёлғиз эмасди. Кўз олдида ҳурлар, малаклар ўтиргандек туюларди. Улар билан ғойибона суҳбат қуларди, кемтик юраги таскин топарди. Яратганга яна ва яна илтижо қиларди.

Хоним бир неча кундан бери танасини кемириб, азоблаётган очликни унутган, қақраб қолган томоқлари кўзи уйқуга илинганда мўъжиза туфайлими ёки Аллоҳнинг қудрати, инояти биланми, намланиб қоларди. Тушларида парилар, ҳурлар унга ошно бўлар, ширин таомлар келтириб тутишарди. У очликни, овқатни, қақраб қолган томоғига ором бергувчи бир томчи сувни хаёлига келтирмасди ҳам. Бутун вужуди билан фақат ва фақат Яратганга тавалло қиларди.

Эргашнинг чодиридан чиққан Чўтир зиндон тепасига келди-ю хонимга зарур иш билан кетаётганлигини, тезда қайтишини, бошлиқ ҳозир уни зиндондан озод қилишини айтди.

- Оҳ, ёнимда сиз бўлмасангиз, озодлик менга татирмиди, азизим. Яхшиси, сиз келгунча шу ерда ётганим дурустмиди? - деди Червон хоним кўзларини ёшлаб.

- Бундай сўзларни сўзламанг, хоним, - зорланди Чўтир. - Агар сиз ташқарига чиқишни инкор этсангиз, мен бу ердан ҳеч қаёққа сияжмайман.

- Йўқ, йўқ, азизим, асло бундай қила кўрманг, Эргашбойнинг дили оғрийди. Ахир у киши сизга ишонадилар. Мен сабаб бормаслигингиздан огоҳ бўлсалар, ул зотнинг қаҳрларига учрайман! Сиз қайтгунча кўзларимга уйқу пардасини ташлатмай, сафарингизни бехатар бўлишини, соғ-омон қайтишингизни. Тангри таолодан илтижолар қилиб сўрайдирман, азизим!

Хоним гапириб йиғларди, зорланиб йиғларди. Зиндон ичини ёритиб турган бир чимдим қуёш шуъласи юзига тушиб турарди. Чўтир ўзини тутолмади. Упкаси шишиб кетди. Хонимнинг дилни ўртовчи сўзларидан қалби эриб, кўзларига ёш келганди. Яқин орада ҳеч кимдан бундай хуш каломни эшитмаганди.

- Сизни шу кўйга солиб кўйганимдан дилим ўртанадир, хоним! - деди ютиниб.

- Озор чекманг, азизим. Сиз айтганингиздек майли, мен ташқарига чиқай, қиблага юз тутай, кўларимни дуоларга кўтарай, келгунингизча тоат-ибодатда ўлтирай!

- Мени кутинг, албатта қайтаман!

Чўтир ўрnidан турди. Истар-истамас қадам ташлаб, зиндондан йироқ кетди. Хоним қўлларини дуога кўтарди.

- Худо йўлингизни очсин!

Кейин кулоқларига машинанинг гуриллаган овози чалинди. Хонимнинг қуруқшаган лабларидан «ой бориб, омон қайтинг», деган сўз учиб чиқди.

Қишнинг дастлабки кунлари, икки кундан бери майдалаб ёғаётган қор тинганди. Шамол осмон

устидаги кўрғошин тусли булутларни суриб ташлаганди. Кеча ойдин эди. Юлдузлар марварид мисоли чарақлаб, ёниб турарди. Тиззасини кучоқлаб, совуқдан дилдираб ўтирган Червон хоним тунни бедор ўтказмоқда эди. Унинг қуруқшаб қолган лабларидан дуоларнинг муборак сўзлари учиб чиқарди. Ўзи билган ва хотирасига ўрнашиб қолган оятларни такрорлаб, Чўтирнинг омон қайтишини Яратгандан сўрарди. Бирдан тиккага келган ва ўзининг кумушранг шуъласи билан зиндон ичини гира-шира ёритиб турган ойнинг юзи тўсилди. Хоним ҳушёр тортди ва бошини кўтариб юқорига боқди. Темир панжара устида оёқларини кериб, «сени бир кеча кучоғимда олиб ётмасам, отимни бошқа кўяман», деб қасам ичган Мирюнус турарди. У бирор сўз айтмади. Бир муддатдан сўнг панжара кўтарилди. Арқонга осилиб, пастга тушди. Мирюнус ҳирс ўти ёнган кўзларини аёлга қадади. Червон хонимнинг юрагига кўрқув оралади. Увишиб қолган оёқларини зўрға ҳаракатга келтириб, ўрnidан турди.

- Сизга не керак, эй, Аллоҳнинг яхши бандаси? - сўради аёл қаршисида пишиллаб нафас олаётган Мирюнусдан. - Бемаҳалла нечук ёнимга тушидингиз?

- Сизни қутқариш учун тушдим, хоним, - унинг юзида совуқ табассум ялтиради.

- Тушинингиз шартмиди, арқон ташласангиз кифоя эди-ку? - Аёл унинг мақсадини тушуниб етганди.

- Ташқарига чиқиш олдидан иккимиз шу ерда бир шакаргуфторлик қилайлик, дедим-да, хоним!

- Мен шакаргуфторлик қиладиган ёшдан ўтиб кетганман, эй яхши одам. - Юзини терс бурди хоним.

- Бу ердан чиқиб кетишнинг битта йўли бор, бу

ҳам бўлса, менинг шартимга кўниш!

Мирюнус уни сенсираб гапира бошлади.

- Мени тинч кўйинг, эй, Худонинг мўмин бандаси. Зинокор сўзларни тилингизга олманг, Аллоҳнинг нафратига учрайсиз, унинг ғазабидан кўрқайлик! - хоним ўзини четга олди.

Мирюнус қотиб-қотиб кулди.

- Қачондан бери сен зино ҳақида ўйлаб қолдинг, қачондан бери эркак зотидан юзингни яширадиган бўлиб қолдинг?!

- Яратган эгам кўнглимни ўзининг нурлари билан нурафшон қилган кундан бошлаб, - деди хоним қаршисида турган эркакга қарамасдан.

- Нима, шу ерда ўлиб кетмоқчимисан? Ширин жонингнинг қадрига етмайсан чоғи, дўндиқ?

- Менинг жоним фақат Яратган эгамнинг ихтиёрида. У биздан сўраб ўтирмас, пешонамга ёзилган кун омонатини олади, ўз даргоҳига қабул қилади, эй, яхши одам!

- Бу ерда ўтириб, дурустгина отин буви бўлиб қолибсан-да. Фар қариса, отин бўлар, деган гап чин эканда. Илгари ҳаммани пул билан кўрқитардинг, энди бизларни нариги дунё-ю гуноҳлар билан кўрқитмоқчимисан, алвасти? Чучварани хом санабсан. Мени лақиллатолмайсан!

- Тавба қилинг, Аллоҳга шак келтирманг, эй, Худонинг бандаси!

- Нима бало, ҳақиқатдан ҳам ақлдан озиб қолганга ўхшайсан, чоғи! Кел, бу гапларни бир четга суриб турайлик. Ҳозир хузуримизни ўйлайлик. Беш кунлик фоний дунёда ишрат қилайлик, давру даврон сурайлик. Ишимизни битирайликда, тезгина бу қоронғу зиндондан чиқиб кетайлик. А, нима деддинг, розимисан, асалим? Қани, берироқ кел-чи.

Кексайиб, ёшинг ўтиб қолган бўлсанг ҳам фаришталардек чиройлисан. Ҳар қандай эркакнинг ақлини шоширасан. Хотин зотини кўрмаганимга ҳам анча бўлди. - Мирюнус тўнини ечди, зах ерга тўшади, қўлларини олдинга чўзиб, хонимнинг белидан тутмоқчи бўлди. Бироқ аёл унинг кўкрагидан итариб ташлади.

- Эй, Аллоҳнинг нафратидан қўрқмаган банда, мени тинч қўйинг, сиздан ўтиниб, ёлвориб сўрайман. Мени гуноҳ ва зино ишларга тортманг. Акс ҳолда бақираман. Тепамга одам тўплайман. Шарманда бўласиз!

- Сен аллақачонлар зинонинг гуноҳига ботиб бўлгансан. Денгизнинг сувида чўмилсанг ҳам гуноҳингни юволмайсан!

Мирюнус ўз муродига етолмаслигини тушунди. Чопонини қайта кияр экан, яна ғазабкор кўзларини хонимга қадади.

- Кўрамиз, бу ерда яна неча кун очлик ва ташналикка чидаб ётаркинсан? Халоскоринг кетди. Қачон қайтади - Худога аён. Балки қайтмас. Билиб қўй, энди сенга мен керакман. Ёнимда юрсанг, ҳеч ким сенга қўл теккизмайди. Иккимиз битта чодирда маза қилиб яшаймиз. Подшоҳнинг маликасидек керилиб юрасан! Хизматингда одамларим бўлади!

- Сизнинг шоҳона ҳаётингиз менга керак эмас, эй, яхши одам.

- Очликдан шишиб ўласан, алвасти. Бир томчи ҳам сув бермайман!

- Яратгандан куч, сабр-бардош тилайман!

- Унутма, бу ерда сенинг оху нолаларингни фақат мен эшитаман! Фақат мен!

Мирюнус хонимнинг суяклари ирғиб чиққан

елкасидан ушлаб, уни ўзига қаратди.

- Қўлингизни олинг, - заиф овозда шивирлади хоним. - Тезда бу ердан чиқиб кетинг! Айтган гапларингизга тавба қилинг!

Мирюнус ўзининг жирканч муроди ҳосил бўлмагунча, зиндонни тарк этишни истамасди. Хонимнинг «Қўлингизни олинг», деган сўзи унга ҳақоратдек туюлди.

- Қўлимни олмасам нима қиласан?! - жеркиб ташлади Мирюнус. - Бақирсанг бақиравер. Одам тўпласанг тўплайвер. Қўрқадиган жойим йўқ. Мени алдаб пастга туширди, ишрат қиласанми, деб бўйнимга осилди, дейман. Хўш, одамлар менинг гапимга ишонадими ёки сенинг чўпчагинггами? Яна бир бор айтаман, монелик қилма, буларнинг ҳаммаси фойдасиз, оқибати ёмон бўлади!

- Тепамизда ҳаммасини кўриб тургувчи Аллоҳ бор, пешонамга битганини кўраман. Кеч бўлсада эсим кирди! Яратган эгам ўзининг пок нури билан дилимни нурафшон айлади!

- Нима, ҳали сен менга ноз қилдингми, қанжиқ? Бит босиб, ахлат иси уфуриб турган сендек алвастига ишқим тушибди-ю, фироқ қиласан. Кошки сенинг кимлигингни билмасам? Бир ғар эдинг, бир мегажин эдинг. Ўтган-кетганининг тўрт тангасини шилиш пайида кўчада ўзингдан ўттиз ёш кичикларга ҳам қошингни учириб, кўзингни сузиб ўтирардинг. Кексайганинга отинбуви бўлиб қолдингми? Худонинг номи билан бизларни қўрқитмоқчи бўласанми? Бу ернинг Худоси менман!

- Тавба қилинг! Истиғфор айтинг!

Мирюнус бисотидаги энг ёмон сўзлар билан хонимни ҳақорат қилди, нафсониятига тегди. Бу билан юрагидаги алам ўти босилмади. Ҳирсининг

амрига бўйсуниб, зиндонга тушганидан надоматлар чекди. Ширин орзулар ўрнини ўч олиш истаги эгаллади. Юраги алам ўтида қовурилиб, арқонга тирмашди.

Хоним енгил тин олди. Ҳолсизланиб ерга ўтирди-да, кўллари билан бошини қаттиқ сиққанча, бутун вужуди билан дард, алам, хўрлик, камситишлардан ва айрилиқдан зор-зор йиғлай бошлади. Йиғлаганда ҳам жон азобиди, ларзага келиб, ўзига эрк бериб йиғлар, чексиз қайғуга берилганидан чўкиб борарди.

Мирюнус зиндон қолқоғига қулф солаётганида, чодир ортига ўтиб кетаётган одам шарпасини кўриб қолди. Бироқ унинг кимлигини билолмади. Юрагида ғулгула уйғонди. «Хонимга айтган гапларимни эшитмадимикин», деган хавотирли савол тинчини ўғирлади.

Эртаси куни Мирюнус икки-уч бор зиндон тепасида пайдо бўлди. Хонимнинг ақли кириб қолгандир, инсофга келгандир, кечаги беҳаё сўзлари учун узр сўраб, таклифимга рози бўлар, имлаб ёнига чорлар, деган ўйда эди. У бир кўлида нон, иккинчисида сув идишни кўтариб олганди. Афсуски, хоним уни кўриши биланоқ худди ифлос нарсага назари тушгандай юзини терс буриб олди. Қорни очган, томоғи қақшаган бўлса-да, ундан на сув, на бир тишлам нон сўради. Нафси йўлида ўз ғурурини топтамади. Аксинча, хотинсираб қолган Мирюнус хонимнинг бир ишорасига, бир оғиз сўзига ҳамма нарсани муҳайё қилишга тайёр, ҳатто зиндондан чиқариб юбориши мумкинлигини яхши биларди. У кўлидан бирор иш келмагач, хаёлига келган ишни бажаришга қарор қилди.

Афғон дала-даштларида заҳарли илонлар бисёр.

Бироқ совуқ туриб, ер бетини қор қопганлиги сабаб, улар инларига кириб кетишганди. Аёзли кунларда илонларни топиш амри маҳол. Аммо қора қуртларнинг қаерда яшашини билса бўларди. Уларни топиш қийин эмасди. Мирюнус қора қурт топишга аҳд қилди. Эрталаб адирга чиқиб, куни билан қорни суриб, тошлар орасидан қурт янайидиган тешикларни ахтарди. Икки соатдан кўпроқ вақтини шу ишга сарф қилди. Ниҳоят, ухлаб ётган икки дона қуртга дуч келди. Уларни идишга солиб, бағрида илитди. Баданига иссиқ югурган қуртлар кечга яқин ҳаракатга келиб қолишди. Мирюнус ярим тунда уларни зиндон ичига ташлади. Кўзларини юмган ҳолда тоат-ибодат қилаётган хоним буни пайқамади. Пастга тушган қуртлар ўзлари учун иссиқ ин излаб қолишди. Бирин-кетин хонимнинг лозимига тирмашиб, сўнг кўйнига кириб кетишди. Червон хоним буни кеч пайқади. Фашини келтиргач, кўлини кўйлаги ичига суқди. Бироқ танасига ёпишиб олган қуртлар ўша заҳотиёқ хонимнинг баданидан қаттиқ тишлашди, баданига заҳарларини солишди. Аёл овозининг борича қичқириб юборди. Унинг товушини Мирюнусдан ўзга ҳеч ким эшитмади. У ўз режаси амалга ошганидан мамнун бўлиб, мийигида кулиб кўйди-да, кулбасига кириб кетди. Червон хоним оғриқ азобида тўлғаниб, жон олиб, жон бериб ётар экан, хаёлан Чўтирни эслади.

- Қайдасиз, азизим?..

«СИМ» ОПЕРАЦИЯСИ

Шаҳар прокурори Жамолиддин Маҳкамов доимо ишдан кеч қайтарди. Ўша куни тоби қочиб, вақтлироқ жўнади. Уғли билан келини қишлоққа кет-

ганди. Уйда аёли ва беш ёшли набираси қолганди.

- Мени ҳеч ким йўқлаб келмадими? - сўради Маҳкамов аёлидан.

- Электросетдан келишди. Ҳисоблагични янгилаш керак экан, шуни айтиб кетишди, - деди Ҳанифа.

Прокурор очиққан бўлса-да, овқатланишни истамади, ётоқхонага ўтди. Набираси Гулноза ухлаб қолганди. Маҳкамов унинг пешонасини силаб, жойига чўзилди. Ёстиққа боши тегиши биланоқ ухлаб қолди. Аёли алламаҳалгача идиш-товоқ ювиб, ошхонани тозалади. Эшик тақиллаганда тун ярим бўлганди. Жаҳонгир «иложини қилсак, қайтиб келамиз», деб кетганди.

- Ким? - сўради эшик олдига келиб.

- Биз келдик, - паст овозда жавоб эшитилди.

Ҳанифа эшикни очди. Очди-ю, бадбўй ис уфуриб турган латта оғиз-бурни аралаш юзига босилди. Аёл товуш чиқаролмади. Беҳуш йиқилди. Ичкарига кириб келган ниқобли кимсалар эшикни беркиштишди. Улардан бири аёлнинг тепасида қолди. Иккитаси хоналарни айланиб, ётоқхонага ўтди. Прокурор набирасининг ёнида ухларди. Маъсуд чўнтагидан симни олиб, прокурорнинг юзига босди. Маҳкамов чўчиб уйғонди. Ниқобли одамларни кўриб, юраги орқага тортди.

- Кимсизлар? Нима керак сизларга?

- Сенинг жонинг керак? - нотаниш кимсалардан бири қўлидаги симни унинг кўзига яқинлаштириб деди. Прокурор буларни куни кеча таҳририят биноси олдида тўполон кўтарган кимсаларнинг шериклари эканлигини билди.

- Жоним керак экан, нега уйимга бостириб кирдинг? Айтган жойингга борардим-ку!

- Юрагингга гап йўқ, прокурор, аслида шундай қилсак ҳам бўларди, лекин ўзинг биласан, ҳар ишда эҳтиёткорлик даркор!

- Уйимдан чиқ, истасанг, ҳозироқ айтган жойингга бораман!

Маҳкамов ўрнидан турмоқчи эди, жангарилардан бири унинг елкасидан босиб, бунга имкон бермади.

Ҳанифа ўзига келди. Тепасида турган кимсани кўриб, қичқириб юборди. Капгирдай қўл оғзига урилди. Аёл босқинчининг билагини тишлаб, иккинчи қўли билан ниқобини юлиб олди. Шунда уни таниди. Электросетданман, деб келган ва бир пиёла чойини ичиб кетган чап кўзи гилай кимса эди. Босқинчи Ҳанифанинг юзига мушт солди. Аёлнинг кўзларидан ўт чиқди ва ерга йиқилди. Прокурор унинг олдига бориш учун ўрнидан турмоқчи бўлди. Маъсуд бунга имкон бермади. Иккала қўли билан елкасидан босди.

- Жонинг керак бўлса, қимирлама! - деди қўлидаги симни кўзига яқинлаштириб.

Гала-говурдан Гулноза уйғонди. Бобосининг елкасидан босиб турган бегона одамни кўриб, чинқириб, унга ташланди.

- Арзандангнинг овозини ўчир! - буюрди Маъсуд.

Прокурор ҳамон ўрнидан туришга, йиғлаётган аёлига ёрдам беришга уринарди. Шу пайт гилай Ҳанифани сочидан судраб, ичкарига олиб кирди. Унинг юзи қонга бўялганди. Гулноза бувиси томон интилди.

- Бувижон... Бувижон! - дея бақирди.

Гилай қизчанинг йўлини оёқлари билан тўсди.

- Дамингни чиқарма! - Босқинчи аёлнинг кекиртагига симни қадади. Тиг терисини шилиб юборди. Қон чиқди. Ҳанифа бунга парво қилмади,

набирасига ташланди.

- Гулноза, болам!

- Бувижон!!

Босқинчи боланинг оғзига оёғини қўйди. Қизча деворга тиралиб, ўтириб қолди. Ҳанифа чидаёлмади. Ўрнидан турмоқчи бўлди, Маъсуднинг шериги унинг юзи ерга теккунча елкасидан босди. Аёл дод солди. Шерикларидан бири ғилайга юзланди.

- Овозини ўчир!

Ғилай Ҳанифанинг бошини қайириб, сочлари тўсиб турган қулоғини очиб, зарб билан симни тикди. Сим қулоқ пардасини йиртиб, иккинчи қулогидан бир парча қонли эт билан оқ суюқликни олиб чиқди. Энди унинг овози чиқмасди. Аёлнинг боши гир айланиб, ғилайнинг оёғига йиқилди. Прокурор тоқат қилолмади. Босқинчини улоқтириб ташлади. Иккинчи босқинчи Маҳкамовнинг кўкрагига тепди. Бурнидан қон келган прокурор тўнтарилиб тушди. Жангари яна унга ташланди. Маҳкамовнинг кучи етмади. Босқинчилар прокурорнинг қўлини қайиришди.

- Нима учун уйингга келганимизни биласанми? - сўради улардан бири прокурорнинг бошини орқага қайириб. - Сен беғуноҳ одамларимизни қамоққа тикдинг! Адолатсизлик қилдинг!

- Адашдинг! -- деди прокурор. - Мен қонун доирасида иш тутдим. Шерикларинг шу жазога лойиқ эди!

Гулноза ҳамон чинқираб, бобосига талпиниб йиғларди.

Ғилай қизнинг елкасига оёғини қўйиб, ерга босиб:

- Йиғласанг, бобонгни ҳам ўлдирамиз, овозингни чиқарма! - деди. Қалтираб, дилдираб турган қизча

бегона одамлар бобосини ўлдириб қўйишларидан кўрқди.

Прокурор босқинчининг чоти орасига мушт солди ва бутун гавдаси билан набирасига ташланди. Уни филайнинг оёғи остидан тортиб олди ва бағрига босди. Ниқобли кимсалар яна прокурорга ташланишди. Улар олишиб кетишди. Филай Гулнозанинг қўлларидан тортиб, уни прокурорнинг бағридан юлиб олишга жон-жаҳди билан ҳаракат қиларди. Қизчанинг қўллари оғриқдан узилиб кетай дерди. У баланд овозда чинқирарди.

- Бобожон! Бобожон!

- Қизим!

Маҳкамовнинг асаблари чидамади, набирасининг қўлларини қўйиб юборди. Бобо билан набира бир дақиқа бир-бирларининг кўзларига термулиб қолишди. Филай қизни юлиб олди. Босқинчилар яна уй эгасининг қўлларини қайириб, сочидан тортиб, ерга тиз чўктиришди. Маъсуд оғзи-бурни қонга бўялган Маҳкамовнинг юзига мушт солди. Прокурор орқаси билан йиқилди. Учинчи босқинчи унинг қўлтиғидан олиб, тиз чўктирди.

- Ўзингга қийин қиляпсан, адолат посбони! - деди сочидан чангаллаб олган Маъсуд. - Биз кўпчиликмиз! Бу ерда бизнинг қонунимиз ҳукмронлик қилади. Сен унга итоат этишга мажбурсан. Ҳокимият кимнинг қўлида бўлса, қонун ҳам ўшанинг қўлида, шундай эмасми?! Одамларимизни ноҳақ қамаганингни тан ол! Уларда айб йўқ де! - У қўлидаги диктофонни прокурорга яқин тутди. - Агар айтганимизни қилсанг, сени қийнаб ўтирмаймиз!

- Улар жиноятчи эди, муқаддас қонунларимизни оёқ ости қилишди. Мен уларга нисбатан адолат юзасидан чора кўрдим!

Прокурор юзига тушган муштан йиқилди.

- Айтганидан қайтмайдиган қайсар одам эканлигини билардим. Сени жазойинг ўлим! - ўзининг ҳукмини ўқиди босқинчи.

Гулноза ғилайнинг билагидан тишлаб, бобосига отилди.

- Бобомни урма!! Қўйиб юбор!!

- Овозини ўчир! - буюрди Маъсуд шеригига.

У қизни диванга улоқтирди. Қиз ўрнидан турди ва яна бобосига талпинди. Ғилай унинг кўз ёшдан намиққан юзига тарсаки туширди. Кейин бошини чангаллаб тикилиб турди-да, хаёлига келган ўйдан ғазаб тўнғиган юзи ёришди. Шимининг тасмасини ечди.

- Овозингни ўчир!! - ўшқирди Маъсуд.

- Хўш, биз айтган гапни айтасанми?! - сўради Маъсуд прокурордан.

- Улар жиноятчи эди, қонунларимизни оёқ ости қилишди. Мен уларга қонун доирасида адолатли чора кўрдим! - бояги гапини яна такрорлади прокурор.

Маъсуд уни тепди. Гулноза яна додлаб юборди.

- Бобомни урма!

Прокурорнинг кекиртагига сим тираб турган барзанги шеригига юзланди.

- Нафасини ўчир дедим, кармисан?!

Барзанги ғилайни туртиб юборди ва ўзи қизнинг олдига отилиб борди-да, пешонасига мушт туширди. Гулноза беҳуш йиқилди. Босқинчи қўлидаги симни қизнинг икки қоши ўртасига тиради.

- Хўш, адолат посбони, сендан сўнги бор сўрайман! Бизнинг топшириғимизни бажарасанми?!

- Прокурорнинг гапи битта бўлади, сен ўз саволингга жавоб олдинг!

- Набирангни яхши кўрмас экансан, айтганимизни қилмадинг, сенга сўнгги имконият, намойишчиларни беайб қамадим, уларда гуноҳ йўқ эди, де! Учгача санайман! Бир...икки...

Прокурор босқинчиларга эгилишни ор деб билди, номус деб билди, Ватан байроғини ўпиб ичган қасамёдига хиёнат, деб билди. Босқинчининг сўнгги умиди ҳам сўнди. У уч деган сўзни оғзидан чиқаришга шошилмади ва ниҳоят айтди.

- Сен қайсар эмас, меҳрсиз ота экансан!! Хотинингга, набирангга ачинмадинг! Энди ўзингдан кўр!

Маъсуд шундай деб Гулнозанинг пешонасига сим тираб турган шеригига қаради. Бунинг маъносини тушунган босқинчи кўлидаги симни қизнинг зулукдек қоп-қора қошлари ўртасига зарб билан урди. Сим унинг мўрт суякларини қирсиллатиб синдириб, орқа миясидан тешиб чиқди. Жон олиб, жон бераётган пайтда «бобо», деган сўзни айтди. Кейин бир-икки типирчилаб, таёқдай қотиб қолди. Прокурор эс-хушини йўқотаёзди. У бирдан қалтираб кетди. Ва шахд билан ўрнидан туришга уринди. Маъсуд унинг устига гавдаси билан ташланди. Прокурор қанчалик қийналиб, ҳолдан кетган бўлмасин, босқинчини устидан ирғитиб ташлади. Шунда иккинчи жангари етиб келди ва филайнинг кўлидаги симни олиб, прокурорнинг юрагига санчди. У ҳамон қулоғидан қон ва суюқлик оқаётган аёлининг ёнига йиқилди...

Босқинчилар топшириқни бажариб бўлишганди. Улар хонадан тезда чиқиб кетишди. Юрагига сим санчилган прокурор ҳали жон таслим қилмаганди. У судралиб, иш столига келди. Бир парча

қоғозни олди, қалам тополмади. Юрагига санчилган симни суғуриб, қон билан «F» ҳарфини ёзиб, йиқилди...

ҚИРҒИЗИСТОН

Эргаш иккиланиб қолди. Чегечининг топширигини бажариш керакми ёки Баширнинг «дори»сини сотиб берсинми? Қайси бирини олдин бажаришни билмасди. Чегечи яширинча Вадим Вольфович билан алоқа қилаётганини билса, ғазаби кўзиб, ҳар томонлама қисиб қўйиши мумкин. Баширнинг топширигини адо этмаса, боши балога қолади. Нима қилганда ҳам унинг юртида яшаяпти. Истаган пайтда бирорга баҳона топиб, юртдан ҳайдаб чиқариши ёки одамларига айтиб лагерга кўққисдан хужум уюштириб қолиши ҳеч гап эмас. Эргаш бу масалани қандай ҳал қилишни билмай, боши қотди. Ниҳоят у бир қарорга келди. Ҳар иккисининг ҳам «дори»сидан қўшиб жўнатади. Шунда унинг пинҳона ишидан Чегечи хабар топмайди.

Эргаш Абдуллоҳга қўнғироқ қилиб, Вадим Вольфович катта миқдорда «дори» сўраётганини билдирди. Абдуллоҳ бу таклифни кўпдан буён кутаётган бўлса-да, сир бой бермади.

- Сизга асраб қўйган беш юз килограмм тоза «дори»м бор! - деди Абдуллоҳ. - Шуларни пуллаб берсангиз каминани хурсанд қилган бўлардингиз. Йигитларингизнинг қишки озиқ-овқати шунинг ҳисобидан!

- Рус биродаримиз бизнинг «дори»ларимизни азалдан хуш кўрадилар. Лекин орамизда андаккина тушунмовчилик бўлиб, алоқамиз узилиб қолганди. Одамларим шу алоқани тиклашга ҳаракат қилиш-

моқда!

- Айни муддао, ҳар қандай йўл билан ўрис биродарингизнинг кўнглини олинг. Беш-олти килограмм тозасидан жўнатаман. Буни совға тариқасида беринг! Вадим Вольфович билан Ғофур алоқага чиқадими? - сўради у.

- Ғофурнинг қўли қинғирлигини сезиб қолиб, ўйиндан чиқарганман!

- Урнига кимни тайинладингиз?

- Қамбар исмли йигитни.

- Ишончлими?

- Вафодор йигитларимдан.

- Демак, биз берадиган «дори»лар ўз эгасининг кўлига етиб боришига ишонасиз?

- Ташвишланишингизга ўрин йўқ, оға!

- У «юк»ни қаерда топширади?

- Қирғизистондаги «Аждар гор»да.

- Ким қабул қилиб олади?

- Ҳикмат исмли йигитимиз.

- «Юк» эртага етиб боради.

Эшик ортидан турган соқчилардан бири мулоқотни эшитиб турганди. Алоқа узилиши биланоқ, у Ғофурнинг чодирига кириб борди.

- Эргаш Абдуллоҳ билан гаплашди. «Дори» жўнатишини илтимос қилди.

- «Дори» қачон келаркан?

- Эртага йўлга чиқади, деди Абдуллоҳ.

Ғофур чўнтагидан юз доллар олиб, соқчининг кўлига тутқазди.

- «Дори» келиши билан менга хабар қил!

Тонг ёришмай, Абдуллоҳнинг одамлари «юк»ни олиб келишди. Эргаш меҳмонларни кузатиб қўйгач, ўзига яқин йигитларини хонасига чақириб, «юк»нинг бир қисмини Қирғизистон орқали Россияга

жўнатиш тўғрисида топшириқ берди. Бу гап қанчалик сир сақланмасин, Фофурнинг қулогига етиб борди. Эргаш уни ўйиндан четлатгани қаттиқ алам қилди. Юрагида тўдабошига нисбатан алам ўти ёнди. «Бу ишинг учун қон қусасан, ўша лаънати бошлиғинг олдида шармандангни чиқараман. Бир-бирингни итдай талатаман. «Юк» Россияга етиб бормайди», деб қасам ичиб, Эргашнинг хузурига кирди.

- Мен Эронга ўтиб келмоқчиман, - деди тўдабошига. - Ҳомийларимиз ой охирида озиқ-овқат жўнатишга сўз беришганди.

Фофур бу тўғрида икки кун аввал Эргашга айтганди. Шу сабабли унинг Эронга ўтишига розилик берди. «Юкни жўнатаётганимни билмагани маъқул», деб ўйлади.

- Қачон йўлга чиқасан?

- Вақт тигиз, ҳозир жўнамоқчиман!

- Бирор ҳафта турасанми?

- Ишим битса қайтаман!

- Шошилма, Нурбек жаноблари билан гаплаш, каттароқ пул жўнатсин! Қиш кириб келяпти, аҳволимиз яхши эмас.

- Унга илгари ҳам тушунтирганман.

- Худо ёр бўлсин!

Фофур йўлга чиқди. Тўдабоши айғоқчисини чақиртирди.

- Изига туш, қайси сўқмоқдан кетганини аниқла!

Фофур орқасига одам тушганидан беҳабар бўлсада, гумони бор эди. Шу сабабли Эронга элтувчи сўқмоқдан юрди. Куёш ботди, қош қорайди, икки қадам нарини кўз илғамайдиган бўлганда, изига бурилди. Кузатиб бораётган айғоқчи унинг Эронга кетаётганига ишонч ҳосил қилиб орқага қайтди. Фофур бу ернинг йўлларини яхши биларди. Ўзига

янги сўқмоқ очиб, Қирғизистонга элтувчи йўлга тушиб олди. У «юк» олиб борувчилар «Аждар ғор»да тўхташидан хабардор бўлиб қолмай, балки шу жойни унинг ўзи топиб берганди. Ғорга Эргашнинг одамларидан вақтлироқ етиб келди.

«Юк» орқалаган одамлар икки киши эди. Улар қош қорайганда, йўлга чиқинганди. Қопни орқалаб, бир-бирлари билан суҳбатлашиб боришарди. Шу сабабли ғорга Ғофурдан кейин - тонг ёришар палласида етиб келишди. Ғофур уларни кўриб, ўзини панага олди. Яқин келишганда таниди. Булар тўдабошининг содиқ ва ишончли йнгитларидан Мирсодиқ билан Абдусамат эди. Улар билан тиллашиб бўлмасди. Айниқса, Мирсодиққа ишониш қийин. Иккиси ғор оғзига келиб, ёнбошлашди. Чарчашгани билиниб турарди. Вақт тигиз, Қамбарнинг одами келиб қолиши мумкин. Ғофур қўлига ханжар олиб, оёқ учида юриб, беркинган жойидан чиқди. Абдусамат ухларди, Мирсодиқ кўзларини юмиб ётарди. Ғофур сас чиқармай, уларга яқинлашди. Мирсодиқнинг оғзига кафтини босди. Унинг косасидан ирғиб чиққан кўзлари Ғофурга тушди. Нимадир демоқчи бўлди. Жон ҳолатда типирчилди. Ғофур унинг бўғзига ханжар урди. Мирсодиқнинг қони тошларни қизил рангга бўяди. Абдусамат ҳамон ухларди. Ғофур тошлар устида қонли из қолдириб, жасадни судраб, ғор ичига олиб кирди. Қайтиб чиққанида ҳам Абдусамат ҳамон уйғонмаганди. Ғофур оёғи билан тепгандагина, у кўзларини очди. Кекиртагига ханжар тираб турган таниш чеҳрани кўрди.

- Ғофур! - овози титраб чиқди.
- «Юк»ни ким олиб кетади? - сўради Ғофур.
- Қамбарнинг одами, - зўрға жавоб қилди Абдусамат.

- У қачон келади?
- Ҳали замон келиб қолса керак...
- Исми?
- Билмайман.

Ғофур қон қотган ханжарни унинг кекиртагига ботирди. Териси шилиниб, қон чиқди. Абдусамат ингради.

- Худо ҳаққи, билмайман! Ким келишини бизга айтмаган!

Ғофур ишонди.

Тошларга Мирсодиқнинг қони сачраганди. Ғофур ёнидан сув идишни олиб, Абдусаматга узатди.

- Бир дақиқа муҳлат, тошларда қон қолса, сеники ҳам шу тошларни қизил рангга бўяйди!

Абдусамат икки қўллаб тошларни ювди. Ғофур соатига қараб турди. Эллик саккиз сонияда қон қолмади.

- Яхши! - олқишлади Ғофур. - Сен билан ишласа бўлади. «Юк»ни кўтар!

- Қаёққа?

- Берган саволинг сени жаҳаннамга етаклайди, тушундингми?! Яшашни истасанг, буйруғимни сўзсиз бажар!

- Мени ўлдирмайсизми? - Абдусамат бу гапни илтимос тарзида айтди.

- Агар садоқат билан ишласанг, жонингга қасд қилмайман!

- Қасам ичайми?

Ғофур тўхтади.

- Қасам, нима деб ичасан?!

- Худо урсин, дейман!

- Худони тинч қўй, у сени аллақачон урган!

- Унда айтинг, мен такрорлайман!

Гофурни ўй босди, «қасам ичайми», деган одам нимадандир кўрқади. У бир фурсат ўтиб, дилига келган сўзларни айтди.

- Шу соатдан бошлаб, ўзимнинг янги бошлиғимга хиёнат қилсам, унга нисбатан кўнглимга ёмон ўй келтирсам, айтган топширигини бажаришдан бўйин товласам, ўтрамиздаги сирни бегоналарга ошкор қилсам - Яратганнинг қаҳрига учрай!

Абдусамат унинг сўзларини такрорлади.

- Биласан, қасам муқаддас нарса, бузадиган бўлсанг кечирмайман. Бошингга итнинг кунини соламан. Дунёга келганингга пушаймон бўласан! - деди янги бошлиқ.

- Хотиржам бўлинг, шу соатдан бошлаб туғишганингиздай хизматингизда бўламан! - Абдусамат қўлини кўксига қўйди.

Улар бир-бирлари билан маъноли кўз уриштириб, Бишкек томонга йўл олишди.

САМАНГАН

Воҳид шом қоронғусида лагерга кириб келди. Аянчли қиёфада эди. Афтини кўрган одам танимасди. Юзи шилиниб, кўкариб кетганди. Худди ит талагандай эгнидаги кийимлари йиртилганди. Сорани олиб келаётганини Қирғизистондаги одамлари тўдабошига етказишганди. Эргаш тоқатсизланиб, йўлга кўз тикиб ўтирарди. Тахминича Воҳид кеча оқшом ёки бугун тонг ёришганда, лагерга кириб келиши керак эди. Кун кеч бўлса-да, ҳамон дараги бўлмаётганидан ташвишланаётганди. Ниҳоят қораси кўринди.

- Қани, Сора? - кўзлари ёниб сўради тўдабоши

унинг ёлғиз келганини кўриб.

- Бошимизга кулфат тушди, амирим! Мен итни кечиринг! - Воҳид ерга тиз чўкиб, хўнграб йиглаб юборди.

- Қандай кулфат тушди, ит?! Тушунтириб гапир, хотинталоқ? - қути ўчган тўдабоши аччиқланди.

- Довонга қор тушган экан, ўтаётганимизда Сора сирпаниб, жарга қулаб тушди, амирим! Қутқаришнинг иложи бўлмади!

- Сорани ўлдирдингми, қанжиқ?! - қичқириб юборди Эргаш ва бир сакраб Воҳиднинг гирибонидан олди. Темирдек бармоқлари йигитнинг бўйнига санчилди.

- Шундай, амирим, - йигитнинг тили зўрға айланди.

Эргашнинг кўзларидан ўт чақнарди. Вужуди қалтирарди. Воҳиднинг кўйлагини чангаллаб, шу қадар қаттиқ силтадики, мато йиртилди.

- Сен уни атайин ўлдиргансан, хунаса? Номусига тегмоқчи бўлгансан, итдан тарқаган!

- Амирим, амирим... - Воҳид Эргашнинг оёғини маҳкам кучоқлаб олди. Боягидан қаттиқроқ йиғлади...

- Айт, қанжиқ, қизни нима қилдинг? Ростини айтмасанг, каллангни узиб, ўтга ташлайман! Гапир, Сорага нима бўлди?!

- Чин сўзим, йўл сирпанчиқ... - Воҳид гапирмоқчи бўлар, бироқ тўдабоши унинг бўйнидан бўғиб, гапиришга имкон бермасди.

- Сўқмоқ музламаган, ҳаво илиб, музлар эриб кетган, сен айтган йўлда одам тойиб, тушиб кетадиган жар ҳам йўқ, ҳароми!

- Сўзларимга ишонинг, амирим, ёлғон айтсам энам хотиним бўлсин...

У ичган қасам Эргашни қаҳр отидан туширмади. Баттар аччиқлантирди, Воҳиднинг кўкрагига тепиб юборди.

- Соқчилар!

Тўдабошининг сўзи тугамасдан икки соқчи унинг тепасида ҳозир бўлди.

- Буюринг!

Эргаш Воҳидга жирканчли қаради.

- Бу итнинг қўл-оёғини боғлаб, пешонасидан совуқ сув оқизинглар! - амр қилди соқчиларга.

Соқчилар Воҳиднинг қўлтигидан олиб, ташқарига судраб чиқишди ва яйлов ўртасига ўрнатилган устунга боғлашди. Бу устун Эргашнинг буйруғи билан ўрнатилган, тартиб-қоидаларни бузган, юртини соғинганлар, айғоқчиликда гумон қилинганлар шунга боғлаб жазоланарди. Атрофни бекорчилар ўрашди.

- Оёғини ҳам боғланглар, - деди соқчилар бошлиғи Жалол ўз одамларига қарата. - Қимирламасин! Бўшаниб кетса, ҳамма ёқни расво қилади! Баракалла, янаям қаттиқроқ боғланглар! Ҳой Нозим, жонинг борми, арқонни қаттиқ торт! Жонинг ачимасин, аяманглар! Ҳой, Турсун, эркакка ўхшаб боғласанг-чи? Фаффор, нега бир четда писиб турибсан, пақирни топиб кел!

Фаффор чодир ортига ўтиб кетди ва хиёл ўтмай тешик пақирни кўтариб келди. Турсун уни тутқуннинг боши тепасига ўрнатди. Сўнг ичига совуқ сув қуйишди. Кичкинагина тешикдан томчилар тушарди.

- Пақирни бироз қийшайтиринглар. Сув миясининг қоқ ўртасига тушсин, - ўзича топшириқ берарди соқчилар сардори. - Ҳой, Турсун, томчини секинлат. Чакиллаб тушсин. Шунда асабига таъсир қилади. Бунақада сув тезда тугайди-ку, аҳмоқ!

Турсун хатосини тузатди. Томчилар Воҳиднинг миясига мих мисоли уриларди. Асабига шундай қаттиқ таъсир қилдики, бетоқатланиб, бошини у ён, бу ёнга ташлаб, арқонни узиб юборадигандек типирчиларди. Бироқ унинг қўл ва оёқлари маҳкам боғлаб ташланганди, қимирлашнинг имкони йўқ эди. Арқонни узишга эса кучи етмасди. Жангарилар халқа шаклида атрофини ўраб олишганди. Қўллари билан шўрлик Воҳидни кўрсатиб, масхаралаб, ичаклари узилгудек қотиб-қотиб кулишарди.

Эргаш ташқаридаги воқеани туйнукдан кузатиб турса-да, хаёли Сорада эди. «Воҳид унинг номусига теккан ва атайин ўлдирган», деган қарорга келганди. Бу ишни текшириб кўриш мақсадида яқинларини тоққа жўнатишга қарор қилди. Ҳузурига Мирюнусни чақиртирди.

- Воҳидни нимага жазолаганимни билдингми? - сўради у остонада қўлларини кўксига қўйиб турган Мирюнусга.

- Сизни ранжитадиган ва гуруҳимиз манфаатига зид иш қилганлиги учун-да, амирим!

- Ер остида илон қимирласа биласан, тулки! - Эргаш ўзидан ўн ёшлар катта бўлган Мирюнусни аллақачонлар сенсирашни, Мирюнус эса бошлиғини сизлаб гапиришни одат қилганди.

- Илондек ҳушёр бўлиш керак, амирим! - қўлларини кўксига босиб таъзим қилди Мирюнус.

- Воҳиднинг гапига қараганда, Сора музда сирпаниб, жарга қулаб тушганмиш.

- Астағфируллоҳ! - бош силкитди Мирюнус.

- Сўзларига шубҳам бор!

- Ҳўш?

- Бу нонкўр нафсининг гапига кириб, қизни бузган!

- Гапингизда жон бор, амирим!
- Текшириб кўриш керак!
- Буюринг!
- Ҳозироқ уч-тўртта ишончли йигитларни олиб, довонга борасан, Соранинг жасадини топиб, ному-си бузилганми, йўқми, шуни аниқлаб қайтасан!
- Бир оғиз фармонингиз, амирим!
- Ҳозироқ йўлга чиқ!

Мирюнус эшик олдига етганида ортига қайрилди. Тикилиб турган Эргашга шундай гап айтди:

- Амирим, зиндонда ётган Червон хоним бандаликни бажо келтирибди. Кечадан бери ётган жойида қимирламаяпти!

Эргашнинг бадани чумоли чаққандек жимирлаб кетди.

- Йигитларингга буюр, чеккароқ жойга олиб бориб кўмиб келишсин!..

Мирюнус ташқарига чиққанида ҳамма унга қаради. Бошлиқ уни бекорга ичкарига таклиф қилмаганини билишарди. Аммо у кўзларини ўқ мисоли қадаб турган йигитларга аҳамият бермади. Дастлаб тўқнашган жангарига:

- Тезда зиндондан Червон хонимнинг жасадини олиб чиқиб, жарнинг ортига кўмиб келинглари! - деди. Кейин ёғочга боғланган Воҳиднинг олдига борди. Унинг ҳоли хароб эди. Пешонасига томаётган совуқ сув тинка-мадорини қуритганди. Асабларини шу қадар қақшатганди-ки, у ўлимига минг бор рози эди.

- Сора жарга йиқилиб тушгани ростми? - сўради Мирюнус юзлари ва эгнидаги кийимлари шалаббо

бўлиб кетган бандининг иягидан кўтариб. Воҳиднинг назарида Мирюнус уни қийноқдан қутқариш мақсадида келгандек туюлди. Боя бошлиққа айтган гапни такрорлади.

- Қулаб тушди, ушлаб қололмадим!

Мирюнус кулди.

- Алдаяпсан, ҳароми!!

- Энам хотиним...

- Қасам ичма, даюс! Гапинг ёлғон бўлса, энангни қайдан топаман? Ё ўзинг билан ётаманми?! - Мирюнус хандон отиб кулди. Атрофда турган йигитлар ҳам кулишди.

У Воҳиддан бошқа гап сўрамади. Уч-тўрт нафар йигитни олиб, тоққа жўнади. Зиндонбон Червон хонимнинг жасадини тепага олди.

Хоним ўзини қора қурт чаққанини, заҳарли бу жониворни Мирюнус ташлаганини ҳам биларди. Таклифини рад этгани боис, шу ишни атайин уюштирганини оғриқлар азобида эслаганди. Ҳушидан кетаётганида яна бир бор Яратганга тавалло айлади. Мағфират қилишини чин дилдан сўради.

- Ўзинг асрагин, омонатингни шу ватанфурушлар қўлида, ўзга тупроқда олмагин. Юртимни бир бор кўрай, муқаддас тупроғини кўзимга суртай, кейин жонимни олсанг армоним йўқ!

Шу сўзларни айтиб, калимасини ўгираётганида, ҳушидан айрилди. Хонимнинг томирларидаги хайрул умрнинг суви ҳали тўхтамаганди. У билинар-билинемас оқарди. Хаста юраги зўрга тепарди. Белига арқон боғлаб, тепага тортишаётганда, танаси тошга текканда, оғриқни ҳис этди. Бироқ кўзларини очолмади. Кулоғига элас-элас одамларнинг овози чалинарди. Тириклигини изҳор айлашга, нам қочган, тарашадек қотган лабларини қимирлатишга

куч тополмасди. Уни зиндондан сал нарига ётқизиб қўйишди.

- Қаерга кўмамиз?
- Жарга ташлаймиз!
- Сасиб кетади!
- Яхшиси кўмайлик!
- Қабрни ким қазийди?
- Бу ерда қабр қазिश ҳам азоб!

Уни ўлди, жони узилди, деб ўйлашаётганини хоним билди. Ўзининг тириклигини билдиргиси келди, аммо на қўллари, на лабини қимирлата олди. Бутун диққатини бир нуқтага жамлади. Кучларини йиғди. Епишиб қолгандек туюлган киприкларини аранг кўтарди. Осмон гўё туман ичида қолгандек кўринарди. Тепасида турган одамлар оқ булутга қўшилиб, кўкда учиб юришаётгандек эди. Унга ҳеч ким эътибор бермасди, ҳамма ўзи билан ўзи овора эди. Хонимнинг биринчи кўрган ва таниган одами Воҳид бўлди. У шундоқ ёнида - ёғочга боғлаб ташланган ҳолда бошини осилтириб турарди. Пақирдан томаётган томчилар пешонасига чакиллаб тушарди, сўнг ялпоқ юзини босган соқоли ичига сингиб кетарди.

- Сизга не бўлди? - хоним юрагининг тубидан чиқаётган бу сўзни овоз чиқариб айтишга ҳар нечук уринмасин, барибир қуруқшаб қолган лабларини қимирлатишга ўзида мадор тополмади.

Уни зиндондан тортиб олган йигитлар аёлнинг қўлларидан ушлаб, судраб кетишди. Хонимнинг кўйлаклари тошларга илиниб, йиртилиб, баданлари очилиб, шилинди. Чодир олдига етганда ўзга биров деди:

- Жарга ташланглар, бўрилар еб кетсин!
- Тишини қоқиб оламиз! Шунча тилла увол кетадими?

- Ярми меники!

Тепасига кимдир келди. Жағидан ушлаб, оғзини йириб очди. Хоним ўзининг тириклигини билдириш мақсадида танасидаги бутун кучни тўплади. Тилла тишларини суғураётган йигитнинг бармоғини тишлади. Йигит қўрқиб, ўзини орқага ташлади.

- Тирик! Тирик экан! - у арвоҳга дуч келгандай бақириб қочди.

Жалол бошлиқнинг хонасига кирди. Хонимнинг ўлмаганлигини маълум қилди. Айни чоғда тўдабوشининг юрагида Мирюнусга нисбатан шўбҳа уйғотишга уринди.

- Ўрталарида сиз билмаган сир борки, уни тириклай кўмдиришга буйруқ берган, - деди.

- Гапингда жон бор, - қувватлади Эргаш. - Эшитишимча, бир ҳафтадан бери унга нон-сув бермабди.

- Хоним очликдан бу аҳволга тушмаган, - деди Жалол. - Мен унинг баданида кўкарган ва шишган жойларни кўрдим.

- Калтаклабдими?

- Асло, уни қора қуртга чақтирган! - паст овозда деди Жалол.

- Итдан тарқаган, ҳароми! Ҳали менинг рухсатим-сиз шундай қилибдими?

- Ўрталарида бир гап бор, хўжайин. Хоним хушига келганда сўраб билайлик!

Жалол кўпдан бери Мирюнуснинг ўрнига кўз тикиб юрганди. Уни йўқотиш пайида эди. Ўч олиш мавриди келганди.

- Хонимнинг қўлида бир жуфт тилла узуги бўларди, ўша ҳам йўқ, хўжайин!

- А?!

- Кеча тунда зиндонга тушган, ўз кўзим билан кўрганман!

- Ўша ифлос келиши билан мени хабардор қил! Жалол қўлини кўксига қўйди.

- Хонимни нима қилай, зиндонга ташлайми?

- Алоҳида чодирга ётқизинглар! Табибга айт, парвариш қилсин...

Ю Р Т Д А

Жалолиддин Маҳкамовни, хотини ва набирасини дафн этиш учун бутун шаҳар аҳли таъзияга келганди. Учта тобут ортилган гуллар билан ўралган автомашина шаҳарнинг шоҳ кўчасидан қабристон томон астагина кетиб борарди. Йўлнинг икки четида мактаб ўқувчилари саф тортишганди. Ҳарбийлар шахлам одим ташлаб, машина билан ёнмаёن боришарди. Одамларнинг поёни кўринмасди. Йўлдаги автомашиналар ҳаракатдан тўхтаганди. Ҳайдовчилар, йўловчилар ҳам халққа қўшилиб, тобут ортидан боришарди. Номанум шахслар прокурор ва унинг яқинларини ўлдириб кетишгани бутун шаҳар аҳлининг газабини келтирганди. «Бу қотиллик одамзод томонидан эмас, балки икки оёқли махлуқлар томонидан содир этилган», деб баҳо беришарди. Ойни этак билан ёпиб бўлмаганидек, «қотилликда Эргашнинг қўли бор, бу ўшанинг иши», деган гапларни ҳам айтишарди.

Халқнинг унга бўлган ҳурмати баланд эди. У икки муддат шу лавозимда ишлади. Бирорта одамнинг бурни ноҳақ қонамаган, бирорта одам беайб темир панжара ортида ўтирмаган. Маҳкамов оддий халқнинг иссиқ-совуғидан қолмаганди. Ёшларга алоҳида ҳурमत билан қарарди. Тадбиркор, ишбилармон,

фермерларни доимо қўллаб-қувватлаб келарди. Тобут ортидагиларнинг кўпчилиги ёшлар бўлиб, яқин кишиларидан ажраб қолгандай, бошларини қуйи солиб боришарди. Жасадлар юкланган машина қабристонга кириб келди. Вилоят ва шаҳар раҳбарлари қабр теласида адолат посбонининг фожиали ўлимига халқ ва юртнинг душманлари бўлган террорчилар сабабчи эканлигини қайд этишди.

Одамлар тарқалиб кетишгандан сўнг, Жаҳонгир яқинларининг қабри тепасида узоқ турди.

- Дадажоң, онажон, жондан азиз, фарзандим Гулноза! - Йигитнинг кўзларидан оқиб тушаётган ёш, юрагини ўртаётган қасос ўти, ҳаяжон уни гапиришига имкон бермасди. - Тирик эканман, албатта қотилларни топаман, улардан қасос оламан. Улар бу дунёда яшашга ҳақли эмас!..

Жаҳонгир қўйнидан ханжар олиб, қабр устига санчди. Бу унинг қасамёди эди.

Жаҳонгир отасининг қабрига ханжар санчиб, юраги ўт-оташда ёниб, қасам ичган кунининг эртасига қотилларнинг изига тушди. Экспертиза қон билан ёзилган «Ғ» ҳарфини таҳлил қилиб, «бу жиноятчилардан бирининг исми», деган хулоса берганди. Изқуварлар номи «Ғ» билан бошланадиган жиноятчиларни сўроқ қила бошлашди. Қасоскор изқуварлар билан ҳамкорликда ишлашни истамади. Отаси саводли эди. Одамларнинг исми-шарифларини ёзишга жиддий эътибор берарди. Қотилнинг исми «Ғ» билан бошланганда, албатта уни катта ҳарфда ёзган бўларди. «Отам қотилнинг лақаби ёки танасидаги белгига ишора қилган бўли-

ши мумкин», деган хулосага келганди. У шаҳардаги кўзи гилай кимсаларни излади. Шифохоналарга, кўз касалликлари бўлимига кириб, ҳисобда турувчи хасталарнинг рўйхатини олди. Ҳаммасини жамлаб, уларни тўрт гуруҳга ажратди. Уттиз билан қирқ ёшлардагиларга кўпроқ эътибор қаратди. Қотил шу ёшдаги одам бўлиши мумкин, деб тахмин қилганди. Излаган кишисини шаҳардан тополмагач, туманлардаги поликлиникаларга ўтди. Камол исмли шахс Жаҳонгирнинг эътиборини тортди. У муқаддам икки бор судланган, ҳозирда тугилган жойида яшамётганини аниқлади. Жаҳонгир уни таниш-билишларидан сўроқлади.

- Шаҳарга кўчиб кетган, Холдор исмли йигитнинг уйида яшаётган бўлиши мумкин, - дейишди улар.

Жаҳонгир Холдорни шаҳар четидан топди.

- Меникида уч-тўрт ойча ижарада турди, кейин кўчиб кетган. - деди Холдор.

- Бунга кўп бўлдимми?

- Ярим йил.

- Ярим йилдан бери кўрмадингизми?

- Кўрдим, адашмасам бир ойча бўлди!

- Қаерда туришини айтдимми?

- Кўришингиз шартми?

- Омонати бор, топширишим керак!

- Пулми?

- Шунга ўхшашроқ!

Холдор шеригининг қора «дори» билан шугулланишини биларди. Рўпарасидаги кимсани «дори» олиб келган бўлса керак», деб ўйлади.

- Омонатни ўз қўлига топширишингиз шартми?

- Албатта!

- Унда кутасиз, узоғи билан бир ҳафтада қайтади. Жаҳонгир Холдор ёлғон гапирганини, кўп нарса-

лардан хабардорлигини билди.

- Узоққа кетганми?

- Мен айтганимни айтмайсиз, келишдикми?

- Гап бўлиши мумкин эмас!

- Ҳозир Янгиободга ўтасиз, Усмон деган йигитни топасиз. Лақаби «уста». Камолнинг қаердалигини ўша биллади.

Жаҳонгир Усмонни икки кун излаб топди.

- Камолни кўришим керак! - деди унга.

- Нима ишинг бор?

- Муҳим гапим бор, - газабини ичига ютиб деди Жаҳонгир.

- Бир ҳафтадан кейин келасан!

- Қаерга кетган?

- Сен кимсан? Нега уни суриштириб қолдинг?

Жаҳонгир асабларини жиловлай олмади. Усмоннинг ёқасидан тутди.

- Қаерга кетган деб сўраяпман сендан! Гапир, қаерга кетди у?!

Усмон унинг қўлини силтаб ташлади.

- Бир дақиқа муҳлат, даф бўлмасанг, абжағингни чиқариб ташлайман!

- Мен сен ўйлаган қуёнюрақлардан эмасман!

Усмон залворли муштини нотаниш йигитнинг жағига солди. Жаҳонгир тўнтарилиб тушди. Бурнидан қон келди. Чўзилиб ётмади, ўрнидан турди, яна унинг қаршисига борди.

- Қичигинг босилмадими? - тиржайиб сўради «уста».

- Саволимга жавоб олмасдан кетмайман!

- Шундай де? Мана жавоб! - Усмон бош бармоғини икки бармоғининг орасидан чиқарди. Бу гал унинг зарбаси нишонга тегмади. Оёғи осмондан бўлганини ўзи сезмади. Юз-кўзига тепки ва муштарлар тушарди.

- Гапир, ит, Камол қаерда?!

«Уста» шеригини сотиши мумкин эмасди. Қутуриб кетган Жаҳонгир уни тепарди. Усмон калтакларга парво қилмасди, гужанак бўлиб ётарди. Юзи қонга беланиб, кийимлари йиртилиб кетганди. Шунда ҳам гапирмади. Жаҳонгирнинг кўзи ёғоч тиладиган аррага тушди. Усмонни узун ёғочга боғлади. Токни улади. Арра ишлади. Унинг ялтираб турган тишлари ёғочга қўшиб, Усмонни домига тортарди. Шунда кўзига ўлим кўринди. Тепасида кўзлари ёниб турган Жаҳонгирни биргина сўз қайтариши мумкинлигини билди. Боши арранинг тишларига тегишига бир қадам қолганда:

- Ўчир! - дея жон ҳолатда қичқирди.

Жаҳонгир унинг косасидан ирғиб чиққан кўзларига тикилди.

- Қаерда?!

- Қирғизистонга ўтиб кетган!

- Қачон?

- Бир ҳафта бўлди.

- Қачон қайтади?

Кўз илғамас тезликда пастга-тепага тушаётган арранинг эпкини «уста»нинг юзига уриларди. Бир сониядан сўнг арра бошини, кейин гавдасини иккига ажратиб ташлаши аниқ эди. Усмон яна чинқирди:

- Ўчир! Ўчир!!

Арқон билан ёғочга боғлаб ташланган Усмон қимирлай олмасди. Жаҳонгирнинг кўз олдида ота-онаси ва қизи келди. Ўлим олдидан улар ҳам шундай аҳволга тушишгандир? Раҳм-шафқат сўрашгандир? Онаси сўраган бўлса сўрагандир, бироқ отаси ўлимга тик боқадиган одам эди. Қизи-чи, у додлаган.

Жаҳонгир тугмачани босди.

- Кимлар билан кетди?

- Иккита шериги билан...

- Исми?

- Бири Маъсуд, иккинчисини танитайман.

- Нима учун кетди?!

- Шаҳар прокурорини, хотинини ва набирасини ўлдиришганди. Мелисалардан қочиб кетишди.

- Буни уларнинг ўзи айтдимми?

- Гаплашиб ўтиришганда қулоғимга чалиниб қолди.

- Сен уларнинг гуруҳиданмисан?

Усмон индамади. Жаҳонгир тугмачага қўл чўзди.

«Уста» сирини айтмаса, аранинг остига кириб кетиши мумкинлигини билиб, дод солди.

- Тўхта, айтаман!!

Жаҳонгир устанинг олдига ўтирди. Қасоскорнинг асаблари қақшаганди, вужуди безгак тутгандан баттар қалтирарди.

- Уларнинг гуруҳига қўшилганимга икки йил бўлди.

- Сенга қандай топшириқ беришган?

- Бой-бадавлат одамларнинг рўйхатини тузишни, машина заводини портлатишни! Лекин қўлимни қонга бўямаганман!

- Шаҳар прокурорининг ўлдирилишидан хабардормидинг?

- Буни кейин эшитдим.

- Рўйхатни кимга берардинг?

- Маъсудга!

- У кимга берарди?

- Бундан беҳабарман! Эшитишимча, у хориждаги бошлиқларига топшираркан. Афғонистондан ҳам ўтишади.

- Улар сенинг уйингда тўпланишадими?
 - Аввал шу ерда йиғилишарди. Ҳозир жойларини ўзгартиришган!
 - Тўдабоши ким?
 - Қамбар исмли йигит, лекин ўзини кўрмаганман!
 - Қерда у?
 - Қирғизистонда яшайди. Вақти-вақти билан Андижонга келиб туради. Ундан каттаси ҳам бор!
 - Исми?
 - Эргаш дейишади, эшитгандирсан?! Афғонистонда туриб, бу ердаги одамларига топшириқ беради.
 - Кўп нарсаларни биларкансан, нега мелисага айтмадинг?
 - Қўрқдим, энди мени қўйиб юборасанми? - сўради Усмон.
 - Ватан хоинларига уйингдан жой берганинг, уларни халқимизнинг душмани эканлигини била туриб ҳукуматга хабар бермаганинг, мамлакатимизнинг номини дунёга таратаётган автомобиль заводини портлатмоқчи бўлганинг учун сен олий жазога лойиқсан! Сендай ифлос кимсалардан ўч олишга қасам ичганман!
- Жаҳонгир тугмачани босди. Арра ишга тушди...

МОСКВА

Ғофур билан Вадим ўртасида андак келишмовчилик содир бўлганди. Аслида у мафия отаси билан алоқани узишни истамасди. Эргашнинг тагига сув кетганини, куни битганини Ғофур яхши биларди. Шу кунга қадар уни қўллаб, ҳолидан хабар олиб турган кимсаларнинг ҳафсаласи пир бўлгани бошқаларга қараганда Ғофурга кундек равшан эди.

Абдурашид Дўстум аскарлари Мозори Шариф ва унга кўшни бўлган вилоятларни ўз тасарруфига олганлиги, лозим бўлган пайтда Эргаш эгаллаб турган водийни осонгина қўлга киритишлари мумкинлигини биларди. Тўдабошининг саросимага тушиб, умидсизланиб қолганининг боиси ҳам шунда эди. Бир хавф туғиладиган бўлса, йигитларини ташлаб, бу ердан қочиб қолиши ҳеч гап эмасди. Ё офур осойишта, бежавотир макон топиш фикрига аллақачон келганди. Бунинг учун пул зарур эди. Маблағ топишнинг ягона йўли Афғонистондан жўнатилаётган «дори»ларнинг ҳақидан қайириб қолиш, рус мафиясининг отаси билан алоқани узмаслик, унинг ҳурматини қозониш, бу ишда йўлига гов бўладиган тўсиқларни янчиб, «дори» олиб борадиган одамни пинҳона йўқотиш эди. Эргаш ҳам, мафия отаси ҳам ундан шубҳаланмаслиги лозим.

Шу мақсадда Абдусаматни ёнига олиб, кетиш олдидан Пономарёвга кўнгироқ қилиб, душанба куни етиб боришини маълум қилди. Айтилган куни Москвада бўлди. Абдусаматни меҳмонхонада қолдириб, Вадим Вольфовичнинг қароргоҳига жўнади. Олиб келган «дори»ни ҳозирча унга топширмасликка қарор қилди. Вазиятга, кекса «дори»фурушнинг раъйига қараб иш тутишни ўйлади. Жўнаш олдидан ханжарини болдирига боғлаб олди. Асқотиб қолиши мумкин, деб хаёл қилди.

Мафия отаси меҳмонни кўл бўйида кутарди. Шом қоронгулиги тушганди. Анчадан бери у бу ерга келмаган, тимсоҳларини соғиниб қолганди. Соҳил бўйига курси қўйиб, бўғизланган қўйнинг гўштини нимталаб, йиртқичларга едириб ўтирарди. Тимсоҳлар этни ҳаводаёқ илиб, ўзлари билан сув тубига

олиб кириб кетишарди. Уларнинг овқатланишини хуш кўрадиган Вадим Вольфович этни едириб бўлди. Бироқ меҳмондан дарак йўқ. Гўшт тутаган бўлса-да, тимсоҳлар қирғоқдан кетишмасди. Бошларини сувдан чиқариб, юмалоқ кўзларини Вадим Вольфовичга тикиб туришарди.

Машина келиб тўхтади. Гофурни кўриб, қариянинг дилидаги гашлик тарқади. Меҳмонни бағрига босиб кўришди. Гофурнинг хаёли ўзида эмасди. Мафия отаси ўрмонда кутиб олаётганидан хавотирланди.

- Ўтир десам афсуски, курси битта, - деди Вадим меҳмонга. - Хўш, ишлар қандай кетяпти, қароғим? Эргаш жаноблари бизга қанча «дори» ҳозирлаб қўйди?

- Бу йил ҳосил яхши эмас, Вадим Вольфович, - деди Гофур. Бу гап қариянинг шубҳасига мой сепди. Ҳикмат ҳосил мўл бўлганини, Эргаш керагича «дори» билан таъминлашини айтганди.

- Шундай де, - ғазабини ютиб жилмайди мезбон. - Демак, бошлиғинг бизни алдабди-да?

- Бундай демоқчи эмасман, Вадим Вольфович, «дори» кам бўлгани учун унинг нархи кўтарилиб кетди. Пулига чидасангиз бас!

- Ақлинг кириб қолибди, - қария кўзларини бақрайтириб турган тимсоҳларга қараб қўйди. - Унда қанча тўлашим керак?

- Ўн фоиз кўшсангиз бас!

- Ўн фоиз! Кўплик қилмайдами, қароғим?

- Назаримда, инсоф доирасида қўйилган нарх!

- Доно фикр!

Вадим ўтлар устидаги коньякни олди. Қадаҳга қуйиб, меҳмонга узатди. Гофур унинг қўлини қайтармади.

- Эргаш бизга бошқача хабар жўнатганди, сен эса

унинг гапига зид фикрни билдирыпсан?

Гофур бу ерга Эргашнинг одами келганига амин бўлди. Кимлигини билишни истади.

- Қандай фикр билдирган экан?

- Мен сен билан эмас, Эргаш билан савдо қиламан. Шу сабабли унинг фикрини билишинг шарт эмас! - жеркиб берди қария. - Сен ўз вазифангни унутиб қўйяпсан! Бошлигинг биз жўнатган пулларнинг ҳаммасини олаётганмиди?

- Олган! - дадил жавоб қилди Гофур.

- Назаримда, у биздан хафа. «Мол»ни жўнатмай қўйганининг сабаби шунда...

- Бундай бўлиши мумкин эмас.

- Эшитишимга қараганда, сен орқали жўнатган пулларимнинг ярмини олмаганмиш!

- Мени ранжитманг! - кўнгли қандайдир нохушликни сезган Гофур ўзини қўлга олишга, ҳаяжонини босишга қанчалик уринмасин, барибир типирчилаб қолди.

- Шундай де, ишонч билан гапиришингнинг сабаби нимада?!

- Берган пулларингизни унинг қўлига ўзим топширганман-ку!

- Хиёнат қилмагансан, шундайми?

Гофурнинг юраги патиллади. «Наҳотки, Эргаш билан гаплашган бўлса», деган совуқ ўй кўнглини зимистон қилди.

Мезбон чўнтагидан бир парча қоғоз олиб, Гофурга узатди. Хатга кўзи тушган заҳоти ранги оқариб кетди. У тўдабошининг дастхатини танирди. Шу сабабли «бу хўжайиннинг хати эмас», деёлмади.

- Кимдир ўртамизга нифоқ солиш мақсадида бу мактубни сизга жўнатган, - деди Гофур ўзини қўлга олишга уриниб.

Мафия отаси ўрнидан турди.

- Ўзинг биласан! Мен сенга эмас, кўпроқ Эргашга ишонаман. Бизнинг ишимизда хиёнаткор ва соқчинларга раҳм-шафқат қилинмайди.

Ғофур бу ерга бежиз олиб келишмаганини тушунди. Қўрқув акс этган кўзлари сувдан бошини чиқариб турган тимсоҳларга тушди. Ортидаги соқчилар қуршовини ёриб қочишни ўйлади. Оралиқдаги ма-софани чамалади. Бир ярим қадам. У орқага одим ташлади. Шу заҳотиёқ иккинчи қадамини ён томонига қўйди. Соқчига яқин келди, аммо унга қайрилиб қарамади. Ғофур бармоқларининг учини тугиб, билагини орқа томонга букиб, рақибининг кўкрак қафасини мўлжаллади. Бармоқлари соқчининг ошқозонига, тирсаги эса жағига тегди. Баланд бўйли соқчининг оёқлари ердан узилиб, ерга чалқанчаси билан йиқилди. Бироқ Пономарёвга зарба беришга улгурмади. У ўзини четга олишга, Ғофурнинг орқа томонидан кучоқлашга улгурди. Йиқилган соқчи ўрнидан турди ва Ғофурнинг юзига мушт туширди. Вадим Вольфович «бас», дегандек, қўлини кўтарди. Соқчилар меҳмоннинг қўлларини қайириб, мафия отасининг оёқлари остига тиз чўктиришди. Унинг бурнидан оқаётган қон чакиллаб, қўйлагига томарди.

- Мен ўзимнинг адолатли ҳукимини ўқидим! - тантанали овозда деди мафия отаси. - Сувдаги жониворлар уни ижро этишади. Тимсоҳлар анчадан бери одам гўштини татимай қўйишганди. Қара, ўлжа келармикин, деб бизга тикилиб туришибди. Шу кунга қадар сенга ўхшаган олтига хиёнаткор бу махлуқларнинг қорнига жой бўлган! «Мент»лар уларни бедарак йўқолганлар рўйхатига тиркаб қўйган. Ахир тилсиз жониворлар ўз оғизларини инсон

қонига бўяганларини кимга ҳам айтишарди?

Ғофур нима дейишни билмай турарди. Мафия отасининг қўлида ўлишни истамасди. Ахир бу ерга ўлиш учун келмаган-да!

- Меҳмонни тимсоҳларга совға қилинглар! - деди Вадим Вольфович йигитларига ва ўзи машина томон юрди.

Соқчилар шу ондаёқ унинг қўлтигидан олиб, оёғини ерга теккизмай, қирғоққа олиб келишди. Ғофур қаршилик кўрсатишга ўзида куч тополмади. Соқчилар бешикдай тебратишиб, уни сувга улоқтиришди.

Ғофур бир пайтлар сув остида қўл жанги билан мунтазам шуғулланганди. Сув тубида беш дақиқагача қолиб кетарди. Бундан ташқари, чапдаст ва чаққон эди. У ҳаводаёқ шимининг этагига қўл солиб, болдиридаги ханжарни олишга улгурди.

Тимсоҳлар бирданига ўлжага ташланишмади. Узун думларини қайириб, бирин-кетин сув остига шўнгишди. Улардан бири емишга аҳамият бермади, тўқ эди. Иккинчи тимсоҳ сув остига чўкиб бораётган одамнинг ортидан қувди. Ғофур оғзини очиб келаётган йиртқични кўрди. У бир ҳамла билан белини тишлаб, гўштини нимта-нимта қилиб юбориши мумкин эди. Ғофур балиқдай буралиб, ўзини ёнбошга олди. Катта тезликда келаётган тимсоҳ ўтиб кетди ва буралиб орқага қайтди. Ғофур ханжарни унинг елкасига санчди. Оғриққа чидаёлмаган тимсоҳ қочди. Сув юзи қип-қизил қонга беланди. Йиртқич яна ўлжага ташланди. Ханжар елкасида қолганди. Ғофур чап беришга улгурмай, қутурган ва айни дамда ҳолсизланиб бораётган тимсоҳни ўтказиб юборолмади. Жағини икки томонга қайирди. Қон йўқотиб бораётган йиртқич душмани билан олишишга ожиз-

лигини ҳис этди ва қочди.

Сув қизил рангга бўялганини кўрган соқчилар бир-бирлари билан куз уриштириб, машина томон юришди.

Вадим Вольфович орқа ўриндикда ўтирарди. Машина жойидан қўзғалганида Пономарёв соҳилнинг нариги томонида турган одамни кўриб қолди ва ҳайдовчига «тўхта» деди.

- Хўжайин! - Пономарёв худди ажина кўрган одамдай ажабланди. - Фофур!

Вадим Вольфович кўзларига ишонмади, машинадан тушди. Фофур тирсагини киндигига тираб, мушт бўлиб тугилган қўлларини силкитиб, мафия отасига қарата қичқирди:

- Вольфович, гўштингни тимсоҳларингга едирсам, эркак эмасман! Эшитиб қўй, бу менинг қасамим!

У бошқа сўз айтмади ва ўрмон ичига кириб кетди. Ортидан қувиш фойдасиз эканлигини билган соқчилар нима қилишни билмай қолишди...

Эргаш одамларининг қайтиб келмаганидан хавотирда эди. Қамбар билан алоқа ўрнатишга кўп уринди, бироқ натижа чиқмади. Ташвиш ва шубҳа уммони тўдабошини дақиқа сайин комига тортарди. Ут бўлиб ёнаётган қалбига таскин-тасалли берувчи юпанч йўқ эди. Бир ёндан Вадим Вольфович, иккинчи томонда Абдуллоҳ кўзига кўринарди. Бугун бўлмаса эртага, уни қисти-қафасга олишади. Бири «дори» келмаяпти» деса, иккинчиси «пулни тўла», дейди. Бундай совуқ хабарни эшитиш Эргаш учун чўққидан ўзини жарга улоқтириш билан бара-

вар. Ахир Қамбарга ишониб, озмунча «дори» жўнатдими? «Юк Вольфовичнинг қўлига етиб бормаган», дея ўзига ўзи таскин изларди Эргаш. Одамлари қўлга тушиб қолганда, Қамбар ўша заҳотиёқ хабар жўнатарди. Вадим Вольфович эса хиёнат қилмайди. Ёки Қамбар алдадими? Юк етиб борганида, ҳозиргача пули чўнтагида бўларди. Мирсодиқ билан Абдусаматга нима бўлди? Эргаш бошида айланаётган ваҳимали ўй-хаёлларга жавоб тополмай юрган кунларнинг бирида Қамбар хабарчи жўнатди.

- «Юк» етиб келмаяпти, хўжайин! - деди хабар келтирган одам.

Эргаш игна устида ўтиргандай, сапчиб турди.

- Нега етиб бормайди? Жўнатганимга бир ҳафта бўлди-ку!

- Бир ҳафтадан бери Қамбарбек йўл пойлаяпти!

Эргаш тўлғоқ тутган аёлдай ўзини қаерга қўйишни билмасди. «Дори»нинг етиб бормаслиги унинг учун катта йўқотиш эди. Кўз олдига ҳамиша силлиқ гапириб, ора-сира заҳрини сочадиган, бир газаб отига минса, қондан бошқа нарса кўзига кўринмайдиган Абдуллоҳ келди. Гўё қаршисида туриб «Пул қани?», деб сўраётгандай туюлди.

Эргаш одамларининг етиб бормаганига сабаб топди. Йўлдан адашган, бирор жарга қулаб тушиб ўлган ёки қашқирлар еб кетган! Аммо «дори» йўқолмаса бас, деб ўйлади. Шу куниёқ тоғ йўлини яхши биладиган одамларидан бештасини чақириб, Мирсодиқ билан Абдусаматнинг изидан «Аждар ғор»га боришни буюрди.

- Ҳар бир жарни, ҳар бир ғорни, синчиклаб қўздан кечиринглар. Жарга тушган бўлсалар ҳам, қашқирлар еб кетган бўлса ҳам «юк» қолади. Топ-

магунча орқаларингга қайтманглар!

Изқуварлар ўзлари билан болта, арқон ва бир ҳафталик озиқ-овқат олиб йўлга тушишди. Тўдабоши одам ҳидини яхши биладиган Санжарни ҳам уларга қўшиб берганди. У йўл бошловчи бўлиб олдинда борарди. Бурни ерга теккудай энкайиб, ўт-ўланларни, тошу тупроқларни искаб, туядай лўкиллаб чопарди. Унинг димоғи бир ҳафта аввал юрган одамларнинг исини ололмасди. Икки кун аввал ёққан ёмғир ҳидни кўтарганди. Шундай бўлсада, ҳар бир хандақни, ҳар бир жарни кўздан кечиришарди. Жарларга арқон ташлаб тушишарди. Ниҳоят, «Аждар ғор»га етиб келишди. Шунда Санжарнинг димоғига қўланса ҳид урилди. Шериклари исни пайқашмаганди. У қўлини кўтариб, орқадагиларга «тўхташ» ишорасини қилди.

- Ўлган одамнинг иси келяпти, - деди бурни билан ҳавони искаб.

- Ўлган одамнинг? - ҳайрон бўлишди шериклари.
- Қаердан?

Санжар қўли билан ғорни кўрсатди.

- Икки чақирим наридан!

Жангарилар бир-бирларига ҳайрон қарашди. Бурунлари билан ҳавони қанчалик ҳидлашмасин, Санжар сезган исни олишолмади. Улар эҳтиёткорлик билан йўлда давом этишди. Ғорга саноқли қадам қолганида бирдан ҳаммалари хушёр тортишди. Санжар сезган ҳид энди уларнинг ҳам димоғига урилганди. Ҳаммалари саллаларининг учи билан огиз-бурунларини тўсишди. Санжар ғор оғзида тўхтади.

- Ҳид ичкаридан келяпти, - деди ғорни кўрсатиб.

Ичкарига киришга ҳеч кимнинг юраги бетламади. Ноилож Санжар жазм этди. Агар жасадлар

ҳақиқатан ҳам ўз одамлариники бўлса, «юк»ни топиб боришса, тўдабошидан нафақат мақтов, балки мукофот олишлари аниқ. Фор ичи қоронғу эди. Ҳеч нарса кўзга кўринмасди. Бир неча дақиқадан сўнг Санжар ичкаридан сасиб, қуртлаб кетган жасадни судраб чиқди. Бўғзидаги жароҳат уни қасддан ўлдирилганлигини билдирарди.

- Шериги қани?

- Ичкарида бошқа жасад йўқ, бир ўзи экан! - жавоб қилди Санжар.

- «Юк»чи?

- Тополмадим!

- Қайтиб кир! - маслаҳат беришди шериклари.

- Мен ҳамма ёқни тинтиб чиқдим, ишонмасанглар ўзларинг киришлар!

Ичкарига киришга ўзгаларнинг юраги чопмади.

- Абдусамат қаерда қолдийкин?

- У Мирсодиқни ўлдириб, «юк»ни олиб қочган!

Улар Мирсодиқнинг ёнидаги қуролни ва хорижда тайёрланган қалбаки паспортини салласига ўраб, орқага қайтишди. Бунини Эргашни ишонтириш учун кўрсатиладиган далил, деб билишди.

Тўдабоши «юк»нинг йўқолганлигини, Мирсодиқнинг ўлдирилганини эшитиб, олов ичида қолгандай типирчилади. Унинг қотилини Абдусамат, деб билди. Ишонган одами Мирсодиқни ўлдириб кетганига чидаёлмади. Абдуллоҳга нима деб жавоб қилишни ўйлади. Ўз оғзи билан «юк»ни жўнатдим, деб ўша кунни қулоғини қиздириб қўйганди. Бир йил итдай ишласа-да, қарзини қайтаролмайди. Эргаш на хонасига, на ташқарига сиғарди. Қани энди ўша сотқин Абдусаматни ушлаб, оёғининг остига келтириб ташлайдиган бир мард топилса! Тириклай терисини шилиб, бошини қозонда қизиб

турган мойга ташлаб, худди этни қовургандай қовуриб, хуморидан чиқарди. «Йўқ, мендан қочиб кутулмайсан, ерга кирсанг қулогингдан, осмонга чиқсанг оёғингдан тортиб оламан. Тирик эканман, ер юзида яшаёлмайсан!» Қасос ўти юрагини ёндираётган Эргаш энг ёмон сўзларни тилига олиб, қасам ичди.

Ю Р Т Д А

Сарви хола қизини Воҳидга қўшиб, Афғонистонга жўнатганидан сўнг, кўнгли бозорга чиқишни тусаб қолди. Эргаш томонидан совға қилинган пуллар унинг юрагига шайтон мисоли жойлашиб, кўчага судрарди. Яқин орада қўлига бу қадар катта миқдорда пул тушмаганди. Ҳар куни кўни-қўшнилари-га бели букилмаган долларларни кўз - кўз қилишдан эринмасди.

Сарви хола Эргаш билан дастлаб шаҳарда ўзининг жинойи гуруҳини ташкил этган кезлари танишганди. У мелисаларнинг кўзидан яшириниш мақсадида бу хонадонга кириб, бир-икки кун тунаб кетарди. Ҳар келганида опани қуруқ қўймасди. Чўнтагидан пул олиб, қўлига тутқазарди. У пайтларда Сора ўн ёшли қизча эди. Мактабга қатнарди.

- Иним Эргашбой, сиз бизга кўп яхшилик қиляпсиз. Мендан қайтмаса, Худодан қайтсин. Бу яхшиликларингизни вақти келганда узаман. Узолмасам, мана Сорахон бор! Шу қизим сизники! - деганди.

Сарви холанинг ўшандаги гапи Эргашнинг миясига кўрғошиндай қуюлиб қолди. Ҳар гал келганида, қизга бошқача кўз билан боқарди. Унга кийимлар, тақинчоқлар совға қиларди. Булар Сарви холага ваъдасини эслатиб турарди. Ниҳоят, Эргаш

қизнинг кучоғига киришга аҳд қилди. Кечки пайт бир кучоқ совға-саломлар кўтариб, Сарви опаникига кириб келди. Бирга овқатланишди. Уй эгаси тўдабошининг мақсадини тушунганди. Уни зориқтирмади. Уй ичига жой қилди. Ортидан оқ кўйлак кийдириб, қизини киритди. Соранинг бўйи кўёвнинг кўкрагидан ҳам келмасди. Эргаш унга ачинмади, балки шундай гўдакни кучоғида олиб ётишдан завқланди. Юраги энтикиб кетди. Чўнтагидан тилла узук чиқарди.

- Кўлингизни беринг!

Қиз кўлини узатмади. Эргашнинг ўзи унинг қалтираб турган кўлидан ушлади. Бармоғига узук солди.

- Муборак бўлсин! - У Соранинг ёниб турган юзидан муччи олди. Дадилланиб, кийимларини ечди. Кўрпага кираётиб, Сорага деди:

- Сиз ҳам ётинг, тун ярим бўлди!

Қиз тақдири отаси тенги шу одамнинг кўлида эканлигини, қачондир қовушишларини биларди. Онаси қулоғини кўп қиздирганди. Киришидан аввал «акангни хафа қилма, кўнглини ол», деб тайинлаганди. Сора келмади. Эргашнинг ўзи ёнига борди. Бошидан рўмолини олди, кўйлагини ечди. Қизнинг оппоқ бадани ой нурида ялтиради. У Сорани кўтариб, кўрпага ётқизди. Чироқни ўчирди. Тўдабоши оқ чойшабда сочлари ёйилиб, ярим ялонғоч ётган қизнинг кучоғига кирди. Бағрига тортмоқчи бўлганида, эшик тақиллади. Сарви холанинг овози келди.

- Эргашбой, сизни ташқарида биров чақиряпти! - деди.

Эргаш оҳ урди, ўрнидан турди. Кўчага чиқди, келгувчини таниди. Уз одами Саттор эди.

- Нима гап, нега келдинг? - аччиқланиб сўради тўдабоши.

- «Мент»лар идорамизни босди, сизни излашяпти!

Эргашнинг ичига муз кирди, қурқувдан титради. Ичкарига қайтмади. Шу кетганича бу хонадонга қайтмади. Одамлари орқали Сарви холадан хабар олиб турди. Пул ва бошқа совға-саломларни жўнатди. Эргаш Афғонистонга ўтганида, Сора ўн уч ёшга тўлганди. У мактабга қатнамай қўйганди. Қачондир Эргашнинг одамлари келиб, олиб кетишини кутарди. Тўдабоши қизни олиб ўтиш тўғрисида бир-икки ўйлаб кўрди. Одамлари Сарви холанинг уйига тез-тез келиб, қурол-аслаҳа ва ўқ-дориларни ташлаб кетишарди. Бундан бир ой аввал келган одам бир неча дона граната олиб келган, яқин кунларда Сорани олиб кетишини айтганди. Сарви хола ўша одамнинг йўлига кўз тикадиган бўлди. Воҳид келиб, ўн дона гранатани ташлаб, қизини олиб кетгандан кейин елкасидан тоғ қулагандек бўлди.

У энди Воҳид айтган одамнинг келишини кутарди. Унинг гапига қараганда бир ҳафта ичида ўша одам уйдаги граната ва қуролларни олиб кетиши лозим эди. Шу сабабли Сарви хола кўчага камроқ чиқар, чиққанда ҳам тезда қайтарди. Эшик тик этса, юраги бир қалқиб тушарди. Ниҳоят, ўша кимса келди.

- Эргашбойдан сизга салом опа, - деди нотаниш киши остонадан кириб келиши биланоқ.

- Сорахон етиб олдимиз?

Келгувчи Сорахоннинг кимлигини билмасди. Бу ҳақда унга бирор гап айтишмаганди. Нима дейишни билмай қолган одам бир оз ўйланиб деди:

- Етиб бордилар!

- Йўлда қийналишмадими?
- Хавотир олманг, ҳаммаси жойида!
- Илоҳим, тинч бўлишсин.
- Мен «юк»ни олиб кетгани келдим, опа!
- Жуда яхши-да, қани сўрига ўтиринг, йўл босиб келгансиз, бир пиёла чой ичинг!
- Раҳмат, қайтишим керак. Тошкентда дўстларимиз кутишмоқда.
- Шунақамии? Ишингиз зарур бўлса нима ҳам дердим, укажон!

Сарви хола уй ичига кириб кетди. Бели букилиб, иккита сумкани кўтариб чиқди.

- Оғиргина экан, қийналиб қолмайсизми?
 - Йўлга чиқиб олсам, у ёғи бир гап бўлар, опа!
- Йигит сумкаларни очди. Уларнинг бирида гранаталар, иккинчисида портлатгич мосламалар жойлаштирилганди.

Шу пайтда кўча эшик тақиллаб қолди. Сарви хола эшик томон юзланди. Йигит гранаталардан бирини қўлига олди-ю сумканинг оғзини беркитиб, уларни сўри остига яширди. Бу орада эшик яна тақиллади. Сарви хола меҳмон билан кўз уриштириб олгач, эшик томон юрди.

- Мана ҳозир, кетяпман!

Телефон қўнғироғи эшик тутқичини ушлаган подполковникни орқага қайтишга мажбур қилди.

- Бу милицияданми? - гўшакдан нотаниш одамнинг паст, айни дамда ҳаяжонли овози келди.
- Эшитаман, - деди Абдурахмон Холиқов.
- Мен Воровский кўчасиданман. Қўшнимизнинг уйига нотаниш одам келди. У шубҳали кўриняпти.

- Бир ўзими?
- Шундай.
- Ҳозир етиб борамиз!

Абдурахмон Сарви холанинг уйига Эргашнинг яқинлари яширинча келиб-кетиб туришидан, қизи Сорани яқинда олиб кетишганидан хабар топганди. У маҳалланинг ишончли одамларидан бирига уйни назоратга олишни, зарур пайтда кўнғироқ қилишини тайинлаганди. Подполковник ёрдамчисини олиб, манзилга жўнаб кетди. Кўча бошида кўнғироқ қилган одам уларни кутиб олди.

- У қачон келди? - сўради Холиқов.
- Яқиндагина, қарашлари шубҳали. Бу ернинг одамига ўхшамайди.

Абдурахмон кўча эшикни тақиллатди.

Ҳовлида икки нафар қизалоқ аргамчи учиб, қўшиқ айтиб ўйнашарди. Улар ичкарига кириб келган милиция ходимларига аҳамият беришмади. Абдурахмоннинг хаёли болаларда эди. Уларни ҳовлидан чиқариб юборишни ўйлади. Жангари безовталашиб, типирчилай бошлади. Бошлиқлари унга катта ишонч билдириб, Сарви холанинг уйига яширилган «юк»ни олиб, керакли одамларга етказиб беришни тайинлашганди. Ўқ-дорилар билан қўлга тушиши мумкин эмасди. Тутиб олишса, бошлиқларининг кирдикорлари, мана шу «юк»ни қабул қилиб оладиган кимсаларнинг шахси ҳамда уларнинг режалари барбод бўлиши мумкин эди. У шундан хавотирга тушиб, ўзини қўярга жой тополмай қолди. Жангарининг олдида биргина йўл - рўпарасидаги милиционерларни ўлдириш ёки қизлардан бирини гаровга олиб, қочиб қолиш эди. Афсуски, ёнида кўроли йўқ. Уни халтага солиб қўйганди. Милиционерларнинг яқинлашиб келаётганини кўриб, бир

дона гранатани қўлига олди. Милиция ходимлари меҳмоннинг ёнида граната борлигини хаёлларига келтиришмаганди.

- Яқинлашма! - Меҳмон икки сакраб, қизалоқларнинг ёнида пайдо бўлди ва улардан бирини маҳкам кучоқлаб олди. - Яқинлашсанг, ҳаммангни портлатиб ташлайман!

Жангарининг кучогида қолган қизча чинқириб йиғларди.

- Йўлдан қоч! - яна қичқирди жангари милиционерларга.

- Гранатани ташла! - буюрди Абдурахмон.

- Йўлдан қоч, дедим сенларга, акс ҳолда ҳаммангни портлатиб юбораман. - Жангари қизалоқни судраб, юк халтаси томон юрди. Унинг вазоҳати шу қадар хунук ва даҳшатли эдики, қўлидан ҳар нарса келиши мумкинлигини билиш қийин эмасди. Қизчанинг нафаси бўғилиб, овози чиқмай, ранги кўкариб, кўзлари тепага битиб қолди. Ўлиб қолиши ҳеч гап эмасди.

- Болани қўйиб юбор! - Абдурахмон қандай қилиб бўлса-да, қизни унинг чангалидан қутқаришни ўйлади. Бироқ кўзи қонга тўлган жангари унинг талабини бажармади. Подполковник шеригига қаради. Улар бир-бирларини кўз қарашларидан нима қилиш лозимлигини тушунишди. Абдурахмон орқага чекинди. Эшик очиқ эди. Беш-олти қадам юрса, кўчага чиқиб олиши мумкин. Лекин бунга йўл қўйиб бўлмасди. Икки халта ўқ-дори, граната билан кўчага чиқиб, бирорта машинага ўтириб, кўздан яшириниши ҳеч гап эмасди.

Жангари халталарни олиб, эшик томон юрди. У қизчанинг сочларини билагига ўраб олганди.

Бошлигининг мақсадини тушунган сержант яшин

тезлигида жангарига ташланди. Гавдаси билан итариб юборди. Қизнинг бир тутам сочи унинг чангалида қолди. Жангари қўлини граната халқаси томон чўзди, аммо етмади. Икки қадам нарига бориб йиқилди. Аммо ўзини йўқотиб қўймади. Мушукдай сакраб, ўрнидан турди. Сержант яна унга талпинди. Икковлари олишиб кетди. Жангари бақувват эди. Милиционерни тепиб юборди. Бу орада Абдурахмон болаларга «қочинглар», деб уларни кўча эшик томон суриб юборди. Афсуски, қўрқиб кетган болалар нима бўлаётганини тушунмай, деворга суюяниб, дағ-дағ титраб туришарди. Сарви хола эсхушидан айрилган одамдай турган жойида қотиб қолганди. Кейин ўзининг кимлиги ёдига тушиб, тандир томон чопди. Йўғон таёқни олиб келиб, милиционерлардан бирининг бошига урмоқчи бўлди. Бу орада Абдурахмон жангарининг остида типирчилаб ётган шеригига ёрдамга ошиқди. Подполковник унинг устига ўзини отганида, жангари халқани тортишга улгурганди. Абдурахмон унинг қўлини қайиришга ва гранатани гавдаси остига жойлашга улгурди. Граната портлади. Даҳшатли овоз еру кўкни титратиб юборди. Ўйилган тупроқ том баробар кўтарилиб, атрофга сочилди. Портлаш тўлқини Сарви холани келган жойига улоқтириб ташлади. Болалар ерга йиқилишди. Портлаш жойида одамнинг қулочи етмайдиган ўра ҳосил бўлганди. Уч одам унинг ичида тўнтарилиб ётарди. Жангарининг бир қўл-оёғи танасидан ажраган, узилган оёқ эса кўча эшик олдига бориб тушганди. Қўл тупроқ остида қолганди. Сержантнинг қорни ёрилиб кетганди.

Абдурахмоннинг бундай ҳолатга биринчи тушиши эмасди. Тўрт йил Афғондаги урушда бўлиб,

бундан-да даҳшатли воқеаларни бошидан кечирган, бир неча бор оғир жанглarda яраланиб, тирик қолганди. Шу сабабли, ўзини йўқотмади. Гранатанинг бир парчаси қорнининг пастки қисмини йиртиб ташлаганди. Тери остидаги чарв бутунлиги сабабли, ичаклар ташқарига чиқиб кетмаганди.

Сержант эндигина йигирма беш баҳорни қаршилаганди. Граната икки қўлининг тирсагидан тепа қисмини узиб ташлаганди.

- Ўзингни қўлга ол, Искандар! - Абдурахмон кўйлагини йиртиб, шеригининг ярасини боғлаб, ўрадан олиб чиқди. Бу орада кўни-кўшнилар ҳовлига кириб келишганди.

МУЛЛА УМАРНИНГ ЎТМИШИ

Менинг пойқадамим тегиб турган бу юртнинг ўзига хос удумлари, урф-одатлари мавжуд. Афғон хонадонларида ўғил бола туғилса, катта байрамга айланиб кетади. «Яна бир жангчи кўпайди», дейишади. Инглизлар Афғонистон тупроғига қадам қўйган кундан бошлаб, ҳозирга қадар бу удум сақланиб келинмоқда. Бола туғилганлигини эшитган эркаклар чодир атрофига тўпланиб, милтиқ ва автоматлардан осмонга қарата 60-70 маротабадан ўқ узидилар. Ўғил туғилганлигини эшитган кўшни қишлоқдан ҳам эркаклар муборакбод этиш учун келишади. Янги туғилган чақалоқнинг чодирини ёки уйи олдига келиб, худди байрамлардагидек бир-бирларини қутлашни, милтиқлардан ўқ узишни ўзларининг муқаддас бурчлари, деб ҳисоблашади. Афғонлар ўз фарзандларини ҳеч қачон қўрқитмайдилар. Уларнинг мард ва жасур бўлиб ўсишлари учун ҳаракат қилишади. Болалар қўғирчоқлар ўрнига ханжар,

тўппонча ва милтиқ ўйнаб, катта бўлишади. «Катталар йўли кичиклар учун кўприк», қабилда иш тутишади.

1947 йил ёз кунларидан бирининг тонг қоронғусида Қандаҳор яқинидаги Сангзар қишлоғининг кўримсизгина бир хонадонида янги фарзанд дунёга келди. Туни билан бесар бўлиб, уйқусизликдан кўзлари қизариб кетган йигит энага ичкаридан чиқиши биланоқ юраги бир қалқиб тушди. Кампир йигитга боқиб, мийғида кулиб, бир зумгина тек турди. Бу сукунат йигитнинг баданини япроқдек титратиб юборди. У фарзандининг ўғил бўлишини жуда-жуда истарди ва энаганинг оғзидан «ўғил», деган хабарнинг чиқишини кутарди. Бироқ унинг сабри чидамади, ҳаяжонини босолмай сўради:

- Ўғилми?!

Аёл бошини силкитди, хўрсиниш ва шодлик билан «ўғил», деди.

Йигит тоқчада турган милтиқни олди ва ташқарига отилди. Ҳовли ўртасига келиб, юз маротаба ўқ узди. Овоз атроф-теваракни ларзага келтиргандек бўлди. Бир зумда бу хонадон кўшни йигитлар билан тўлиб кетди. Улар ўзлари билан милтиқларини ҳам ола келишганди. Йигитлар кўкка 50 маротабадан ўқ узишди. Отанинг қувончи юрагига сиғмасди. Уйига сувдек оқиб келаётган ҳар бир танишини бағрига босиб кўришарди. Ниҳоят, икки қиздан сўнг ўғил кўрганлиги уни шу қадар қувончларга тўлдириб юборган эдики, буни сўз билан ифодалаб бўлмасди. Меҳмонларни кузатиб бўлгач, ота фарзандини кўриш учун аёли ётган хонага кирди. Чақалоқнинг буғдойранг, юмалоқ юзлари ўзига жуда ҳам ўхшаб кетарди. Унинг тиним билмай типирчилаши шўх ва ҳаракатчан йигит бўлиб ўсишидан далолат берарди.

Умарни тенгдошларидан аввалроқ мадрасага беришди. У бошқа дўстларидан ўз овози ва зеҳнининг ўткирлиги билан ажралиб турарди. Фарзандининг тиришқоқлиги отанинг қувончига қувонч қўшарди. Бироқ бу узоққа чўзилмади. Зурриёдининг камолини кўриш насиб этмади. Хасталикка чалиниб, тез орада вафот этди. Мана шундан сўнг оилани боқиш, рўзгорни тебратиш Умарнинг чекига тушди. Шароитнинг огир бўлишига қарамай, у Майванд шаҳарчасидаги мадрасада олаётган ўқишини ташлаб қўймади. Мадрасини битириб, қишлоққа қайтди. Ёшларга илм бериш билан машғул бўлди.

1979 йили Афғонистонга собиқ иттифоқнинг чекланган қўшинлари бостириб кирганида, мулла Умар ўз ишларини бир четга суриб қўйди. Кўлига қурол олиб, мужоҳидлар сафига қўшилди. Ўн йил давом этган урушда мулла Умар тўрт маротаба яраланди. Ўнг кўзидан айрилди. Бошига огир савдолар тушган бўлишига қарамай, мужоҳидлар сафини тарк этмади. Уруш уни чинакам қасоскорга айлантирди. Юрагидаги меҳр-муҳаббатни қаҳр-ғазабга алмаштирди.

Урушдан сўнг мулла Умар яна мадрасага қайтди ва ёшларга таълим бера бошлади. Қўл остидагиларни қаттиқ интизомга роя этишга мажбур қиларди. Талабалар худди ҳарбий ўқув юртида таҳсил олаётгандек, мулла Умарнинг барча талабларига сўзсиз итоат этардилар.

Кунларнинг бирида у сабоқ бераётган Сангзар қишлоғидаги мадрасага бир нечта ўспирин йигитлар югуриб келишди. Наша чекиб, кайф қилган мужоҳидлар ёш қизларни зўрлик йўли билан олиб кетишаётганлигини айтишди. Бундан қаттиқ ғазабланган мулла Умар ўз толибларини эргаштириб,

мужоҳидларга қарши чиқди, қизларни қутқариб қолди.

Кичкинагина бу воқеа мулла Умарнинг обрўсини ошириб юборди. У халқ халоскори сифатида шуҳрат қозонди. Қўл остида ўқиётган толиблар сони кескин даражада кўпайиб кетди. Мулла Умарнинг йигитлари нафақат ўз қишлоқларини, балки атроф-теваракни ҳам мужоҳидлар ҳужумидан ҳимоя қиларди. Унинг олдига ёрдам сўраб келаётган одамларнинг сони кундан - кунга ортиб борарди.

Мана шу воқеалардан сўнг Мулла Умар толибонларнинг раҳнамози сифатида нафақат Қандаҳорга, балки қўшни вилоятларга ҳам танилди. Мужоҳидларга қарши тишини қайраб, улардан ўч олиш истагида юрган Исломобод махсус хизмат маҳкамаси раҳбарларига мулла Умарнинг ганимларга қарши олиб бораётган кураши ёқиб қолди. Уларда толибонлар ёрдамида мужоҳидлардан ўч олиш фикри уйғонди. Махсус хизмат маҳкамаси ходимлари Умар билан алоқа ўрнатишди. Икки ўртада шартнома тузилди. Мулла Умар мужоҳидларга қарши курашадиган, улар эса уни қурол-аслаҳа, озиқ-овқат ва кийим-кечак билан таъминлаб турадиган бўлишди. Ҳақиқатан ҳам Исломобод махсус хизмат маҳкамаси икки мингдан зиёд толибонларни шакллантиришда унга ҳар томонлама ёрдам берди. Мулла Умар уларнинг бу ҳаракатлари Афғонистонни қайтадан истило этилиши ва Навоз Шариф хаёл қилган Ислом Давлатлари федерациясини ташкил қилиш билан боғлиқ эканлигини яхши тушунарди. Аслида Мулла Умар Навоз Шарифнинг мақсадини қўллаб-қувватлади. Чунки, мамлакат тепасидан мужоҳидлар кетгач, режалаштирилган янги Афғонистонга ўзи раҳбар бўлиб қолишига ишонарди.

Ҳар томондан моддий рағбатлантириб турилган толибонлар дастлаб Спин Болдак чегара ҳудудини босиб олишди. Орадан кўп ўтмай, Қандаҳорни эгаллашди. Бир йил давомида толибонлар бутун мамлакатнинг ярмида ўз ҳукмронлигини ўтказиб бошлашди. Жадал суръатларда олға интилиш бир қатор хорижий мамлакатларнинг маҳфий хизмат маҳкамаларини қизиқтириб қолди. Улар мулла Умарни қўллаб-қувватлаб, ёрдам кучларини ҳам юборишди. Ташқи кучларнинг аралашуви Исломо-бод, Навоз Шарифнинг қитиғига тегса ҳам, уруш бир ёқли бўлгунча тишини-тишига қўйиб туришга мажбур этди.

Толибонларнинг мамлакат пойтахтига яқинлашиши Бурҳониддин Раббоний ҳукуматини ҳам ташвишга солиб қўйди. Ҳукумат қўшинларининг мулла Умарга қарши уюштирган ҳужумлари ҳеч қандай ижобий самара бермай қўйганди. Раббоний аскарларини толибонларнинг кун сайин ортиб бориши, тўсиқларни янчиб ўтиши саросимага солиб қўйганди. Кўплаб хоинлар бир неча минглаб аскарларни толибонлар томонга олиб ўтди. Раббоний толибонлар устидан галаба қозонишнинг бирдан - бир йўли Гулбиддин Ҳикматёр билан музокаралар олиб бориш, деб билди. Икки томонлама шартнома имзолангандан сўнг Гулбиддин Ҳикматёрнинг қуролланган аскарлари Қобулга кириб келишди.

Пойтахтда вақтинчалик ўзларининг мустақкам кўрғонларини ўрнатишди. Орадан йигирма кун ўтиб, яъни 25 сентябрда тиш-тирноқларигача қуролланган ва бир қатор хорижий мамлакатлар томонидан қўллаб-қувватланган мулла Умар аскарлари Қобулни бир ҳамла билан ишғол қилишди. Раббоний ҳам, Гулбиддин Ҳикматёр ҳам пойтахтни таш-

лаб чиқишга мажбур бўлишди. Толибонлар ўзлари ҳукмронлик қилаётган жойларда янги тартибларни жорий этишди. Собиқ давлат раҳбарларини, амалдорларни, унга қарши чиқишда гумон қилинган кимсаларни тутиб келишди. Уларни инсон ҳаёлига келтиролмайдиган азоб ва қийноқлар билан жазолашди, бўйин эгмаган ҳамда толибонларни тан олишни истамаган кимсалар отиб ташланди, дорга осилди.

Нажибуллони қўлга олган толибонлар уни сўроқ-савол қилиб ўтиришмади. Шаҳар ўртасидаги майдонга катта дор ясаши ва эр-хотинни бошқаларга ибрат бўлсин, деган мақсадда осиб қўйишди. Мурдалар бир ҳафта мана шу дорда осиелиқ турди. Уларнинг бўйнидаги арқонни узиб ташлашга ҳеч ким журъат этолмади. Бу билан толибонлар омма ўртасида қўрқув, ваҳима уйғотишни ишташган ҳамда ўзларининг шафқатсиз эканликларини ошкор этишганди. Мулла Умар шаҳардаги тарихий обидаларга, кинотеатрларга, мактабларга ўт қўйдирди. Қобул олов ичида қолди. Аёллар, қизларнинг кўчага чиқиши ман этилди, соқолига тиг теккизган эркаклар янги қонунга асосан дарра билан саваланди. Мулла Умар жуда кўп маротаба омма ўртасида толибонлар нотўғри йўлдан кетаётган мусулмонларга ва даҳрийларга қарши кураш олиб боришини таъкидлади. Дарвоқе, унинг томирида ўзларини эрксевар ва мағрур халқ, деб ҳисоблайдиган пуштунларнинг қони оқарди. Отаси ҳам мана шундоқ ғазабкор ва ўта кекчи инсон бўлганди.

Пуштунлар ўзларига моддий ёки маънавий зарар етказган одамни ҳеч қачон кечирмайдилар. Эрта-ми-кечми, ҳар қандай йўл билан ундан ўч олмай қўймайдилар. Бу соҳада улар қонга қон, жонга жон

қабалида иш юритишади. Бу одат не замонлардан бери қабилавий низолар, хун олиш, қуролли тўқнашувлар манбаи бўлиб келган. Мулла Умар отабоболаридан қолган ана шу удумни пойтахтда яна бир бор такрорлаганди. Унинг барча қонун ва талабларини қўллаб-қувватлаган уламолар Афғонистонни Ислом Амирлиги, мулла Умарни эса «Амир ул мўминун» деб атай бошладилар.

Пойтахт ҳамон олов ичра ёнарди. Толибонларнинг янги тартиблари минглаб тинч аҳолининг оҳу - зорига сабаб бўлганди. Халқсевар ва тинчликпарвар кимсалар бундай аянчли аҳволга чидаб туролмадилар. Бурҳониддин Раббоний, Аҳмад Шоҳ Маъсуд, Абдурашид Дўстим ёниб кулга айланаётган пойтахтни толибонлар қўлидан тортиб олиш мақсадида 11 август куни Мозори Шарифда тўпланишди. Уларнинг мақсади зудлик билан Қобул шаҳрини толибонлардан тозалаш режасини амалга ошириш ва давлатни бошқара оладиган сиёсий ташкилотни шакллантиришдан иборат эди. Шимолий гуруҳ раҳбари Аҳмад Шоҳ Маъсуд пойтахт учун қонли жанглارнинг олдини олиш мақсадида Покистондан ташқарии, ҳар қандай ерда ва исталган вақтда толибонлар раҳбари билан музокаралар олиб бориш учун ҳозир эканлигини айтди. Бироқ аниқ бир тўхтамга келолмаган гуруҳ бошлиқлари пойтахт томон юриш бошлашга қарор қилдилар. Уч ҳафта Қобулнинг шимолида оғир жанглар олиб борилди. Маъсудга қарашли бўлган кучлар шаҳар атрофини қўлга олиб, пойтахтга яқинлашганларида имкониятни бой беришди. Улар кутилмаганда ҳар томондан ёпирилиб келган толибонларнинг қақшатқич зарбаларига учрашди.

Тиш-тирноғигача қуролланган толибонларнинг

бу ғалабаси уларнинг шуҳратини янада ошириб юборди. Мулла Умар билан алоқа ўрнатадиган мамлакатларнинг сони бир қадар кўпайди. Энди ёрдам кучлари тинимсиз етиб келарди. Хатто аллақачонлар бу ерга келиб ўрнашиб олган Усама бин Ладен ҳам мулла Умарни рағбатлантириб турди. Унинг ғалабаларидан илҳомланган ва руҳланган бин Ладен ўзининг қизларидан бирини мулла Умарга никоҳлаб берди. Бу эса уларни бир-бирига янада яқинлаштириб, қон-қариндошлик ришталари билан жипслаштириб боғлаб ташлади.

Халқнинг кўпчилик қисми Гулбиддинни ўзларининг халоскори сифатида қабул қилганди. Саркарда одамларни ўз ортидан эргаштириш қобилиятига эга эди. Аммо мағлубиятга учрашини сезган Гулбиддин Ҳикматёр ва унинг разведка ишлари бўйича маслаҳатчиси Башир ўзларининг ҳаётлари ҳақида қайғуриб қолишди.

Мулла Умарнинг мамлакат тепасига келиши Одилов учун кутилмаган бахт эди. Толибонларнинг ҳар бир ғалабаси унга катта тантана ҳисобланарди.

Юрагида Мулла Умарга ўзини яхши кўрсатиш истаги уйғонганди. У жануб сари юриш бошлаган толибонлар тез кунлар ичида Мозори Шарифни эгаллашларига шубҳа қилмасди. Толибонлар шаҳар ва қишлоқларни ҳеч қандай қаршиликсиз қўлга киритиб, олға интилишарди.

Ярим тунда автоматлардан отилган ўқ овозларини эшитиб, чўчиб уйғонган Эргашнинг хаёлида толибонлар яқин келиб қолишдимикин, деган ўй яшин мисоли чақнаб ўтганди. Ёнида турган автоматини қўлга олиб, ташқарига чиқди. Ухлаб ётган жангарилар ҳам отишма овозидан уйғонишганди. Худди икки қарама-қарши куч бир-бири билан курашиб,

жон олиб, жон бераётгандек. Эргашнинг юрагини қувонч эгаллаганди. Уларни қандай тантана билан кутиб олсам экан, деб ўйлади. Аммо орадан кўп ўтмай, отишма тўхтаб қолди. Борлиқ яна тунги сукунат кўйнига чўмди. Бу орада Саманганга яқин бўлган қишлоқ хонадонларидан бирида ўғил тугилганлиги муносабати билан кўкка ўқ узилганлигини билди ва бўшашган ҳолда хонасига кириб кетди.

САМАНГАН

Йўлда Чўтирни тутиб олишди. Худди оёғи остидан чиққандек тўртга қуролли одам уни ўраб олди. Юзларига ниқоб тақишгани сабабли, уларнинг кимлигини билиш қийин эди. Чўтир йигитларнинг бошидаги салла ва устиларидаги кийимларидан «толибонлар бўлса керак», деб ўйлади. Эргаш «толибонлар бизнинг яқин биродарларимиз», деб кўп гапирганини эслади. Қолаверса, лагердаги жангариларни озиқ-овқат билан айнан улар таъминлашдан хабардор эди.

- Кимсан? Қаёққа кетяпсан?!

Нотаниш кимсалар бир-бирлари билан кўз уриштириб олишгач, Чўтирга шундай савол беришди. Унинг тили айланмади. Қўрқувдан дағ-дағ титрарди. Ниқобли кимсалар иккинчи бор сўрашганда, жавоб беришга мажбурлигини ҳис этди.

- Эргашбойнинг йигитиман!

- Қайси Эргашбойнинг? - бегона одамлар ҳайрон бўлиб, яна саволга тутишди.

«Наҳотки, булар хўжайинни танишмаса ёки мени синашяптими», деган ўй Чўтирнинг хаёлидан ўтди. Қуролли кимсалар бир зум жим қолишди. Уларнинг сукутда туришини Чўтир ўзича таҳлил қилди

ва бошлигини толибонларга яқиндан таништирмоқ мақсадида қўшиб қўйди:

- Ўзбекистондан ўтган Эргашбойни-да!

Шундан кейин улар Чўтирга хавотирли нигоҳ ташлашди. Улар Эргаш тўғрисида эшитишганди. Ашаддий рақиблари бўлмиш мулла Умарнинг унга ҳамтовоқлигини билишарди. Ҳатто одамлари унинг аскарларига қўшилиб, жанг қилишаётганидан ҳам огоҳ эдилар.

- Қаёққа кетяпсан?

- Сизлар кимсизлар? - Чўтир уларнинг кимлигини билишга қизиқди.

- Биз мулла Умарнинг йигитларимиз!

- Ўзимизники экансизлар-ку, нега шуни олдинроқ айтмадиларинг? - Чўтир ўзига келди.

- Биз сени танимасак, хавотирландик-да!

- Ҳа, эҳтиёт бўлган яхши, танимаган одамга ишониб бўлармиди?

- Лагердан қочдингми? - савол берган бояги новча йигит Чўтирнинг мақсадини билишга қизиқди.

- Йўғ-е, нега қочар эканман, Эргашбойнинг содиқ йигитлариданман-ку!

- Унда ярим тунда қаёққа кетяпсан?

- Хўжайин муҳим топшириқ бердилар, - дели овозини пасайтириб.

- Топшириқ, қанақа топшириқ? - қуролли йигитларнинг қизиқиши ортди.

- Бу сир, айтиш мумкин эмас!

- Аҳмоқ, ахир сен бизнинг одамимизсан-ку, мақсадимиз бир бўлгач, гап яшириб нима қиласан? Кўрқмай айтавер. Қўлимиздан келса, ёрдам берамиз.

- Қўлларингдан-ку келмайди, аммо бир ишда

менга ёрдам беришларинг керак, - Чўтир ўзини дадил ҳис эта бошлади.

- Қандай ёрдам, айт, ҳозироқ бажарамиз!

- Гап ўртамизда қолсин.

- Албатта!

- Мен Абдурашид Дўстумнинг олдига кетяпман. Йўлни кўрсатиб қўйсаларинг.

- Дўстумнинг олдига? Нима, у билан сулҳ тузмоқчимисан? - ҳайрон бўлишди йигитлар.

- Пинҳона аскарларининг сафига кириб олмоқчиман!

- О, иштаҳанг карнай-ку, биродар. Биласанми, Эргашбойнинг одами эканлигингни билса, у сени нима қилади?

- Биламан, аммо сездирмайман. Гўёки Эргашбойдан жабр кўрган одамдай кўз ёш тўкаман, - болаларча фикрлаб деди Чўтир.

- Оғир ишни бўйнингга олибсан, йигит. Ҳай, бориб унинг йигитлари сафига қўшилиб ҳам олдинг дейлик, кейин нима қилмоқчисан?

Чўтир орқа-олдига қараб:

- Тинчитаман! - деди паст овозда.

- Тинчитаман? Қандай қилиб тинчитасан?

- Буниси сир!

- Майли, сенга ёрдам берамиз, яхши йигитга ўхшайсан, - деди ўрта бўйли йигит. - Биз сени Дўстумнинг аскарлари яшаётган қишлоққача кузатиб қўямиз.

- Раҳмат, биродарлар!

- Қани, кетдик!

Йигитлар Чўтирни ўртага олиб, йўлга тушишди. Улар довондан ошиб ўтишди. Кеча ойдин. Тоғ йўлларида юриш хатарли эди, шошилишмасди. Бироқ Чўтир қийналди, тошларга қоқилиб, йиқи-

либ тушарди. Тонготар пайтида манзилга етиб келишди. Пастда ёниб турган гулханлар кўринди.

- Етиб келдикми? - сўради Чўтир пастга қараб.

- Ҳа, етиб келдинг, биродар. Кўриб турганинг Дўстумнинг одамлари бўлади!

- Раҳмат сизларга, яхшиликларингни амиримизга айтаман!

Шу пайт олдинда турган йигит Чўтирнинг қўллари қайирди. У бақирди:

- Нима қиялсизлар, қўйиб юборинглар!!

Йигитлар уни ерга ётқизишди, чўнтақларини тинтишди. Ёнидан финларнинг кичкинагина тўп-пончаси ва шиша идишчада оқ кукун топишди.

- Қўлимни бўшатинглар, бу ишларинг учун амиримиз сизларни жазолайди! - тинимсиз дод соларди Чўтир. - Қўйиб юборинглар деяпман, сизларга!

- Типирчилама, ҳозир Дўстумнинг олдига борасан! Сени шу ҳолда олиб борсак, ишонмайди. Қўлоёғингни боғлаб, судраб борсак, ишонади, йигитларининг сафига қўшиб олади!

Бу иш Чўтирга маъқул келгандек бўлди, овозини ўчирди.

- Унда қўлимни секинроқ боғланглар, оғрияпти!

- Чида!

Йигитлар Чўтирнинг қўллари боғлаб, пастга ҳайдаб тушишди. Аскарлар атрофини ўраб олишди. Бу йигитлар Дўстумнинг разведкачилари эди. Улар душман жойлашган ҳудудларни аниқлаш мақсадида кузатувга чиқишганди. Ўша куни генерал Шоҳ Маъсуд билан музокара олиб бориш мақсадида унинг олдига кетганди. Разведкачилар жосусни ёрдамчисининг ҳузурига олиб киришди.

- Сардоримизни ўлдириш тўғрисида сенга ким топшириқ берди? - сўради Аҳмад Ризо.

Чўтир алданганини тушунди.

- Эргашбой, - деди асир гап яширишнинг фойдаси йўқлигини тушуниб. - У мени қийнади, азоблади!

- Бизда сотқинларни сўроқ қилишмайди, уларнинг жазоси ўзи билан! - Аҳмад Ризо Чўтир билан музокара олиб боришни истамди.

- Нима, мени ўлдирмоқчимисиз?

- Бу бизнинг хоинларга берадиган ягона жазойимиз!

Чўтир ўлимни кўз олдига келтирди. Ҳозир пешонасидан отиб ташлашадигандек туюлди. Кўз ёш тўкди. Аҳмад Ризонинг оёғи остига йиқилди.

- Топшириқни бажармасанг ўлдирамиз, деб кўрқитишди. Раҳм қилинг. Истасангиз аскарларингиз сафида сизларга хизмат қиламан!

Аҳмад Ризо бир сўзли одам эди. Оёғи остида юмалаб йиғлаётган хоиннинг оҳу зорларига кулоқ солмади, қарорини ўзгартирмади. Ахир бунақа сотқин ва ёлланган қотилларнинг бу ерга биринчи келиши эмасди. Аскарларнинг генералга бўлган садоқати ва хушёрлиги сабабли, улар қўлга тушиб, ўз ниятларига етолмай, шарманда бўлиб, қатл этиларди. Чўтир рўпарасида турган одамнинг авзойини кўриб, қалбида раҳм-шафқат ҳиссини уйғотолмаслигини тушунди. Йигитлар унинг қўлтигидан олиб, ташқарига судрашди. Шунда у ўзининг сўнгги имкониятини ишга солиш фурсати келганлигини тушунди:

- Мени қўйиб юборинг, ахир ҳамма гапни рўйирост айтдим-ку. Сўзларимга шубҳа қилаётган бўлсангиз, ўзимни оқлайдиган далилим бор! - деди боягидан баландроқ бақириб.

- Яна қандай далилинг бор? - Аҳмад Ризо қизи-

қиб, унга боқди.

Чўтир ҳар ишга тайёр эди. Далилини кўрсатса, омон қоладигандек эди.

- Қўлимни қўйиб юборинглар! - деди соқчиларга.

Аҳмад Ризонинг ишораси билан бандининг қўллари бўшатишди. Чўтир шимини ечди. Аҳмад Ризо унинг олати ўрнида қорайиб турган чандиқни кўрди. Юрагида уни қийнашган, деган ишонч уйғонди.

- Мен аввалига Эргашбойнинг шартига кўнмадим. Абдурашид Дўстум ўзимизнинг одам, унга ёмонлик қилмайлик, иложи бўлса ёрдам берайлик, дедим. Улар гапимга қулоқ солишмади. «Сен ҳали Дўстумга ёрдам бермоқчимисан, унинг аскарларига қўшилиб, бизга қарши жанг қилмоқчимисан», деб дўппослашди. Мен сўзимдан қайтмадим. Охири олатимни кесиб ташлашди. Яна рози бўлмасанг, тириклай кўмиб юборамиз, деб кўрқитишди. Кўзимга жоним кўриниб, таклифларига рози бўлдим.

Аҳмад Ризо дилдираб турган бу одамни ўлдириш ҳайф эканлигини тушунди. Кўрқоқ ва юраксиз одамларни отган билан наф топармиди? У йигитларига юзланди.

- Буни қандай жазолашганини кўрдиларингми?

Йигитлар кулишди.

- Сен ўз бошлиқингга бориб, Абдурашид Дўстумнинг одамлари ҳийламингни сезиб қолишди, деб айтгин. Бундан кейин ҳузуримизга олати кесилмаган йигитларини жўнатсин. Биз уларни қандай кутиб олишни яхши биламиз! - деди кўнгли бироз юмшаган Аҳмад Ризо.

Чўтир унинг бу сўзидан жони омон қолишини ва лагерга қайтариб юборишларини тушунди. Юрагида умид уйғонди.

- Биз сени жазосиз Эргашбойнинг ҳузурига қай-

таролмаймиз, акс ҳолда бошлиғинг олдимизга келганингга ишонмайди! - деди бошлиқ ёрдамчиси..

Чўтир индамади.

Аскарлар жосуснинг икки қулоғини кесиб, йўлни кўрсатиб, ҳайдаб юборишди. Чўтир ерга юз тубан чўзилиб, ўкириб-ўкириб йиғлади. Эргашга қўшилганига минг бор лаънатлар ўқиди. Тонг ғира-ширасида ўрнидан туриб, оёқларини зўрға судраб, лагерьга жўнади.

- Уни қўйиб юборганимиз чакки бўлди, - дейишди йигитлар Аҳмад Ризога.

- Аксинча, биз тўғри иш қилдик. Эргаш бизнинг қўлимизга тушганини, сири фош бўлганини тушунади ва Чўтирни жазолайди.

ПОКИСТОН

Париж-Тошкент-Бангкок йўналиши бўйича парвоз қилаётган «Боинг-776» самолёти Карачида тўхтаб, сўнг яна кўкка кўтарилди. Бу ерда санокли йўловчилар тушди. Учта аёл бошқалардан ажраб турарди. Улар Тошкентдан чиқишганди. Барно ўзининг янги дугоналари билан самолётда танишди. Уччаласи ҳам бир ўриндиққа ўтиришганди. Уларни кузатиб келаётган икки нотаниш кимса азробекат ичига кирмади. Эшик олдида ўзига таниш одам билан кўз уриштириб, ташқарига чиқиб кетди. Аёллар ичкарида бўш ўриндиқларга ўтиришди. Уларни кутиб оладиган одам олдиларига келиши тушунтирилганди. Ташқарига шом қоронгулиги чўкарди. Аёлларнинг хавотирли кўзлари атроф-теваракка жовдираб боқар, келиши кутилаётган одамни излашарди. Ниҳоят, уларнинг қошида ҳижобга ўралган аёл пайдо бўлди.

- Сизлар Тошкентданми? - сўради у.
- Шундай, - жавоб қилишди учалалари баравари-га.

- Ортимдан юринглар!

Ташқарига чиқиб, машинага ўтиришди. Кўчалар қоронғу эди. Машина шаҳар томон кетди. Бир соат йўл босиб, кўримсиз бино олдида тўхтади. Ҳижобли аёл меҳмонларни ичкарига бошлади. Уй тор эди, ёқимсиз ҳид анқирди.

- Бугундан бошлаб, шу ерда яшайсизлар! - деди у меҳмонларга. - Озиқ-овқатни ўзим келтириб бераман! Менга паспортларингни беринглар, қайтишларингга чипта олиб қўяман!

Уч аёл шоша-пиша ёнларидан ҳужжатларини олиб, аёлнинг қўлига тутқазишди.

- Мен эртага келаман!

Аёл паспортларни сумкасига жойлаб, хонадан чиқиб кетди. Меҳмонларнинг юрагига гулгула тушди.

- Қаерга келиб қолдик, нега бизни ёлғиз ташлаб кетди? - деди улардан бири.

- Назаримда, бизни тижорат ишига жўнатишмаган кўринади, - деди Барно юраги титраб.

- Ёмон ниятда олиб келишганда, бизга бошпана беришармиди? - деди иккинчи аёл. Унинг исми Кифоят эди.

- Кўнглим сезиб турибди, бизни бошқа мақсадда жўнатишган!

- Балки қайтиб кетармиз? - маслаҳат солди Барно.

- Қаёққа? Паспортимизни олиб қўйди-ку, анови жодугар! Чиптамиз ҳам йўқ!

- Сабр қилайлик, эртага олдимизга келади. Ёқмаса кетамиз! - бу ўзини Сарвиноз деб таништирган аёлнинг сўзи эди.

- Юртимни соғиниб кетяпман, ҳозироқ уйимга жўнагим келяпти. Қайдан ҳам келдим, - пушаймон бўлди Барно.

- Хавотирланманг, опоси, ҳаммаси яхши бўлади. Бизни жўнатган акаларимиз катта-катта пулларни ваъда қилишган. Наридан борса, бир ой турамыз. Ўзимизга қолса, бир чамадон пул билан ҳам бу юртга келолмасдик! - деди Кифоят.

Шериклари индашмади.

Эрталаб бегона аёл келди. Юзи эркак кишиникига ўхшарди. Овози йўғон эди. У ўзини меҳмонларга Гули, деб таништирди.

- Мен бир ой давомида сизлар билан бирга бўламан, - деди Гули меҳмонларга. - Сухбатлашамиз, маслаҳатлашамиз, дардлашамиз!

- Бир ой? - ҳайрон бўлди Барно. - Бир ойгача бу ерда нима қиламиз?

- Нима қилишни бугундан ўргатаман! - деди Гули қошларини чимириб.

- Кўчага чиқмаймизми?

- Муслмон аёлнинг кўчага чиқиши ношаръийдир. Бу ернинг аёллари кўчага чиқмайди! Юзларини номаҳрам эркакларга кўрсатишмайди.

Шундан сўнг Гули қизларнинг ҳаётлари, яшашлари тўғрисида сўраб-суриштирди. Эртаси куни қишлоқлари, учинчи куни эса таниш-билишлари, яқинлари тўғрисида сўради. Кейин эса уларга муслмон аёлларнинг бурчи, ҳақ-ҳуқуқи тўғрисида ваъз ўқиди.

- Дунёни динсизлар, меҳр-оқибатсиз, қаҳри қаттиқ инсонлар босиб кетяпти! Бу хатарнинг олдини олиш сиздек муслима аёлларнинг бурчидир. Эркакларимизни, бузуқ ва бетавфиқ аёлларни йўлдан қайтариш учун сизлар фидоийлик кўрсатишларинг,

лозим бўлса ўз жонларингни шу йўлда қурбон қилишларинг зарур. Бу ишда Тангри таоло сизларни қўллаб-қувватлагувчидир. Кимки шарм-ҳаё кўтарилаётган замонда бир динсизни йўлга солса, уни куфр йўлдан қайтарса, мақсади йўлида жонини фидо қилса, билинглarki, беҳисоб ҳамду саноларга сазовор бўлади. Шу пайтгача қилган гуноҳлари тўкилади. Узи ва яқинлари учун жаннат эшикларини очади! Қиёмат кунига қадар роҳат-фароғатда яшамоғингиз, жаннатнинг энг гўзал гўшаларидан жой олмоғингиз учун сизларга фурсат келди. Зероки, сизлар жиҳод йўлида шаҳид кетсангиз, Тангрининг рағбатига мушарраф бўласизлар! Шу кунга қадар шармсиз, беҳаё ишлар билан шуғуллангансиз, шайтон сизларни йўлдан оздирган ва сочингизнинг толасигача гуноҳлар балчиғига ботгансиз. Кимки жиҳод йўлидан бўйин товласа, қилган гуноҳларини қиёматгача юволмайди. Мен кўзларингиздан сезиб турибман, сизлар шу кунга фаҳш ишлар билан шуғуллангансизлар! Ҳозир шу гуноҳлардан соқит бўлишни ўйлаясизлар. Буни ўйлашнинг ўзи қалбингизда имоннинг тирилишидан далолат беради. Эс-ҳушингизни йигинг! Дўзахни, жисми жонингиз оташда ёнишини, минг азобларда қийналишингизни кўз олдингизга келтиринг! Сезяпман, ўпкангиз тўлиб кетяпти. Билиб-билмай қилган гуноҳларингизнинг юки елкангиздан босиб турибди. Юрагингизни мижиғлаяпти, азоблаяпти. Йиғлагингиз келди, йиғланг, юрагингизни бўшатиинг!

Гулининг сўзлари аёлларнинг кўз олдига дўзах азоб-уқубатларини келтирди. Юракларини кўзга кўринмас одамнинг қўли мижиғларди, азобларди. Гулининг сўзидан сўнг уч аёл ўкириб-ўкириб йиғ-

лашди. Йиғлаган сайин ичларига нур киргандай кўнгиллари ёришарди. Ўзларини қуш мисоли енгил ҳис этишарди. Гули яна уларни юпатди. Бир меъёрда сўзида давом этди.

- Гуноҳларингизни ювишга, ўзингиз учун жаннат эшигини очишга сизда имконият бор. Бунинг учун жиҳод йўлини ихтиёр этинг. Ҳидоятга мушарраф бўлинг! Сизлар жиҳодга бел боғлашга аҳд қилиб, қасам ичган кунингизданоқ фаришталар омин дейди. Осмону фалақдан устингизга ҳамду сано нурлари ёгилади. Сизлар қўрқувни, ваҳимани ўйламанг! Улар сизга яқинлашмайди. Одамларга, болаларга меҳр қўйманг, билингки, улар йўлдан озган, адашган, шайтон гапига кириб кетган бандалардир. Покланган қалбингиздан иблисга жой берманг. У оздиргувчи, йўлдан ургувчидир! Ичингизга кириб, аҳдингиздан қайтармоқчи бўлади. Душманларингизга раҳм-шафқат ва ачиниш ҳиссини уйғотади. «Бу ишинг гуноҳ», деб сизни қўрқитади. Кўз олдингизга азобларни, қийноқларни келтириб қўяди. Уни ҳайданг, покланган қалбингиздан жой берманг! Сиз фақат жиҳодни ва қиёмат кунига қадар роҳат-фароғатда яшашингиз мумкин бўлган жаннат шоҳсупасини ўйланг!

- Биз ўша жаннат висолига етишмоғимиз учун қандай ишларни бажармоғимиз керак? - сўради аёлнинг сўзлари таъсирига берилиб ўтирган Кифоят.

- Жиҳод камарини белга боғлайсизлар! Бизнинг ашаддий душманларимиз, ғанимларимиз тўпланган жойларда уни ишга соласизлар!

- Биз ҳам ўлиб кетамизми? - юрагини ваҳима босган Сарвиноз чўчиб тушди.

- Бунинг ўлими деб билманг! - тушунтирарди Гули. -

Бу ҳаммага ҳам насиб қилавермайдиган бахт! Кечириб бўлмайдиган гуноҳларингизни ювиш учун берилган имконият. Жаннатнинг эшикларига йўл очувчи бахт калити! Бир лаҳзалик азобдан сўнг руҳингиз жаннатнинг сўлим гўшаларига кириб боради! Қиёмат-қойимгача малаклар, ҳуру гилмонлар хизматингизда бўлади!

- Муқаллас китобларда ўз жонига қасд қилган одамга жаноза ўқилмайди, деб айтилган, - яна савол ташлади Кифоят.

- Сиз жонингизга қасд қилмаяпсиз! - бироз аччиқланган Гули Кифоятга хўмрайиб қараб қўйди. - Фанимларингиздан, динсизлардан қасос олиш мақсадида ширин жонингизни муқаллас динимиз йўлида, жиҳод йўлида беряпсиз!

- Жиҳод - бу ўлимми?! - сўради Барно.

- Жиҳод бу боқий дунёга элтувчи ёруғ йўлдир. Бир дақиқалик азобни, жисмим йўқ бўлиб кетади, деган ваҳимани ҳаёлингиздан қувинг! Бундай ўйни миян-гизга шайтон жойлаб қўйган! Кўз олдингизга чин дунё, жаннат боғларини, атрофингизда хизмат қиладиган чўриларни, малакларни, роҳату фароғатни келтиринг! Ҳаммаси кўз очиб-юмгунча содир бўлади.

Бу аёл бир ой давомида, деярли ҳар куни шу сўзларни такрорлаб, ўз ғоясини уч аёлнинг миясига кўрғошиндек қуйиб қўйди. Улар ҳар қадамда кўн-гилларига ёпирилиб келаётган фикрларга қарши «Жиҳод - бу жаннатга элтувчи йўлдир», деган сўзни тилларидан қўймасдилар. Охир-оқибат юракларини ваҳима ва кўрқув тарк этди. Ҳеч нарсадан кўрқмайдиган ҳамда чўчимайдиган бўлишди. Одамларга нисбатан заррача меҳр уйғонса, бу шайтоннинг иши, деб билишди. Ҳар бир одам, ҳатто гўдаклар ҳам уларнинг кўзига динсиз, имонсиз

бўлиб кўринарди. Агар Гули ҳозир «Белларингга жиҳод камарини боғлаб, ўзларингни одамлар орасига уриб, портлатиб юборинглар», деса асло икки-ланиб ўтирмайдиган ҳолга келишганди. Гулида уларга нисбатан ишонч ҳосил бўлгач, аёлларга юртларига қайтишларига ижозат берди.

САМАНГАН

Чўтир хавф-хатарни ва ўлимни ортда қолдириб, юраги ғам-ғуссаларга тўлиб, лагерга қайтди. Эргаш унинг турқи-таравотини кўриб, нақ бўлмаса, хушидан кетаёзди. Чўтирнинг қулоқсиз юзига кўзи тушганида, юрагида тиғ санчилгандай оғриқ турди.

- Нима гап? Қулоқларингни ким кесди? - Тўдабоши қалтирарди.

- Мен алдандим! - Чўтир юзини чангаллаб йиғлаб юборди.

- Нега алдандинг? - Эргашнинг юрагини ваҳима босди.

Чўтир гапиролмади. Ўзини тўхтатолмай, йиғлаб юборди. Тўдабоши унинг қўлга тушганини, сир-фош бўлганини тушунди.

- Мени алдашди, амирим! - бояги сўзни такрорлади Чўтир. - Тўрт йигит ўзларини Дўстумнинг душманларимиз, деб таништиришди. Мен аҳмоқ уларнинг гапига ишониб, оғзимдан гуллаб кўйибман. Улар оёқ-қўлларимни боғлаб, Дўстумнинг хузурига олиб боришди.

- Уни кўрдингми? - Эргаш оёғи куйган товукдек типирчилади.

- Йўқ...

- Унда сени кимнинг олдига олиб боришди, қанжиқ?!

- Ёрдамчисининг қўлига топширишди. Қулоқларимни кесиб, қайтариб юборишди.

- Демак, бизни фош қилибсан-да, итвачча! - Эргаш Чўтирнинг юзига тупурди. - Дўстум энди бизни бу ердан ҳайдайди. Бир кечадаёқ лагернинг кулини кўкка совуради!

- Амирим, - деди Чўтир лаблари титраб. - Сизнинг одамингиз эканлигимни айтмадим.

- Унда ўзингни кимман, деб таништирдинг, қон қусгур?! - баттар ўшқирди Эргаш. - Улар қулоғингни бекорга кесиб, жўнатишмаган. Бошлигингга сабоқ бўлсин, сенларнинг кимлигингни биламиз, деган мақсадда шундай қилишган! Олдимга тирик қайтгандан кўра, ўлигинг келганда бу қадар эзилмасдим, ҳаромдан бўлган! Сен муқаддас қасамимизни буздинг, сиримизни ғанимларга сотдинг! Жазойинг ўлим!

Чўтир тиз чўкиб, ўкириб йиглаб юборди.

- Амирим, бир қошиқ қонимдан кечинг! Қасам ичиб айтаман, ўзимни оқлайман, ўша душманингизни барибир ўлдираман, қонини ичаман!

Эргаш елкаси оша юзларини чангаллаб йиглаётган Чўтирга нафратли нигоҳ ташлади. Унга тикилиб турар экан, хаёлидан ҳар турли ўйлар ўтди. Бир пайтлари тўда учун катта ишлар қилганлигини эслади. Уни деб эркаклигидан жудо қилишди, қулоғини кесишди, энди унинг учун яшашнинг маъноси қолдими? Булар унга бериладиган ўлим жазосидан камми? Тирик бўлиб тириклар қаторида эмас, ўлик бўлиб ўликлар сафида эмас. Яшашдан муроди борми? Юраги эзилиб, қийналиб, хорзорликда ўлиб кетади ёки бошини дорга илади. Энди кимга ҳам керак? Ўрнида бошқа эркак бўлганда ҳозиргача ўзини отган бўларди. Эргаш оёғи

остида тиз чўкиб, уввос солиб йиғлаётган Чўтирга боқиб хаёлидан шуларни ўтказди. Уни ўлдириб, қонини тўккани билан бирор фойдага эришолмаслигини англади.

- Кўзимга кўринма, ҳароми! - жеркиб, этиги билан тепиб юборди тўдабоши.

Юмалаб тушган Чўтир ўрнидан турди. Қон қочган юзига қизиллик югурди.

- Қуллуқ, амирим... - У шундай деб орқаси билан юриб, чодирдан чиқиб кетди. Эргашдан узоқлашган сайин юрагидаги ўлим ваҳимасини унута бошлади.

Бу пайтда Мирюнус ортидан шерикларини эргаштириб, Сора қулаган жар томон шошганча кетиб борарди. Нима қилиб бўлса-да, жасадни топиб, қизнинг ўлим сабабини ўрганишга ошиқарди. «Ишқилиб бўрилар ғажиб кетмаган бўлсин-да», деган сўзни гоҳ дилида, гоҳ тилида такрорларди. Ишни қанчалик тез ва соз уддаласа, Эргашнинг марҳаматига муяссар бўлиб, ишончига кириб, каттароқ лавозимни эгаллашига ишонарди. Қўлларини орқасига қайириб, ёғочга танғиб боғлаб ташланган Воҳиднинг тақдирини ҳал қилиш ўзининг чекига тушганидан бахтиёр эди. Шу мақсадда тинимсиз йўл босарди. Ортидаги шериклари унинг изидан қолмаслик мақсадида итдай ҳаллослаб боришарди. Сўқмоқ йўлда юриш оғир ва азобли бўлиб қолмай, балки хатарли ҳам эди. Тепалаги кумуш қорлар эриб, сув бўлиб оқарди. Қор кўчкилари ўзи билан катта-кичик тошларни олиб тушган ва йўлни тўсиб қўйганди. Изқуварлар гоҳ оёқлари тойиб, гоҳида

сирпаниб йиқилиб тушишарди. Баданлари тошларга тегиб, оғриққа чидамай, инграб юборишарди. Бошқа пайт бўлганида ерга узала тушиб, лат еган жойларини чангаллаб, вой-войлаб ётиб олишарди. Ҳозир бунинг мавриди эмасди. Ахир лагерда уларнинг йўлига кўз тикиб, тўдабоши кутмоқда. У берадиган мукофот кутмоқда.

Ниҳоят, айтилган жойга етиб келишди. Арча атрофини айланиб, ҳар бир тошнинг орасини синчиклаб, кўздан кечиришди. Бу ердан одам иси келарди. Мирюнус оч қолган қашқирдек атроф-теваракка боқди. Биронта далилий ашё топиш илинжида тошлар орасини титди. Воҳиднинг изларини излади. Нигоҳи арча ёнидаги ялпоқ тош орасида қолиб кетган бир парча латтага тушди. Шошиб, уни қўлига олди. Латтада қон доғлари қотиб қолганди. Мирюнус бу латта кимга тегишли эканини билди ва мийиғида кулиб қўйди. Шериклари атрофдан қизнинг жасадини излашарди. Мирюнус топилгани шишадек авайлаб, қўйнига солди.

Изқуварлар атроф-теваракни қанчалик синчиклаб кўздан кечиришмасин, жасадни топиша олишмади. Улар сўқмоқдан четга чиқишди, қирғоққа келиб, бўйинларини чўзиб, пастликка қарашди. Ёмғир-у қор сувлари ювиб, ойнадек силлиқлаб ташланган тошли қоя тубидаги чуқур одамнинг кўзи тинадиган даражада чуқур эди. Остида шарқираб сутдек оппоқ сув кўпириб оқарди. Мирюнус сувга тикилиб турдида: «жасад шу ердан тушган бўлса, сув ўша заҳотиёқ оқизиб кетган», деб ўйлади. У шериклари билан кенгашиб, «Хўжайинга Соранинг ўлигини йиртқич ҳайвонлар еб кетган деймиз. Муҳими қўлимизда Воҳиднинг қотиллигини фош

қиладиган далил бор», деб ортга қайтишга қарор қилди. Ҳаммалари тепага кўтарилишди. Ўн қадам юришганида, жангарилардан бирининг кўзи сершоҳ арчанинг тошларни ёриб чиққан илдиизига илиниб қолган ҳаворанг матога тушиб қолди.

- Бу ёққа келинглар! - овозининг борича ўздан бир неча ўн қадам олислаб кетган шерикларини чақирди у. - Қиз бу ерда!

Мирюнус ва шериклари чопқиллаб келишди. Ҳаммалари томирда осилиб турган қизга қарашди.

- Қани пастга туш! - буюрди Мирюнус боя қичқирган жангарига. Унинг белига арқон боғлаб, пастга туширишди. Сора белидан илиниб қолганди.

- Ўликми, тирикми?

Жангари унинг кўксига кафтини босди. Юраги билинар-билимас тепаётганини сизди.

- Тирик экан! - қичқирди у шерикларига қараб.

- Секин кўтариб, бизга узат.

- Битталаринг тушинглар, ўзим қийналаман!

Яна бир жангари белига арқон боғлаб, пастга тушди. Икки кишилашиб, қизни тепага узатишди. Тошлар устига ётқизишди. Унинг рангида қон қолмаганди, оқариб кетганди.

- Шохлардан замбил ясанглар! - буюрди Мирюнус ёрдамчиларига.

Улар шох ва хода кесниш мақсадида тепаликлардаги яккам-дуккам арчалар томон кетишди. Соранинг тепасида Мирюнус ёлғиз қолди. У қизнинг юзига тикилиб турди. Сора жуда гўзал эди. Худди ухлаётган фариштага ўхшарди. «Воҳид бекорга сенинг номусингга тегмаган», деган ўй кўнглидан кечди. Тириклигини билиш мақсадида кўйлаги йиртилиб, очилиб қолган оппоқ кўкрагига қулогини босди.

Юзи баданига текканида эти жимирлаб кетди. Қизнинг танаси аста-секин исиб борарди. Юрагининг уриши тезлашарди. Мирюнус соқол босган юзини оппоқ сийнага ишқади, ўпди, роҳатланди. Кўзларини юмиб, «оҳ», деб энтикди. Эҳтиросга берилди. Ташна одамдек лаблари қизнинг сийнасидан бўйни остига, ундан яноқларига югурди. Қанча вақт шу иш билан машғул бўлди, қанча фурсат бўса олди, қанчалар энтикиб, оҳлар урди - буни билмайди. Бошини кўтарганида кўзи беихтиёр тепасида турган Нозимга тушди. Ўқ еган одамдай қотиб қолди...

- Нимани кўрдинг? - ранги бўзариб кетган Мирюнуснинг овозида ғазаб, қаҳр, айни пайтда илтижо яширинлигини Нозим сизди. Мақсадини тушунди.

- Ҳеч нарса кўрмадим, хўжайин, - дея кўрқа-писа жавоб қайтарди.

Мирюнус чўнтагини кавлади. Зиндонга тушганида хонимнинг бармоғидан ечиб олган узукнинг бир донасини Нозимга узатди.

- Бировга кўрсатма!

Нозим аввалига узукка чўчинқираб, тикилиб турди. Кейин ниманидир эслади чоғи, шошиб уни қўлига олди. Юраги патиллади. «Бир миллион сўмлик». Бу сўзни овоз чиқариб айтганини ўзи пайқамади.

- Менам бир ўпай, хўжайин! - деди кўзлари билан ерда чўзилиб ётган Сорага ишора қилиб.

Мирюнус йигитнинг тилига тузоқ қўйиш мақсадида:

- Фақат тишлама! - деди ўрnidан туриб. Хаёли узукда эди, уни қайтариб олишни ўйлади. Икки қадам нарида тубсиз жар турарди. Шайтон юрагига кирди. Орқасига қайрилди.

- Бери кел! - амр қилди Мирюнус.

Нозим лабини ялаб, ўрнидан туриб, қиздан кўзини ололмай, бошлиқнинг олдига борди. Мирюнус йигитнинг елкасига қўл ташлади, қўли титраётганини йигит сезмади.

- Иккимиз ҳам бирдай гуноҳқормиз, - деди Мирюнус Нозимни жар ёқасига бошлаб келар экан. - Хўжайин билса, қозиққа ўтқазади...

- Биладан, ака, ишонинг, оғзим маҳкам!

Мирюнус тубсиз жарга кўз ташлади. «Қайси томондан сурсам, ўзим омон қоладан», деб ўйлади ва йигитнинг чап ёнига ўтишга қарор қилди. Шундай қилганида ўз хавфсизлигини таъминлаган, Нозимнинг қулаши жуда ўнғай бўларди. Бироқ яна икки қадам юришса бас, ҳаммаси ҳамирдан қил сугургандай осон кўчади. Уша қисқа масофани жуда эҳтиёткорлик ва ҳушёрлик билан Нозимга сездирмасдан силжиди. Энди елкасидан қўлини олиб, салгина туртиб юборса, рақибни мувозанатини ўнглашга улгурмай, пастга шўнғиб кетади. Бунинг учун қўлини йигитнинг елкасидан тортиб олиш ва шубҳаланмаслиги учун биргина сўзни айтиши лозим.

- Ишонаман, лекин...

- Замбил тайёр! - орқа томондан келган овоз Мирюнуснинг нафақат сўзини, балки амалга оширмақчи бўлган ишини ҳам белига тепди. Қаршисида пайдо бўлган шеригига еб қўйгудек, ўқрайиб боқди.

- Сорани солинглар! - деди зарда билан.

Жангарилар ҳушсиз ётган қизни замбилга солиб, лагерга қайтишди. Мирюнус ҳам шод эди, ҳам хавотирдан юраги беҳаловат эди. Нозим Сорани ўпганлигини тўдабошига айтмаслигига ишонди. Чунки бир миллионлик узук унинг қўлида эди. Хурсандчилиги шунда эди-ки, Воҳиднинг айбини фош қиладиган латтани эмас, ўлди, деб жарга

улоқтириб ташлаган қизни тирик топди. Хўжайиннинг қанчалар қувонишини кўз олдига келтирди. У лагерга келганидан бери Эргашнинг кўнглини олишга, ўзини яхши кўрсатишга, ишончини қозонишга қанчалар уринмади. Не-не жангариларнинг сирсиноатидан воқиф қилмади. Ёмон кўрган одамларини пичоқнинг домига рўпара қилди. Тўдабошининг оғзидан гап чиқмасдан, нима дейишини биларди ва ҳамisha унинг қошида қўлларини кўксига босиб, буйругини бажаришга ҳозир у нозир турарди. Ёшига ярашмаган бачкана қилиқлари билан ташқаридан боққан одамнинг гашини келтирарди. У фақат ўзининг мўлтонилиги билан кун кўрарди. Амал ва мансабдан айрилиб қолмаслик мақсадида ҳар қандай қабиҳ ишларни бажаришга шай турарди. Мана шу ҳаракатлари билан Эргашнинг назарига тушди, шу садоқати билан ўнбоши бўлди. Эргашга ҳам шундай тилёғламачи, ўзгаларнинг сиридан огоҳ қилиб турадиган чақимчилар ҳаводек зарур эди-да. Уларни «садоқатли одамим», деб биларди.

Соранинг тирик топилиши Мирюнус учун омад эди. Бу янгиликдан бошлиқни хабардор қилиш мақсадида шерикларини йўлда қолдириб, оёғини қўлига олиб, лагерга чопди. Етиб келганида Сорани кўтариб келаётган шериклари йўлнинг ярмини ҳам босиб ўтишмаганди. Лагерда ўзини нималар кутаётганини, бошига қандай савдолар тушишини ҳали билмасди.

МОСКВА

«Гўштингни тимсоҳларингга едирмасам, эркак эмасман», деб қасам ичган Гофур ўрмонда беркиниб юришга мажбур эди. Вадим Вольфовичнинг югурдаклари уни шаҳарнинг ҳамма томонида изла-

шаётганини биларди. Ниҳоят, ичган қасамини ижро этиш мақсадида ўрмондан чиқди. Ярим тунда меҳмонхонага кириб келди. Абдусамат уни кўриб, ҳайрон қолди. Қаерда юрганини сўраб суриштирмоқчи эди, ваъдаси ёдига тушиб, тилини тишлади. Ғофур ўрмонда бўлган ишлар ҳақида унга оғиз очмади. Ваннага кириб чўмилди, соқолини олди. Бинойидек қиёфада чиқди. Лекин ётмади. Тонг ёришиб қолганди. Ойна олдига ўтириб, сочларига, юз-кўзларига ишлов берди, қиёфасини ўзгартирди.

- Бошқа меҳмонхонага кўчамиз, - деди Абдусаматга. - Буюмларни йиғиштир!

- Шу ер яхши эди-ку, хўжайин!

- Бир жойда узоқ туриб бўлмайди! Анови ўрнинг лайчалари изимизга тушган.

- Бошқа шаҳарга кета қолайлик!

- Ундан ўч олмагунча, ҳеч қаёққа силжимаيمان!

Абдусамат ноилож буюмларни юк халтага жойлади. Улар меҳмонхонани тарк этишди. Шаҳарнинг четидан ижарага жой олишди. Вадим Вольфовичнинг қароргоҳи бу ердан олис эмасди. Ғофур куни билан қасос олиш йўлларини ишлаб чиқди. Тайёргарликни кўриб, ярим тунда Абдусаматни эргаштириб, мафия отасининг уйига жўнади. Барча хоналар унга беш бармоғидек аён эди. Соқчилар ухлашмаганди. Эшик ёнида иккита қоровул қарта ўйнаб ўтирарди. Атроф темир панжара билан ўралган. Вольфович дам оладиган хонанинг чироғи ўчганди. Панжарадан ошиб ўтиш хатарли эди. Сигнализация ўрнатилганини биларди. Ғофур соқчиларнинг ухлашини кутди. Ярим соат ўтиб, улар пинакка кетди. Дарвоза эшиги қулфланганди. Ғофур чўнтагидан сим олиб, қулфга солди. Уни очиш сирини яхши биларди. Ичкарига кирди. Абдусамат ортидан

юрди. Гофур дастрўмолга ҳушдан кетказадиган дори сепди-да, соқчилардан бирининг оғиз-бурнига босди. Соқчи бир-икки типирчилаб, тинчиди. Шериги уйғонди. Гофур унинг кўкрагига тепди. Кучли зарбадан стол остига кириб кетди. Абдусамат унинг устига ўзини ташлади. Гофур чўнтагидан дори сўрдирилган иккита шприц олди.

- Буларнинг қўл-оёғини боғла! Ярим соатда қайтиб чиқаман!

Гофур ичкарига кириб кетди. Эшик ёнида баҳайбат ит ётарди. У бегона одамнинг исини олди. Ҳуришга улгурмади. Ўрнидан тураётганида Гофур отган ханжар сопигача унинг пешонасига санчилди. У ғингшиб-ғингшиб йиқилди. Гофур ханжарни суғуриб олди-да, тепага кўтарилди. Эшик ичкаридан беркитилганди. Қулфга сим солди.

Вадим Вольфович ўйнаши билан тўшакда ухлаб ётарди. Гофур уни туртиб уйғотди. Мафия отасининг уйқусираган кўзлари тепасида кекирдагига ханжар тираб турган қасоскорга тушди. Ҳушидан оғиб қолаёзди.

- Нега келдинг?!
- Ичган қасамимни ижро этиш учун!
- Нима керак бўлса сўра?
- Сўрайдиганим кўкрагинг остидаги хиёнаткор юрагинг!
- Юрагимнинг баҳосини сўра?
- Сендан ҳам пул чиқаркан-да! - истехзоли жилмайди Гофур.
- Бир миллион доллар етадимми?
- Жонинг чумолиникидан ҳам арзон экан!
- Сенга жон керакми ёки пул?
- Ҳар иккиси ҳам керак!
- Ўлдирганинг билан ҳеч нарсага эришолмайсан!

Яхшиси пулни ол-да, бу ердан қорангни ўчир!

- Эргашининг хатини сенга ким олиб келганди?

- Саволингга жавоб олишинг шартми?

- Тирик қолишни истасанг айтасан!

Вадим Вольфович уни ошкор қилишни истамеди.

Ғофур ханжарни уй эгасининг кекиртагига тира-
ди.

- Учгача санайман, билиб қўй, бу ерда ўлганинг
билан, барибир гўштингни тимсоҳларингга едира-
ман!

Вадим Вольфович қасоскорнинг қўлидан омон
чиқмаслигини тушунди. Териси шилиниб, қони
чойшабга оқиб тушарди.

- Яхши, - деди зўрға ютуниб. - Пичогингни ол.

- Ҳўш, хатни ким олиб келди?

- Ҳикмат!

- У қачон келади?

- Шу ойнанинг охирида!

- Аниқроғи?

- Ойнанинг охириги ҳафтасида...

- «Дори» олиб келадими?

- Бошқа нимага ҳам келарди?

- Энди ўрингдан тур, - Ғофур мафия отасининг
кийимларини олдига ташлади.

Вадим Вольфовичнинг кучоғида ётган аёл ўртада-
ги гап-сўзлардан уйғонган, бироқ кўзларини юмиб
ётарди. Қария кийинди.

- Кетдик!

- Қаёққа?

- Қонингга ташна бўлиб ётган тимсоҳларингнинг
олдига!

- Ростдан мени ўлдирмоқчимисан?

- Тирик қолишни хаёлингга келтирма!

- Инжил ҳурмати қасам ичиб айтаманки, истаган

пулингни бераман! Одамларим сенга тегишмайди.

- Қасамни тимсоҳларнинг оғзида ичасан!

Аёл ўзининг уйғоқлигини сездириб қўйди.

- Қани, тулингчи, хоним! - Ғофур унинг билагидан ушлаб, ўрнидан турғазди. Шунда у дод солди.

- Оғзингни юм!

Ғофур унинг юзига тарсаки тортиб юборди. Сунг билагига игна санчди. Қўл-оёғини боғлади. Оғзига латта тикди.

- Бир-икки кунга ўлиб қолмайсан, типирчиламай ёт!

Аёл шу заҳоти ухлади.

Ғофур қарияни ташқарига судради. Соқчилар ҳамон чўзилиб ётишарди. Вадим Вольфовичнинг машинасига ўтиришди.

- Қўлга олиб борадиган йўлни ўзинг кўрсатасан, чол! - деди Ғофур унинг иягидан чангаллаб. - Бирор қадам ножўя боссанг, ўша заҳоти каллангни узиб ташлайман! Тимсоҳлар ўлган одам гўштидан жирканмайди.

Вадим Вольфович Эргашнинг одамларини «айтганидан қайтмайдиган каллакесарлар», деб эшитганди. Ғофурни алдашдан, йўлдан адаштиришдан чўчиди. Унинг чангалидан қутулиш йўлларини излади. Бироқ калласига жонига оро кирадиган фикр келмади. Қўлга элтадиган йўлни кўрсатишга мажбур бўлди. Машина соҳилда тўхтаганида, тонг ёришаётганди. Абдусамат мафия отасини машинадан худди бир парча этни юлиб олгандай, зўрға туширди. Қариянинг кўзига ҳамон жони кўринди. Қутулиш йўлларини ахтарарди. Пастга тушганида, Ғофурнинг оёғига йиқилди.

- Кечир, Гафурчик, Эргашнинг одамлари мени йўлдан оздирди. Рози бўлсанг, бундан бу ёғига

бирга ишлаймиз. Англияга ўзинг қатнайсан, ҳисоб-китоб ишларимни юритасан! Топганим тенг арра!

Ғофур унинг сўзларига аҳамият бермади. Абдусамат руснинг қўлидан маҳкам ушлаб, кўл томон судради. Улар кўл бўйига жуда яқин келишди. Кумушдек мавжланиб турган сувдан бошини чиқариб, юмалоқ кўзларини одамларга тикиб, ялпоқ бурнидан иссиқ буг чиқиб турган йиртқиқларга кўзи тушган Вольфовичнинг юраги шу қадар қаттиқ урдик, ҳолдан кетиб, ҳуши бошидан учаёзди. Кўзига ўлим кўринди ва безгак тутган одамдай қалтираб кетди. Ахир тимсоҳларнинг бир неча кундан бери қорни оч, қантариб кўйилганини, ҳар қандай ўлжани ўткир тишлари билан ғажиб, ютиб юборишини у яхши биларди. Барча тавбалар, ялиниб-ёлворишлар Ғофурнинг аҳдидан қайтармаслигига ақли етган рус ўзининг сўнгги имкониятини ишга солишни ўйлади.

- Ўз хоҳишинг билан сувга тушасанми ёки ёрдамлашиб юборайми? - масхара қилгандай сўради Ғофур. - Қара, тимсоҳлар сенга кўзларини тикиб туришибди.

Ғофур Вадим Вольфовичга жуда яқин келди. Мафия отаси қўлларини билан ўтларни, ажриқларни шу даражада қаттиқ чангалладики, бармоқлари ерга ботиб, тирноқлари оғриб кетганини ўзи ҳам пайқамади.

- Мени ўлдириб нима фойда топасан? Кел, яхшиси, мурса йўлини танлайлик. Сўраган пулингни бераман! Беш миллион доллар етадимми?

Бу катта пул эди. Ғофур «қария омон қолиш учун оғзига келган суммани айтаётган бўлиши мумкин», деб шубҳаланди. Қолаверса, ўрмонда, кўл бўйида пул нима қиларди?

- Беш миллион?! Бошланиши чакки эмас. Мана, энди қадрингга етяпсан, чол. Аслида бу пул жонинг олдида сариқ чақа, шундайми?!

Вадим Вольфович бошини силкитиб кўйди.

- Қўл-оёғингни боғлашимнинг ҳожати йўқ, тимсоҳга қара, худди бир ойдан буён овқат емагандай, иккиси ҳам оғзини очиб турибди.

- Раҳминг келсин, мен қари чолни ўлдириб, ҳузур топарминдиг?

- Нима, ёшлар-чи, улар тимсоҳнинг оғзига кириб кетаверсинми? Ўша куни нега менга раҳм қилмадинг?

- Кечир, - Вадим Вольфович айтган пулим камлик қилди, деб ўйлади. - Яна бир миллион кўшдим.

- Олти миллион! Мен қуруқ ваъдаларга ишонмайман.

- Вольфович ҳамиша битта гапирган!

- Орқага қайтишга тоқатим ҳам, вақтим ҳам йўқ!

- Ҳаммаси шу ерда ҳал бўлади.

- Шу ерда?

- Шундай!

- Унда пулларни чўз!

- Аввал мени ўлдирмасликка ваъда бер?

Ғофур ишонмади.

- Урмонда пул заводинг борми? Ё тимсоҳларингнинг баҳоси олти миллионми?

- Ўрнимдан туришга ёрдамлаш!

Абдусамат бошлигининг ишораси билан Вольфовични ўрнидан турғазди. У соҳилга яқинлашди. Ўтлар орасини титиб, қилдек симни топиб, тортди. Шарсимон целлофан идиш сув юзига чиқди. Ғофур уни тепага олди. Ханжар билан тилди. Бир қучоқ пул атрофга сочилди.

- Бекорга тимсоҳларни кўлда боқмас экансан,

Вольфович, - деди қарияга қараб.

- Инсофни ўзингга берсин, айтганимни санаб ол!

Қопда камила эллик миллион доллар бор эди. Ғофур ундан ўзига тегишлисини ажратди.

- Роппа-роса олти миллион, ишонмасанг сана! - деди қарияга.

Мафия отаси пулнинг бирор сўм ортиқ эмаслигини кўзлари билан чамалаганди.

- Ишондим, - деди бош ирғаб.

Ғофур долларларни Абдусаматга узатди.

- Машинага ташлаб кел!

- Энди мен озодманми?

- Берган пулингга рози бўл, қария. Унутма, қасоскор ҳеч қачон ўз қасамига хиёнат қилмайди! Мен уни буздим. Жонингни қайтариб бердим. Эслатиб қўяй, сен билан қайтиб учрашишни истамайман, изимдан итларингни қўйма, хитланиб қолсам, бу пулларинг бошингни омон қолишига етмайди. Тимсоҳингдан ҳам даҳшатли махлуқлар ичига ташлаб юбораман. Ҳозирча шу ерда хайрлашамиз. Кучукларинг ҳали замон етиб келишади. Яна айтаман, изимга тушишни хаёлингга келтирма!

- Мафия отаси шу пайтгача битта гапирган, одамларим сени қидиришмайди, хавотирланма! Талабим, ҳозироқ шаҳардан чиқиб кет!

- Огир талаб қўйяпсан, қадрдоним! Менинг бу ерда қиладиган ишларим бор.

- Унда менинг ҳам бир гапимни қулоғингга қуйиб ол. Башарангни қайтиб кўрсам, асабларимни жиловлай олмайман!

- Ташвишланма, мен бир сўзли одамман, сув остидаги пулингга ҳам хиёнат қилмайман!

Ғофур машина томон юрди. Вадим Вольфович ундан кўзини узмай, хўмрайганча қараб турди.

Омон қолгани учун Худога шукр қилди. Машина жойидан силжиди-ю яна тўхтади. Абдусамат тушиб, қариянинг олдига келди. «Бу нимаси, мени ўлдирмоқчими? Наҳот ваъдасини бузган бўлса?»

Абдусамат кўйлагининг тугмасини ечди. Қария тўппонча олаётган бўлса керак, деб ўйлади ва бақариб юбораёзди. Абдусамат ўзи билан олиб келган икки килограммча «дори»ни белига боғлаб олганди. Уни Вольфовичнинг оёғи остига ташлади.

- Тозасидан, бир кунингга асқотиб қолар!

Абдусамат бурилиб кетди. Вольфович унинг ортидан қараб қолар экан, бирдан олтти миллион доллардан ажраганига чидаёлмади. У ерни муштлади, ўт-майсаларни чангаллаб дод солиб, машина ортидан қичқирди.

- Босмачи! Инжил номи билан қасам ичаман, пулларимни ўз кўлинг билан шу ерга келтириб беришга мажбур бўласан! Оёғим остига тиз чўктирмасам, бошимга рўмол ўрайман!

Ю Р Т Д А

Шариф чўлга келган дастлабки йили беш гектар майдонни боғ қилмоқчи бўлганди. Бироқ одамлар ернинг шўрлигини, кўчатлар саратоннинг иссиғида сувсизликдан, қишнинг қаҳратонида совуқдан қуриб қолишини айтишди. У кўчат экмoқчи бўлган ернинг тепасига келиб, узоқ мулоҳаза қилди. Ерни оппоқ шўр босганди. Кўлингга бир сиқим олсанг, тузни ушлагандай ачиштирарди. Шариф тупроқнинг таркибини ўрганди. Ерга қайтадан ишлов бериб, кўчат экишга қарор қилди. Паст-баландликларни текислатди. Сув оқизиб, шўр ювдирди. Сирдарё бўйларидаги эски тупроқлардан олиб келиб

тўктирди. Гектар бошига юз тоннадан маҳаллий ўғит солдирди. Ернинг ҳолати ўзгарди. Эрта кўк-ламда беш минг туп мевали кўчат олиб келиб ўтқазди. Ниҳоллар илдиз отиб, бехато кўкарди. Одамлар яшил рангга кираётган кўчатларни кўриб, ҳайратда қолишди. Бироқ уларни жазирама иссиқдан ва қишнинг совуғидан асраб қолиш ташвиши турарди. Ёзда анҳорнинг суви қурийди. Шунда сувни қаердан олиб келиш керак, деган муаммо ҳамманинг бошини қотирарди.

Шариф бир чақирим нарида сунъий кўл барпо қилди. Бу ерга балиқ ташлади. Кўлдан сув келтириш мақсадида ариқ қазиди. Кечалари кўлига кетмон олиб, бир ўзи ишлади. Қишнинг чилласида ҳам тиним билмади. Ниҳоят, ариқ битди. Кўл сувга тўлди. Кўчатлар кун сайин барг ёзиб, кўкка бўй чўзиб, яшил рангга қириб бораётган кунларнинг бирида шамол турди. У қумларни тўзғитиб, осмону фалакни чангу тўзонга тўлдириб, одамнинг юрагига ваҳима солиб увилларди. Кўпчилик яқин орада бундай кучли шамол турганини эслай олмасди. У қутургандан қутурарди, ёш ниҳолларни қайириб, илдизи билан кўпориб, учириб кетди. Икки ой давомида қазилган ариқ яна қумга тўлди. Шамол тунни билан оч бўридай увиллаб чиқди ва ниҳоят, эрталаб шаштидан тушди. У ўзидан одамнинг юрагини ваҳимага соладиган из қолдирганди. Йўл бўйларидаги дарахтларнинг кўпини белидан синдириб кетганди. Айримлари қум остида қолганди. Шариф кетмон билан қумни кавлаб, кўчатларнинг қаддини ростлади. Бўш уяларни тўлдириш мақсадида, фарғоналик боғбонлардан ниҳол олиб келиб, қайтадан экди.

Ўшанда чигит экиш ишлари бошлаб юборилган-

ди. Кундуз кунлари дала тепасида бўлса, кечалари боққа келиб, қум тўлган ариқни қазирди. Кўчатларнинг танасига сув югурди. Қайтадан куртак чиқариб, барг ёзди. Ёзнинг бошларида яна ҳавонинг туси ўзгарди. Осмонга қуюндай қоп-қора булут чиқди. Айнан боғ тепасида айланиб қолди. Ҳашпаш дегунча челақлаб ёмғир қуйди. Кейин жалага айланди. Ёғаётган дўлни кўриб, одамнинг юраги титрарди. Анҳорнинг суви ўзанига сигмай, дақиқа сайин кўтариларди. Шариф сувнинг важоҳатидан кўрқиб кетди. Дамбани уриб кетса, кўз қорачиғидай асраб-авайлаётган кўчатларини оқизиб кетиши ҳеч гап эмасди. Қолаверса, сув боғ ичида тўпланиб, халқоб бўлиб, ниҳолларнинг илдизига жиддий зарар етказиши ва қуритиб қўйиши мумкин эди. Нима қилиш керак? Устидаги кийимлари жиққа ҳўл бўлиб, баданига ёпишиб қолган Шариф ҳам совуқдан, ҳам асаби бузилганидан дир-дир қалтираб, икки оёғи ерга ёпишгандай боши қотиб, қўллари икки ёнга осилганча туриб қолди. Капада элликта қоп борлиги бирдан ёдига тушиб, қоронғу дилини ёритиб юборди. У чопқиллаб қопларни олиб келди. Ерга тиз чўкиб, лойга айланган қумни қўллари билан суриб, қопларни тўлдирди. Ёмғир тобора шиддатли тус оларди. Анҳорнинг суви кўтарилиб, қирғоққа бош уриб пишқирарди. Шариф қум солинган қопларни гоҳ елкасида, гоҳ кўкрагида кўтариб, тепаликка тирмашиб чиқар, сув тошиши мумкин бўлган жойларга уларни босарди. Лойга айланган тепаликка чиқиш гўр азоби эди. Сирпанчиқда гоҳ тойиб, гоҳ ўмбалоқ ошиб, пастга юмаларди. Шунда ҳаммасини қайтадан бошлашга тўғри келарди. Жиққа ҳўл бўлган кийимларига, юз-қўлларига қум ёпишарди. Ҳолсизланиб, танасидан мадор

кетиб, юраги гурсиллаб, нафаси кўксига сиғмай ҳансираса-да, ишлади. Нафас ростлаб олишга имкон йўқ эди. Қутураётган сув тобора кўпайиб, дамбани уриб кетиш хавфи кучаярди. Ёмғир шилдатли тус оларди. Момақалди роқ гумбурлаб, чақин чақарди. Еру само ларзага келарди. Ниҳоят, анҳор тўлиб, дамбанинг устига сув чиқди. «Ҳаммаси тамом. Кўчатларни сув оқизиб кетади»...

Кутилмаган жойдан дамбани сув уриб кетди. Шовуллаб тушаётган оқим тупроқни ялаб, ўпириб, ўзанини кенгайтириб борарди. Шошилинич чора кўрилмаса, оқин пастликка - боғ ичига бурилиб кетиши тайин эди. Шариф ўқдай пастга отилди. Бир неча дақиқада олтига қопни тепага олиб чиқди. Кейин ўзи анҳорга тушди. Сув совуқ эди. Игнадай баданига санчилди. Аммо буни ўйлаб ўтириш мавриди эмасди. Қоплардан бирини даст кўтариб, сув остига шўнғиди. Тошқиннинг олдини олиш учун ягона йўл қопларни пастдан бостириб чиқиш эди. Оқим кучли. Шарифни тортқиларди. У дастлабки қопни кўндалангига қўйди. Иккинчисини унинг устига бостирди. Навбатдаги қопни кучоғига олиб, шўнғиганда оёқлари тойиб йиқилди. Қоп кўкрагидан босиб қолди. Шарифнинг саксон килограмми юкнинг остидан чиқишига кучи етмасди. У ҳориб-толиганди. Қуввати қолмаганди. Кўкрагида қаттиқ оғриқ турди. Нафаси қайтди, бўғила бошлади. Йигитга ёрдам берадиган куч йўқ эди. Жон олиб, жон бериб, типирчиларди. Ва ниҳоят танасидан дармон кетди. Кўл-оёқлари бўшашиб, ҳолсизланиб қимирламай қолди. Шунда ўлимни эслади. Яратган боғлари, яшнаётган далалари, обод қилаётган қишлоқлари, қурилаётган кичик цехлари кўзига кўринди. «Наҳотки, орзуларим ушалмай ўлиб

кетсам», деган ўй яшин тезлигида кўнглидан кечди. У яна типирчилади, бироқ кўкрагидан босиб турган юкни улоқтириб ташлашга қурби етмади. Бу унинг сўнги уриниши, сўнги ҳаракати эди. Ҳаёт билан ўлим оралигида қолган пайтда Эргашнинг соқол босган афти-ангори кўз олдида жонланди. Назарида тўдабоши унинг устидан босиб тургандай эди.

«Мендан қочдинг, барибир қўлимга тушдинг, энди чангалимдан сени ҳеч ким қутқаролмайди. Мен ғалаба қозондим, тантана қилдим».

Тўдабоши Шарифнинг кўкрагидан маҳкамроқ босар, бўғар, масхара қиларди. Шарифнинг хира тортиб бораётган фикрлари бирдан тиниқлашди.

«Йўқ, сен ғалаба қозонолмайсан, сенинг қон ҳиди келаётган ёвуз ниятинг бу юртда тантана қилолмайди. Ҳаром қадамнингни яратган боғларимга, адоқсиз пахтазору ғаллазорларимга бостирмайман».

«Ҳаммасини вайрон қиламан, остин-устун қиламан. Боғларингни аввалги ҳолига келтираман. Менинг нималарга қодирлигимни шунда биласан».

«Барибир мени таслим қилолмайсан! Ўлаётган чоғимда ҳам сенга қараб, сенинг устингга йиқиламан».

Шарифнинг вужудида ноаён куч уйғонди. У бирдан қони қотиб, музлаб бораётган қўл-оёғини ҳаракатга келтириб, кўкрагидан босиб, томоғидан бўғиб турган Эргаш билан олиша кетди. Тўдабоши ҳам бўш келмасди. Уни остидан чиқармаслик мақсадида жон-жаҳди билан маҳкамроқ босар, бор кучи ила бўғзидан бўғарди. Сув остида эзгулик билан ёвузлик, яхшилиқ билан ёмонлик, зулмат билан нур, маънавият билан жаҳолат олишарди.

Шариф бўш келмади. Эргашни кўтариб, улоқти-

риб ташлади. Худди биров остидан кўтаргандай сув юзига қалқиб чиқди. Оғзини катта очиб, ҳаво симирди. Кўзларига зулмат босган олам бирдан ёришиб кетгандай кўринди. Дамба устидан шу томон чопис келаётган беш-олти одамни кўрди.

ҚИРҒИЗИСТОН

Прокурорнинг жонини олиб, ташқарига чиққан қотиллар олдиндан ваъда қилинганидек, Қорасув томонга кетишлари лозим эди. Зудлик билан чегарадан ўтиш тайинланганди. Тонг оқариб келарди. Ҳали замон қуёш чиқади. Маъсуд эшикни очиқ қолганини эслаб, юраги хавотирдан ҳаприқди.

- Имилламай тезроқ юринглар, - деди шерикларига. - Тонг ёришгунча чегарадан ўтиб олайлик.

Шериклари кадамларини илдамлатишди. Улар изларига «Снайпер» тушганини, соядек эргашиб келаётганини ҳали билишмасди. «Снайпер» уларни эҳтиёткорлик билан кузатиб келарди. Қотиллар йўлда бирон ножўя ҳаракат қилишмаган, бегона одам билан учрашмаган бўлишса-да, уларнинг пешонасига уч дона қўрғошинни жойлаштириш фикрида эди. Қотилларни сойдан ўтказиб, ортига қайтиб кетиши ва бошлиғига йўлда ҳеч қандай ножўя ҳаракат бўлмаганлигини айтиши ҳам мумкин эди. Отиши шарт эмасди. Бироқ кўнглига шайтон кирганди. Қамбар уларнинг ҳар бирига ўн минг доллардан берганини кўрганди. Шу пулларни уларнинг чўнтагидан олиш истаги кўнглига ёмон ниятни солиб қўйганди. Ахир Қамбар ҳам, хўжайин ҳам бундан кейин улар билан учрашмайди. Шундай бўлгач, уларнинг кимга кераги бор? Шунча пулнинг четга чиқиб кетиши мумкин эмас!

Қотиллар Қорасувга етиб боришди. Атроф-теваракда одам кўринмасди. Сойнинг суви шовуллаб, нурлари хира тортиб қолган ой ёруғида мавжланиб оқарди. Улар пойабзалларини ечиб, бирин-кетин сойга тушишди. Шунда «Снайпер» қўлидаги қутини очди. Милтиқни олиб, дурбинни ўрнатиб, «магазин»га беш дона ўқ жойлади. Бу пайтда учовлон бир-бирларининг қўлларидан ушлаб, сувдан кечиб ўтишарди. «Снайпер» олдинда бораётган Маъсудни нишонга олди. Биринчи бўлиб уни тинчитиш керак. Қолганлар сойнинг у томонини яхши билишмайди. Дурбин нишонга олинган одамни «Снайпер»нинг шундоққина кўз олдига келтириб қўйди. Бир қадам нарида тургандай эди. Тепкини босса тамом, миясига қадалган қўрғошин уни қайта ўрнидан тургазмайди. Сув билан бирга оқиб кетади. «Снайпер» тепкини босди. Ўқ мўлжалга тегди. Маъсуд тошдек сув тубига шўнғиб кетди. Шериклари унга нима бўлганини билишолмади ҳам. «Снайпер» уларнинг қочиб кетиши мумкинлигини ҳисобга олганди-ю ammo муҳим бир нарсага эътибор бермаганди. Маъсуд гарқ бўлган жойда сув қизил рангга бўялди. Шунда шериклари уни орқадан кимдир отганини пайқаб қолишди. Ўқ қайси томондан учиб келганини аниқлаша олмади. Бу орада мерган милтиқнинг учини иккинчи қотилга тўғрилади. Ўқ нишонга бехато тегди. Учинчи кимсанинг хаёлига сув остига яшириниш фикри келди. Шундай ҳам қилди. У шошиб шўнғиди. Қотил учинчи кимсани нишондан йўқотди. Уни тирик қолдириш мумкин эмасди. Ўрнидан турди ва соҳил томон чопди. Ҳаллослаб, қирғоққа етиб келди. Бироқ учинчи кимса кўринмасди. Оқин икки мурдани зарб билан тошларга уриб, оқизиб борарди. «Снай-

пер» соҳил бўйлаб чопди. Учинчиси қаерда? Қаёққа ғойиб бўлди - билолмасди. У ҳолдан кетиб, нима қилишини билмай туриб қолди. Милтигини бағрига босганча, тош устига ўтириб, хаёлга толди. Мурдалар аллақачон оқиб кетганди. Учинчи кимса билан овора бўлиб, икки мурданинг чўнтагидаги пулни ололмаганидан афсусланди. Энди нима қилиш керак?

Тонг ёришиб борарди. «Снайпер»нинг қулогига ниманидир қирсиллагани эшитилди. Ўгирилди. Рўпарасида коптокдек тошни кўтариб турган одамга кўзи тушди. Шошиб милтиқнинг учини унга тўғриламоқчи бўлди, учинчи кимса уни тепиб юборди. Милтиқ сувга тушди. «Снайпер» тепасида дилдираб турган кимсани таниди.

- Ортиқ!! - У бошига тушуши мумкин бўлган зарбадан қўрқиб, ўзини четга олди.

- Изимизга тушган эканса-да, хунаса?!

- Айб менда эмас, Қамбар буюрди!

- Сен итвачча, пул дардида изимиздан қувгансан!

- Пул хаёлимга келган бўлса, ўлай агар...

«Снайпер» секин-аста тошлар устидан силжиб, икки оёғини кериб, одамнинг калласидан каттароқ тошни кўтариб, дилдираб турган Ортиқнинг ёнига кўз илғамас ҳаракатлар билан яқинлашиб борарди. Оёғи етиб қолса бас, тепиб йиқитишга ишонарди. Бунинг учун гапга солиш, юрагидаги ғазабни босадиган сўзларни топиб айтиш лозим эди.

- Агар рози бўлсанг иккимиз бирга жўнаймиз...

- Бирга жўнаймиз? Қаёққа?!

- Биладан, сенинг шаҳарда қолишинг мумкин эмас. Бу ердан кетишинг керак. Менда керагича пул топилади!

Ортиқ бироз шаштидан тушди. Таранг тортилган

қўлларининг пайи сусайди. Боши узра кўтариб турган тош оз бўлсада, пастга тушди.

«Снайпер» унга яқин келиб қолганди. Оёғини чўзса бас, Ортиқ ўмбалоқ ошиб, сувга қулайди. Ортиқ «Снайпер»нинг секин-аста силжиб, яқинлашиб келаётганини тошлар устидаги намликдан пайқаб қолди. Ниятини тушунди.

- Пулинг бошингдан қолсин! - У тош билан «Снайпер»нинг калласига урди. Калла қовоқдек ёрилиб, қон билан оқ суюқлик атрофга сачради. «Снайпер» юмалаб пастга йиқилди. Жон беришда кўп қийналди. Оёқ-қўлларини тинимсиз типирчилатиб, ётган жойида айланди. Кўзлари косасига сигмай кетди. «Хиқ-хиқ» деган товуш чиқарди. Қўлларини гоҳ тушириб, гоҳ кўтарди. Озғин гавдаси икки-уч бор ердан кўтарилиб тушди ва кейин тинчиди. Бу унинг ҳаёт билан видолашиши эмасди. Фақат ҳолсизланиб қолганди. Одам боласининг жон бериши бу қадар қийин кечишини Ортиқ шунда билди. Уни шу ҳолда ташлаб кетолмасди. Ҳали замон бу йўлдан одамлар ўтишади. У жони чиқмаган жасадни оёқлари билан тепиб, қирғоққа келтирди. Чўктириб юборишдан аввал чўнтаklarини титди. Ҳамёни қуруқ эди. Шундан кейин уни сувга итариб юборди. Қорасув қип-қизил қонга беланган жасадни бағрига олди ва оқизиб кетди.

Ортиқ қаёққа юришни билмай, ўйланиб қолди. Худди эртаklarдагидек уч йўл бошида турган одамга ўхшарди. Ортга қайтай, деса ўлим кутмоқда, Қирғизистонга ўтай деса, бегона давлат - хатар. Биргина йўл Помир тоғлари ортидаги гумашталари томонга жўнаш. У шу йўлни танлади.

САМАНГАН

Хонимнинг ҳушига келганини эшитган Эргаш ундан хабар олиш мақсадида у ётган чодирга кирди. Червон хоним уни оёқ товушидан таниди.

- Хайрият, тирик экансиз! - тилёғламалик билан сўради тўдабоши.

- Минг бор шукроналар бўлсинки, Яратган эгам жонимни қайтариб берди, - паст овозда шивирлади аёл. - Ўлимдан эмас, ўзга юрт тупроғида жасадим қолиб кетишидан қўрққандим.

- Сизни Қобулга - касалхонага жўнатаман, ўша ерда даволаниб келасиз!

- Менинг касалимга ҳеч бир табиб шифо тополмайди. Яхшиси, она юргимга, тугилиб - ўсган қишлоғимга жўнатиш. Сиздан сўнгги илтимосим шу. Бутун гуноҳларингизни бўйнимга оламан. Майли, сиз учун дўзах ўтида ёнай, фақат менинг сўнгги илтимосимни адо этсангиз бас...

Бу сўзни бошқа одам сўйлаганда, Эргаш унинг тишини тўкиб, тилини суғуриб олган, бошини найзага илган бўларди. Бироқ хаста аёлнинг илтимосини у бошқа маънода қабул қилди.

- Мендан ўпкалашга ҳақлисиз. Сизни шу аҳволга тушиб қолишингизга айбдорман. Бироқ, сиз тўғри тушунинг, одамларимга ишончим қолмаяпти. Улар менга панд беришяпти, хиёнат қилишмоқда. Сорани олиб келиш учун Воҳидни жўнатгандим, аблаҳ, «қиз қорда сирпаниб, жарга йиқилиб тушиб ўлди», деб хабар келтирди. Текширгани Мирюнусни жўнатдим. Қарангки, у қизнинг номусини бузиб, жарга улоқтириб юборган экан. Бунга қандай чидай? Тоқатим қолмади. Сизни очикда қолдириш

хатарлигини ўйлаб, зиндонга ташлатгандим. Ахир йигитларимнинг аёл зотини кўрмаганига узоқ йиллар бўлди. Ҳаммасининг кўзига қон тўлган. Мендан яширинча баччавозлик қилишмоқда.

- Зиндонга ташлатганингиз яхши бўлган экан, оппоғим! Ақлим кирди. Ўша ерда ётиб, Худони танидим. Ватан нималигини англаб етдим. Қилган гуноҳларимни эслаб, тўлғоқ тутган аёлдек виждоним азобланди. Яратганга тавба-тазаррулар қилдим... Юртга қайтишни, одамлардан кечирим сўрашни, жоним чиққунга қадар Ватанга хизмат қилишга аҳду паймон қилдим....

- Ваъда бераман, бундан кейинги ҳаётингиз яхши бўлади.

- Мен сиздан эмас, ўзимдан хафаман, оппоғим. Ўтмишимни эслаб, ўзимни ўзим кечиролмаяпман!

- Кечаги кунларни эсламанг, энди бу дунёнинг эгаси бизмиз! Уни биз бошқарамиз! Азалдан дунёнинг жиловини зўрлар ўз қўлларида тутиб келишган. Замон зўрларники! Одам боласи зўрларнинг ортидан эргашган, уларнинг этагини тутган. Ким зўрликка қарши турса, демак, у душманимиздир. Бизга итоат этмайдиганларнинг уруғини ер юзидан қуритамиз! Куч қўлимизда эканми, демак, ҳокимият ҳам измимиздадир! Ҳоким бўлсанг, улар сенга эргашади, мансаб ва амаллар, куч-қудрат олдида қўлларини кўксига қўйиб таъзимда туришади. Оқни қора десанг, ҳақни сўзладингиз, дейишади. Ҳаммадан кўра бераҳм, ҳаммадан кўра шафқатсизроқ кимсани кўкларга кўтаришади. Ахир тарихдан маълумки, инсон қонини дарё-дарё оқизган саркардаларнинг номларини кўкларга кўтаришган, улар билан фахрланишган. Вақти келиб менинг ҳам арзимас ютугимни одамлар оғиз кўпиртириб мақта-

шади, қўшиқ қилиб куйга солишади. Авлодлардан авлодларга номим қолади. Мен қилган жиноятлар оқланади, зарурат эди, деб тушунтиришади. Амимиз бор бўлсин, тарих бундай адолатли ҳокимни кўрмаган, деб овоза қилишади.

- Лекин, оппоғим, хилқатлар гултожи бўлмиш инсониятнинг қонини тўкиб, бегоналар юртида туриб, ўзгаларнинг қутқуси билан Ватан ва халқнинг тинчлигига, осойишталигига раҳна солишни ҳеч ким, ҳеч қачон оқламаса керак? Бундай одамлар азал-азалдан тавқи-лаънатга дучор бўлишган! Тарих уларнинг номларини ўз саҳифасига қора ёзувлар билан битган. Инсоният шу кунга қадар бундай кимсаларга лаънат тошларини отмоқда. Келажак авлод ҳам ана шу тошларни отишда давом этади.

- Сиз адашдингиз, хоним, - деди тудабоши қовоқтумшуғи осилиб. - Коммунистик гоьлар сизнинг онгингизни заҳарлагани билиниб турибди. Инсон ҳамиша ўз манфаатларини қондириш учун интилади, курашади. Ўзгаларга ўз ҳукмронлигини ўтказиш, улар устидан раҳбарлик қилиш ниятида диёнат ва адолат овозини бўғади. Ахир, тўкилган қонларни ювиш учун ер куррасида сон-саноксиз баҳоналар қоришиб ётибди-ку. Ёмонликка қарши ёмонлик билан жавоб беришга мажбур бўлдим, дейди. Шундай қилмасам, мени қатл этишарди, дейди.

- Сизнинг бу қадар ўзингизга бино қўйишингиз ва такаббурлик қилишингиз, зўравонлик ҳамда зулм кўрсатишга нима ундаётганини ўйлаб кўрдингизми, оппоғим? Қўлингизни инсоният қонига ботириб, юртни эгаллаганингиз билан авлод-аждодаларимиз сизни кечирмайди!

- Мен сизни тушунмай қолдим, хоним. Нечук бу қадар одамзодга ачинасиз? Ахир, кечагина улардан жабр ва зулм кўрганингиз ёдингиздан кўтарилдимми? Кунни кеча улар сизни кўрганда хохолаб, қотиб-қотиб устингиздан кулишмаганмиди? Бузуқ деб, масхара қилишмаганмиди?

- Сиз ҳақсиз, дўмбоғим. Қани энди ҳаммамиз ҳам кеч бўлса-да, ўз айбимизни тушуниб етсак, қилаётган ишимизнинг оқибатини ўйласак. Аллоҳга тавба қилсак, истиғфор айласак, ўзимизни ҳаром ишлардан тийсак, Тангри таоло берган умрнинг ҳар лаҳзасини савоб ва ҳидоят ишларига, Ватаннинг гуллаб-яшнашига, фаровонлигига бахшида этсак, бу билан Аллоҳнинг марҳаматига сазовор бўлардик. Сиз айтгандек, мен ҳаётимнинг кўп қисмини гуноҳ ишлар билан ўтказдим. Шайтон қалбимга кириб, эзгуликни зулмат пардасига ўраб ташлаган экан. Зиндонда ётганимда куну тунлар ухламадим. Парвардигор оҳу-зорларимни эшитган бўлса ажаб эмас! У мени очликдан, ташналиқдан халос этди. Фаришталар қуриб қолган оғзимни оби замзам билан намлаб туришди. Кўксимдаги зулмат пардаларини кўтариб ташлади. Қалбимдаги иймон гўё қаҳратон қишнинг қалин қорлари остида қолиб, баҳор офтобининг тафтини эмиб, ер бетига чиққан майсалардек куртак ёйиб, дилим яхшилик ҳамда эзгуликларга, инсониятга меҳр-муҳаббат билан лиммо-лим тулди. Шунда мен яшашнинг маънисини англадим. Ўша умримнинг қолган онларини Аллоҳга тоатибодатда, инсониятга эзгулик ва яхшиликка, юртимга ва халқимга ҳалол ва виждонан хизмат қилиш ила ўтказишни ихтиёр қилдим. Кўзимни очиб, ҳушимга келганимдан бери мана шу олижаноб ниятларимни амалга ошириш йўллариини ўйлаяп-

ман. Ҳаётимда бирдан-бир қиладиган улуг иш - бу адашган одамларни йўлдан қайтариш!

- Бошқа ниятингиз йўқми? - ўзини зўрға босиб, хонимнинг мақсадини билиш илинжида муғомбирлик билан сўради Эргаш.

- Ниятим кўп, жуда катта мақсадларим бор, оппоғим! Юртимга қайтишга ижозат берсангиз, шу ердан токи киндик қоним томган жойгача эмаклаб, тупроқни ялаб, кўзларимга суртиб борардим. Йўлимда учраган ҳар бир одамга, «Эй, мўминлар! Сизу бизни Тангри жаннатда яратган экан. Юртни севинг, обод қилинг, ардоқланг, алданманг, хиёнат қилманг, бир-бирларингга меҳр-оқибатли бўлинглар», деган бўлардим.

- Демак, имонингиз покланибди-да? - заҳархандалик билан яна сўради Эргаш.

- Иншооллоҳ, айтганингиз келсин!

Хоним шу сўзларни айтиб, ўйга толди. Фикрларини жамлаб бошини кўтарди ва яна тўдабошининг синиққан юзига тикилиб, тилга кирди:

- Имони бўлмаган ёки имони заиф кимсалар таназзулга юз тутади. Охират кунида ҳамма одамлар қайта тирилиб, бу дунёда қилган яхши-ёмон амалларининг зарра-заррачасигача мукофот ёки жазо олишади. Имони йўқ кимсадан ҳеч қачон яхшилик чиқмайди. Агар унинг миясида «Одам ўлгандан кейин чириб йўқ бўлади, қайта тирилмайди», деган фикр хукмронлик қилса, ер юзида кучлилар кучсизларни еб битирарди. Золим зулмига жавоб бермаса, ёлғончи, фирибгар ўз ёлғони ва фирибига жавоб бермаса, ўғри айшини суриб, золим қиличини яланғочлаб юраверса, бу фоний дунё матоҳи учун ҳар қандай ёмонликдан, зулмдан, ифлосликдан қайтмаса, туғилиб ўсган, вояга етказган она-Вата-

нини севмаса, уни ёвлардан асрамаса, гулладиб яшнатмаса, обод қилмаса, ўзи ганим бўлиб, қиличини яланғочлаб бостириб кирса, бу дунё қандай дунё бўлади? Кучсизларнинг, мазлумларнинг, бечораларнинг ҳоли не кечади? Одамлар Ватансиз қолиб кетмайдими? Ҳаёт кечириш ўз-ўзидан азобга айланиб, жамиятда ноумидликлар кўпаймайдими? Ёмонликларни қилмаслик, олам гултожи ҳисобланмиш инсонга меҳр-муҳаббат билан қараш, Ватанни севиш, асраш, обод қилиш Аллоҳга имон келтириш эмасми? Сизнинг ва одамларингизнинг катта хато-си «Аллоҳ мени кўриб турибди», деган ишончнинг йўқлигидадир.

- Бас! - қичқириб юборди қўли мушт бўлиб тугилган Эргаш. - Индамасам ҳаддингдан ошяпсан! Кимнинг қўлида, қаерда турганингни унутма, кампир! Ҳозир бўйнингга арқон солиб, дорга оссам, жонингга Худо ҳам оро кирмайди!

Эргаш эшикни оёғи билан тепиб, чодирдан чиқиб кетди. Унинг ортидан қараб қолган хоним чуқур хўрсинди...

- Бугун бўлмаса эртага, албатта, қилган ишларингдан пушаймон бўласан, - дея шивирлади.

Мирюнус лагерга қайтганида Воҳид ҳамон ёғочга боғланганча боши кўкрагига осилиб турарди. Томчилаб тушаётган сув кийимларини шалаббо қилганди. Унинг асаблари адо бўлганди. Ҳолсизланиб қолганди. Билинар-билинемас нафас олар экан, ёнида Мирюнус пайдо бўлганини ҳам сезмади. У бандининг иягидан чангаллаб, бошини орқага қайириб, кўзларига тикилди. Шунда Воҳид нур кетиб

бораётган кўзларини базўр очди.

- Энди онангни топиб келишингга тўғри келади, даюс! - деди Мирюнус иршайиб.

Воҳид оғирлашиб қолган бошини зўрға кўтариб, киртайган кўзларини Мирюнусга тикди. У туман ичида, жуда ҳам йироқларда тургандек кўринди. Мирюнус қонли латтани тутқуннинг кўзига яқин келтирди.

- Танидингми? Қаерда тушириб қолдирганингни эсладингми? Бу кимнинг қони?

Воҳид унинг сўзларини эшитди-ю бироқ латтани кўрмади. Унинг охирги умиди ҳам сўнганди. Боши яна шилқ этиб, кўкрагига осилиб тушди.

- Бахтингга Сора ўлмабди, ҳозир йигитларим олиб келишади! - деди Мирюнус тутқуннинг пешонасига мушт уриб.

Шундан кейин у Эргашнинг чодирига йўл олди. Эшик ёнида турган соқчилар тўдабошини касаллар ётган чодирга кириб кетганини айтишди.

- Тинчликми, ким жон беролмай қийналяпти? - сўради Мирюнус ҳайрон бўлиб.

- Червон хоним тирик экан, уни чодирга ётқизишди.

Мирюнус биров устидан совуқ сув қуйгандай сесканди. «Хоним бор гапни айтса, тўдабоши мени соғ қўймайди», деган қўрқинчли ўй миясига мих қоққандай таъсир қилди. Зиндонга тушиб, узугини олгани, бир кеча кучоғимда ётасан, деб мажбурлагани, қолаверса, қорақуртга чақтириб ўлдирмоқчи бўлганини айтса, тўдабоши ҳамманинг олдида бошига итнинг кунини салади. Нозим қўрққанидан узукни кўрсатиб, Сорани ўпганини ҳам айтиб қўяди. Қўрқувдан юраги титраётган Мирюнус шошиб ортига қайтди. Шитоб билан тоғ томон чопди. Энди

Эргашнинг кўзига кўринмаслиги, кўринса, ўлишини биларди.

Мирюнус ярим тунгача йўл юрди. Ортидан биров қувиб келмаганига, келганда ҳам уни тополмаслигига ишониб, ҳориб-толиган оёқларига ором бериш мақсадида тош устига чўкди. У терлаб-пишиб кетганди. Бошидан, юзидан тер оқарди. Салласи билан юзларини артди. Аллақанча масофани ортда қолдирганди. Бироқ бу йўл уни қаерга элтади - билмасди. Инчунин, ўзининг қаерга боришини, бундан кейинги ҳаёти қаерда, кимлар орасида кечишини ҳам билмасди. Ватанга қайтай деса, аёлини ўлдирган, жангариларга қўшилиб, кўплаб беғуноҳ одамларнинг қонини тўқанини халқ биледи. Уни кўришлари биланоқ тутиб, камашади. Қайтмай деса, бошпанаси йўқ. Умри шу тоғу тошлар орасида, ғорлар ичида, худди йиртқич ҳайвонлар каби кечади. Бундан ўзга макон йўқ! Бундан ўзга нажот йўқ! Мирюнус аламдан ҳўнграб йиғлади, бошини тошларга уриб йиғлади. Ўз-ўзидан нафратланиб йиғлади. Адашганидан, алданганидан, қилган айбу гуноҳларидан пушаймон чекиб йиғлади. Олисларда қолган, киндик қони томган, ота-боболари севиб ардоқлаган Ватанни кўмсаб йиғлади. Энди уни ҳеч қачон кўролмаслигини билиб, юраги тутдай тўкилиб, ҳўнграб юборди. Алдаганларни, жаннатда туриб жаннатни ваъда қилганларнинг шаънига лаънат тошларини отди. Узини овутишга, садпора қалбига таскину тасалли берадиган бирор баҳона-ю-сабаб тополмади. Ва ниҳоят кўз ёшлари қуриди. Шунда қулоғига олис-олислардан увиллаётган бўрининг аламли ва дардли овози эшитилди. Унинг товуши Мирюнусга таниш эди. Бу ўз маконидан айрилган кулранг бўри эди. Уни лагерга янги келган пайтлари учратганди. Ўшанда қайсидир қишлоқдан қайтаётганди. Жар

бўйида бир зум нафас ростлаб, ҳориган оёқларига ором бериш мақсадида тўхтади, ҳалдан ташқари чарчаганди.

Бошини совуқ тошларга қўйиб ётар экан, ҳорғин кўзлари икки тош орасидан калласини чиқариб турган бўрига тушди. У ҳайбатли бошини оёқлари устига қўйганча, ўзидан икки қулоч нарида турган одамга тикилиб ётарди. Йиртқичнинг катта-катта кўзлари чўғ мисоли ёнарди. Мирюнуснинг эхонаси чиқиб кетаёзди. Қўлидаги автоматни тўғрилашга ҳам қўрқди. Қимирласа, устига ташланиб, ғажиб ташлайдигандек туюлди. Бироқ у қуролини ишга солмади. Бўрига қарамасликка ҳаракат қилди. Вужуди титраб, ўрнидан туриб, оҳиста пастликка тушиб кетди. Кулранг қишқир уни таъқиб қилмади. Лоақал одам ўрнидан тураётганида, ириллаб ҳам қўймади. Ўшанда унинг қайғу ва гамга ботган, қовоқлари ичига кириб кетган кўзлари бир умрга хотирасида муҳрланиб қолганди. Шундан кейин Мирюнус бўрини яна икки бор учратди. Аниқроғи, у билан юзма-юз келди. Негадир у одамга ҳамла қилмади. Оч бўлса-да, сўйлоқ тишларини шақиллатмади. Ўзининг туғилиб - ўсган қулбаси томонга тикилганча увларди. Жангарининг назарида бўри нимадандир азоб чекаётгандек, қийналаётгандек туюлди. Бироқ унинг ноласини, қалбини ўз ошёнини кўришга бўлган иштиёқ, соғинч азоблаётганини Мирюнус қаердан билсин? Яқинлашиб қолган ўлими олдидан ота-боболари яшаган ва киндик қони томган, илк бор кўз очиб, оламни таниган қулбасига сўнгги бор бош суқиб, бир кеча оёқ узатиб, кун сайин хотирасидан узоқлашиб бораётган болалигини эслаб ётгиси келаётганини ва шу ниятда фарёд чекаётганлигини юрт қадрини билмаган юртфуруш

қаёқдан ҳам ҳис этсин? Унинг назарида Ватанга, юртга бўлган меҳр, соғинч, интилиш йиртқичларга хос бўлмаган туйғу эди.

Ҳа, юрак-бағри садпора бўлган, вужуди хирмони-ни аламли изтироблар ёққан, нола-ю афғон чекиб, уввос солиб йиғлаётган кулранг бўрининг қалбини ўз инини кўришга бўлган соғинч ўртарди. У қор босган сарбаланд тоғлар чўққисидан пастга тушиб, тугилган ошёнини кўмсаб, соғиниб келарди. Бу ердан одамлар кетган бўлса керак, деган умидда, қадрдон инини кўриш иштиёқида келмоқда эди. Унинг аламли ва дардли овози тоғларнинг ўлик сукунат чўккан тошларига урилиб, садо таратарди.

-Уввв!.. - фарёд унинг музтар кўкрагидан отилиб чиқарди.

Мирюнуснинг назарида қутурган бўри шу томон келаётгандек туюлди. У лагердан қуролсиз чиққан-лигини, кимсасиз тоғларда ўзини ҳимоя қиладиган ҳеч нарсаси йўқлигини англади. Юрагини кўрқув эгаллади. Мирюнус тепалик сари тирмашмоқчи бўлди. Тепада ўн беш кунлик ой балқиб, қор босган икки чўққининг орасидан мўралаб, паст-баланд кенгликлар узра нуруни сочиб турарди. Бирдан унинг қулоғига гувиллаган товуш чалинди. Мирюнус кўрқиб кетди. Худди бомба портлагандек эди. Шунда у тепадан тушиб келаётган қор кўчкиларини кўриб қолди. Ҳайбатли парчалар тўлқин мисоли кўпириб, бири иккинчисини қувиб, қаршисида учраган тошу дарахтларни хасдек учириб, янчиб, шовқин-сурон солиб пастликка тушиб келарди. Мирюнус нима қилишини билмай, кўрқувдан қичқириб юборди. Бу ерда уни ҳимоя қиладиган, паноҳига оладиган, қочиб қутуладиган бирон бошпана йўқ эди...

Ю Р Т Д А

Ҳамдам каллани чақириш фурсати келганди. Қамбар «Ўзим чақираман», деб чўнтагига пул солиб, уйига қайтариб юборганига бугун ўн бир кун бўлди. Эртагаёқ йўлга чиқиши керак. Ҳаш-паш дегунча, уч-тўрт кун ҳам ўтади кетади.

Қамбар Ҳамдам каллага кўнғироқ қилди. Зудлик билан етиб келишини тайинлади. У кечки пайт бораман, деб сўз берди. Қамбар «жони омонат» кимсанинг газетадан қирқиб олинган суратларини бир четга яшириб қўйганди. Ҳаммасини топди. Ҳамдам калла келганида шу суратларни унинг кўлига топширди.

- Яхшилаб таниб ол! Кулоғининг ортида нўхотдек холи бор. Ўзингни асло бизга алоқадорлигингни сездирма. Эргашбой ҳақида ҳам, унинг ўтмиши ҳақида ҳам оғиз очма. Кўпчиликнинг кўзига ташланма. Хитланиб қолса, сени йўқотади.

Ҳамдам калла ёши олтмишдан ўтиб қолган бўлсада, чаққон, абжир одам эди. Ойлаб соч-соқолига тиф теккизмасди. Кўрган одам уни етмиш ёшлардаги чол, деб ўйларди. Қария айтилган пайтда йўлга чиқди. Эртаси куни кечки пайт Шариф яшаётган қишлоққа етиб борди. Одамлар унга аҳамият беришмади. Устидаги кийимлари ва юриш-туришидан шу ернинг одами, деб ўйлашарди, ёнидан бепарво ўтиб кетишарди. Ҳамдам калла чорвачилик фермасини сўроқлаб, топиб борди. Шариф ишдан қайтганди.

Мўйсафидни унинг ўзи кутиб олди.

- Келинг, ота? Хизмат?

- Олисдан келдим, ўғлим, бир кеча уйингда тунаб

кетсам, жой берсанг! - деди қария атроф-теваракка кўз ташлаб. Улар бирон маротаба учрашмаган, ҳатто исмларини ҳам эшитишмаганди.

- Мусофирга нафақат жой, балки иссиқ овқатимиз ҳам бор! - деди Шариф қарияни ичкарига таклиф қилиб.

- Умрингдан барака топ, сен бизни ҳурмат қилсанг, Аллоҳ сени иззат қилсин! - деди ва адашмадимми, дегандек йигитнинг қулоғи ортига кўз ташлади. Холини кўриб, кўнгли жойига тушди.

Шариф меҳмон учун овқат буюрди. Бир товоқ гўштни қовуриб, қариянинг олдига қўйишди.

- Бу жойлар сеникими, ўғлим? - сўради Ҳамдам калла кўрадаги молларга ишора қилиб.

- Ҳукуматимиз фермер хўжалиklarини йўлга қўйиш тўғрисида қарор чиқаргандан кейин шу ерда чорвачилик фермасини ташкил этдим.

- Бир ўзинг қилдингми шунча ишларни?

- Ҳамқишлоқларим билан!

- Дуруст...

Улар анча вақт суҳбатлашиб ўтиришди. Шариф ишчиларига жавоб берди. Улар яна бир муддат гурунглашиб ўтиришди. Ётиш олдидан Шариф молхонани айланиб чиқди. Кўнгли хотиржам бўлиб, қайтиб келганида қария ёстиққа бош қўйиб, хаёл суриб ётарди.

- Давлатимиз раҳбарининг бутун умиди биз ёшлардан. Ватан тараққиёти ва фаровонлигига қанчалик кўп ҳисса қўшсак, юртимиз бундан-да обод ва кўркем бўлади. Мен бутун куч-ғайратимни униб-ўстирган, тарбиялаган она-юртимнинг гуллаб яшнашига, халқимнинг дастурхони тўкин-сочин бўлишига, ҳеч бир юртдан кам бўлмаган озод, обод Ватанни барпо этишга ўз ҳиссамни қўшмоқчиман.

Шу пайтгача чет давлатларга ҳавас қилардик. Энди улар юртимизга ҳавас қилишмоқда, халқимизнинг нималарга қодир эканлигини кўриб, қойил қолишмоқда! Бу ерлар икки йил аввал қумлоқ ва қамишзорлардан иборат эди. Давлатдан катта миқдорда қарз олдим. Ун йил муддатга! Фермерларга берилган бундай имконият биронта давлатда бўлмаган. Олган маблағимни нафақат чорвачилик ва пахтачиликни ривожлантиришга, балки ишлаб чиқариш корхоналарини қуришга сарфладим. Янги технологияларни олиб келиб, ишчи ўринларини кенгайтирмоқдаман. Ҳозир қўлимда юздан ортиқ ишчи бор. Ҳаммасининг уйига кирсангиз, ҳавасингиз келади. Турар-жой бинолари замонавий типда қурилган. Ўзимизнинг заводимизда ишлаб чиқарилган, ҳозирги замон талабига тўлиқ жавоб берадиган, хорижликдан ўтадиган гиштлар билан бунёд этилган. Бундай гиштлар йигирма йилдан кўп таъмирсиз рангини йўқотмайди. Ишчиларнинг болалари фермер хўжалиги қошида ташкил этилган боғчада тарбияланмоқда. Уларга уч маҳал иссиқ овқат бепул бериляпти. Қумлоқ ерда боғ яратдик. Келгуси йили ҳосилга киради. Мевасини ўзимизнинг қишлоқ болаларига тортиқ қиламиз. Икки-уч йилдан кейин бегона одамга бу ерлар чўл бўлганди, атрофи қум тепаликлардан иборат эди, десангиз ишонмайди. Одамларимизнинг кайфияти яхши. Колхоз-совхоз йўқ бўлиб кетса, иш излаб қайга борамиз, деб ваҳимага тушганлар ҳозир шу фермер хўжалигида ишлаб, колхоздан беш-ўн баравар кўп ҳақ олишмоқда. Яқинда бугдой ўрдик. Ҳар гектар майдондан саксон икки центнердан ҳосил кўтардик. Режадан ортигини ишчиларга тақсимлаб бердим. Биласизми, ота, битта ишчининг уйига икки ярим тоннадан

ортиқ ғалла кирди. Бу дегани ишчи бир йиллик нон билан ўз оиласини ўзи таъминлади, дегани. Мақтаняпти деманг, ҳар куни бошим ёстиққа текканида ўзимга бир саволни бераман, «юртимга, халқимга қандай нафим тегди, бугун нима қилиб бердим, ўтган кунимдан ўзим, қилган ишимдан Ватаним, халқим розими?» Назаримда, мен қилаётган ишлар камдек, кўп нарсаларга улгурмаётгандек бўламан. Ахир ҳукуратимиз бизларга ишлаш, меҳнат қилиш учун яратиб берган бундай шароит ва имконият қайси юртда, қайси давлатда бор?! Шундай пайтларда билиб-билмай қилган хатоларим кўз олдидан ўтади. Ўзимдан ўзим нафратланиб кетаман!

- Қандай хато қилгансан, ўғлим? - атайин сўради Ҳамдам калла йигитнинг сўзини бўлиб.

- Сиз сўраманг, мен айтмай! Бир-иккита нияти бузуқларга эргашиб, Ватандан чиқиб кетгандим. Хор-зорликда умрим ўтди. Бир амаллаб қочиб ўтдим. - Шариф ўзи тўғрисида кўп гапиришни истамади.

- Шунча ишларни қилибсан, армонинг ҳам қолмагандир, болам?!

- Армонларим кўп, - деди Шариф ширин энтикиб. - Юртбошимизнинг «фермер бугунги жамиятнинг фаол аъзоси бўлиб қолмай, балки жонқуяри ҳамдир», деб айтган муборақ сўзлари мени ишлагга, халқим ва юртимга кўпроқ нафим тегишига даъват этмоқда.

- Мен диёримни дунё осмонида қанот қоқиб, тинчлик ва эзгулик, қут-барака олиб юрган кабутарга ўхшатаман. Собиқ иттифоқ республикаларининг бирортаси бизнинг давлатимиз мисоли қисқа муддат ичида оламга танилиб, машхур бўлмади. Ўйлаб қаранг, Шўро даврида Ўзбекистонданман десангиз,

бирова бу қанақа юрт, деб бош қашларди. Бугун Ватанимизнинг байроғи Африкада ҳилпираб турибди, мадҳиямиз Японияда айтиляпти. Америкадаё давлат тилимизни ўрганяпти. Манаман деган мамлакатларнинг вакиллари Ўзбекистон билан ҳамкорлик қилиш истагида юртимизга оқиб келишмоқда.

Юртбошимизнинг сая-ҳаракатлари билан Ўзбекистон қисқа фурсат ичида дунёнинг тараққий топган давлатлари қаторидан ўрин олди. Ўзимизда қурилиб ишга туширилган ўнлаб завод ва фабрикаларимизда ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларимиз, енгил автомашиналаримиз, автобусларимиз билан дунёни лол қолдирдик. Шундай юртда туғилиб-ўсган, вояга етган инсон бекор туришга ҳақлими? Шу Ватан довруғини дунёга танитишда мен ҳам ўзимнинг озми-кўпми, ҳиссамни қўшгим келади, ота! Фермер хўжалигим маҳсулотларига «Ўзбекистонда ишлаб чиқарилган», деган белги қўйиб, дунё бозорларини эгаллашни хоҳлайман! Яқин кунларда, албатта, бунга эришаман ҳам!

- Бой бўлмоқчи экансанда, ўғлим, - деди Ҳамдам калла чуқур хўрсиниб.

- Йўқ, бой бўлишни эмас, мулкдор бўлишни истайман! - деди ишонч билан Шариф.

Ҳамдам калла бошқа сўз айтмади. У бошини ёстиққа қўйди-ю бироқ кўзига уйқу келмади. Шарифнинг сўзларини эслаб ётди. Вақт эса ярим тундан оғиб қолганди. Ишни бажариб кетадиган фурсат келганди. У қўлини тез-тез қўйнига солиб, олмос тигли ханжарнинг совуқ дастасидан ушлаб қўярди. Уни суғуриб, ёнида пишиллаб ухлаётган йигитнинг кекиртагига санчса, бошини узиб, хуржунга солиб, жўнаб кетса ким кўриб ўтирибди? Эрталабгача борадиган жойига етиб боради. Бош-

ни Қамбарнинг оёғи остига ташласа, нақ йигирма минг доллар чўнтагига киради. Бунча пулни топиш осонми? Кексайганда, бели букчайиб, кучдан қолганида бу пуллар унинг жонига оро кирмайдими? Белини баққуват қиладиган нарса ҳам шу пул-ку!

Ҳамдам калла ханжарни чангаллаб ётар экан, ўрнидан туришга шошилмади. Нимадир унинг бошини кўтаришга йўл қўймасди. Яқин атрофда хўроз қичқирди. Энди туриш керак, ишни бажариб, тезда жўнаш керак. Ҳали замон соғувчилар, ишчилар келишади. Биронтасининг кўзи тушиб қолиши мумкин.

Ҳамдам калла ханжарни қўйнидан олиб, ўрнидан турди. Уй эгасининг бош томонига ўтиб, тиз чўкди. Овоз чиқармай, калимасини ўгирди. Шариф бошини болишга ташлаб ётарди. Чарчаганидан қотиб ухларди. Ҳамдам йигитнинг калласини орқага қайириб, бўйнига пичоқ солиб, тортиб юборса бас, Эргаш кутаётган бош қўлида. У Шариф томон бурилди. Шунда кимнингдир иссиқ, аммо кўзга кўринмас қўллари унинг билагидан тутди. Ҳамдам калла ҳолсизланиб, пичоқни қўлидан тушириб юборди. Юрагида алланарса уйғонди. «Нега, нега сен унинг калласини олишинг керак? Ўз юрти ва элининг эртанги порлоқ куни учун кечани-кеча, кундузни-кундуз демай ишлаётгани учунми? Бир пайтлар ким эди? Эргашга илакишиб, юртни ташлаб чиқиб кетган, жиноят кўчасига кириб одамларнинг тинчини бузган бу йигит ўз хатосини тушуниб, Ватан ва халқи олдидаги инсоний бурчини англаб, чўлда кўзига қум тўлиб, чанг ютиб ишлаётгани учун бошини олиш керакми? Бу бош Эргашга нима учун керак бўлиб қолди? Ҳа, ғаламислар уни кўролмаётган, адашиб сафига қўшилганлар Шарифга эрга-

шишини истамаётган. Шунинг учун ҳам Эргашга унинг боши керак бўлган. Бошни одамларига кўрсатади. «Мендан юз ўгиргани, ташлаб кетганинг холи шу», дейди. Бир пайтлар ўзим ҳам адашиб, алданиб, унинг этагидан тутдим. Одамларнинг гуноҳи борми, йўқми, суриштирмай калтакладим. Лекин нима топдим? Одамларда ҳам, давлатда ҳам инсоф бор экан. «Сен бир пайтлар бегуноҳ одамларни савалагандинг», деб ҳеч ким юзимга солмади, жабрланганлар шикоят қилиб, мелисага ҳам боришмади. Кечиринди. Юртимга, халқимга қандай нафим тегди? Мен бугун уларга нима қилиб бермоқдаман?! Эргаш унутмабди, яна ўзининг ифлос ишларида фойдаланмоқчи, ўз хатосини тушуниб, юрт ва элига жонини фидо қилаётган бир ватанпарвар йигитни менинг қўлим билан бўғизламоқчимми? Унинг калласини ўз йигитларига кўрсатиб, «кўриб қўйинглар, мен нималарга қодирман, юртдаги одамларим истаган топширигимни бажаришади», деб ўзини кўрсатмоқчимми?»

Ҳамдам калла аҳдидан қайтди. «Агар одамнинг қонини тўкиб, Ватанга хиёнат қилиб, жаннатга кирадиган бўлсам, ўша жаннатдан юз ўгирдим. Охиратгача дўзах ўтида ёнганим афзал! Мен сендек ватанфурушларни эмас, юрти ва элининг эртанги порлоқ кунини ўйлаб, шу чўлда меҳнат қилаётган йигитнинг этагини тутаман. Сен қашқирлар қанчадан-қанча одамларни йўлдан оздирдинг, киндик қони томган юрти ва элига душман қилиб қўйдинг! Аслида сенларнинг бошингни узишим керак! Худо ажалга омонлик берса, Қамбарнинг ҳам, Эргашнинг ҳам калласини оламан! Энди сенларнинг кунинг битди. Бу азиз ва мукаррам Ватан тупроғига ҳаром оёғингни бостирсам, Аллоҳнинг ғазабига

дучор бўлай!».

Ҳамдам калла сўнгги сўзларини овоз чиқариб айтиб юборганини ўзи кеч билди.

Шариф кўзини очиб, тепасида турган меҳмонни кўрди. Унинг ёноқларидан оқаётган ёшлар эндигина уйғонаётган қуёшнинг шуъласида шабнамдай ялтирарди.

- Мени кечир, ўғлим! - Ҳамдам калла шундай деди-ю йиғлаб юборди.

Эргаш Исмоилнинг тўйига совға жўнатишни унутмаганди. У ҳақда ўйлаганида худди игна устида ўтиргандай бўларди. Тожикистонда юрганида, Исмоил тўғрисида газеталарда босилган мақолаларни ўқиб борди. Бир неча бор телевизорда кўрди. «Наҳот, шу Исмоил бўлса», деб хаёли ҳар томонга кетди. Камбағалгина йигит эди. Мустақилликдан сўнг тадбиркорлик билан шуғулланди. Укалари билан тунукасозлик цехини очди. Икромбой пақир, тоғора ва бошқа рўзғорбоп буюмлар ишлаб чиқариб, қишлоқда обрў қозониб, эл хурматини қозонди. Исмоилнинг ўзи қўшни тумандаги тўхтаб қолган нон ва макарон цехини ишга туширди. Элликка яқин қиз-йигитларни иш билан таъминлади. Ҳоким Исмоилга имкониятлар яратиб берди. Буларни кўриб, эшитиб, Эргашнинг пайтавасига қурт тушди. Учар йигитларини жўнатди.

- Ойига беш юз доллардан узатиб турасиз, бу хўжайиннинг буйруғи! - дейишди улар.

- Мени кўчада қолган пулим йўқ, ҳар бир тийинни пешона тери билан топяпман! - деб очиқ айтди.

- Ўйнаб гапирсанг ҳам ўйлаб гапир, деганлар. Бу

сўзларингиз Эргашбойнинг қулогига етиб борса, нима бўлишини биласизми?

- Хўш, нима бўлади?

- Нима бўлади деганингиз нимаси? Бир кечада жонингизни суғуриб олади!

- Азроилмиди, жонимни суғуриб олса?

- Азроил эмас-у, аммо Азроилдан шафқатсиз! Сизга ўхшаган оғзи полвонларнинг кўпини белини букиб қўйган!

- Мен фақат Худодан қўрқаман. Бориб Исмоил бизга берадиган пулини хайрли ишларга сарф қиларкан, деб айтинглар!

- Шундайми?

- Шундай!

Тўдабошининг одамлари унга ўқрайиб қарашди-да:

- Кейин пушаймон емасангиз бўлди, - деб чиқиш кетишди.

Исмоилнинг бу гапини ўша пайтнинг ўзидаёқ Эргашнинг қулогига етказишди. Тўдабоши тиф еган одамдай ингради. Алам ўтида юраги ёнди. Ўч олишни дилига тугди. Изига кўп тушди-ю аммо мавридини тополмади.

«Аждар гор»да Қамбардан Исмоилнинг катта мулкдор бўлганини эшитиб, юрагида ёнаётган алам чўғига яна мой сепилди. Одамлари тўй бошлаганини хабар қилишганида, ўша аланга баттар гуриллади. Ўйламай-нетмай уларга топшириқ берди.

- Эшитишимча шу ойнинг ўртасида тўй қилармиш. Тезда етиб боринглар. Менинг номимдан гулдаста совға қилинглар!

Ўша кунлари Исмоил ўғли Анваржонни уйлантириш тараддудида елиб-югурарди. Яқин-йироқдаги таниш-билишларига таклифномалар жўнатиб юрганди. Тўй куни кўча бошида милиционерлар пай-

до бўлиб қолди. Нотаниш эди улар.

- Ҳужжатингизни кўрсатсангиз? - илтимос қилди милиционерлардан бири узини таништириб.

- Мен шу маҳаллада яшайман, - Исмоил аччиқланди. - Қишлоқда мени ҳамма танийди!

- Айбга буюрмайсиз, ака, хизматчилик! - деди милиционер.

Исмоил асабийлашиб, уйига кириб келди.

- Тинчликми, кўча бошида милиционерлар турибди? Бирорта одамнинг уйини ўғри урдими? Ўтгандан ҳам, кетгандан ҳам ҳужжат сўрашяпти, - деди аёлига.

- Нимасини айтасиз, уйга ҳам келишди, - Зулфия норози бўлиб деди. - Ҳаммамизнинг паспортимизни кўриб, бегона одам яшамайдими, деб сўрашди.

- Булар маҳалла-кўйга ишонишмаяптими?! - тўнғиллади Исмоил. - Ҳозиргача қишлоғимиздан бирорта ўғри, безори чиққанини билмайман.

Эртаси куни ҳам милиционерлар кўчада айланиб юришди. Тўй кунлари уларни атрофда юришгандан Исмоил баттар аччиқланди. Кўни-қўшнилари ҳам норозидек эди.

- Худога шуқр, шу пайтгача маҳалламиздан бирорта безори, ўғри чиқмаган. Мелисалар нимага бу ерда пайдо бўлиб қолишди, ҳайронман, - деди қўшниларида бири.

- Нимасини айтасиз, Эгамберди, иккита мелиса уйимизга кириб, оғилимизни кўриб, бегона одам яшамайдими, деб сўрабди.

- Эсимни танибманки, биров мендан бошпитингни кўрсат демаган! Уйимизга киришганда ҳужжатини тополмай, хўп қийналдим.

- Тўйга узоқ-яқиндан меҳмонларни таклиф қилганман. Уларни кўча бошида тўсиб, паспортинг

қани, деб сўрашса, юрт «Исмоил кўчасининг бошига мелиса қўйиб, тўйга келган меҳмонларнинг хужжатини текшириб киритяпти», дейишмайдами? - деди қарияларнинг суҳбатини тинглаб.

Тўй куни Исмоил чидамай милиционерларнинг олдига борди:

- Бугун тўй, узоқ-яқиндан меҳмонларни айтганман, улар олдида мени хижолатга қўйяпсизлар?

- Дикқат бўлманг, ака, юқоридан буйруқ бўлган, тадбир ўтказилмоқда, - деди милиционерлардан бири.

- Тадбирни бошқа кунга қолдирса бўлмайдами?

- Буни бошлиқлар ҳал қилади, биз буйруқ бажарувчимиз!

- Менга ўша бошлиқларнинг кўрсатинглар!

- У кишининг ўзлари келиб қолсалар керак!

Базм бошланди. Тўйхонага одам сиғмасди. Та-ниқли хонанда ўртада қўшиқ айтарди. Ёш-яланглар рақс тушарди. Одамнинг қучоғи етмайдиган гулдаста кўтариб кирган икки одамга ҳеч ким аҳамият бермади. Уни саҳнанинг ўртасига қўйиб кетишди. Гулдаста чиройли, нозик дид билан безатилганди. Қараб одамнинг кўзи қувонади. Беш дақиқа ўтиб, яна икки нотаниш киши гулдаста кўтариб кирди. Улар бояги гулдастани идиши билан кўтариб чиқиб кетишди. Бунга ҳам ҳеч ким эътибор бермади. Тўй охирида қолганида милиционерлардан бири Исмоилни кўшни ҳовлига таклиф қилди. Ичкарида тўрт-бешта оддий кийимдаги одамлар ўтиришарди.

- Аввало сизни безовта қилганимиз учун узр, ака, - деди уларнинг бошлиғи. - Эргашбой тўйингизга «совға» жўнатмоқчи бўлганлиги тўғрисида маълумот олгандик.

- Қайси Эргашбой?
- Эски танишингиз - Одилов!
- Мен унинг совғасига муҳтож эмасман!
- Биламиз, аммо ўша «совға»ни сиздан берухсат биз тўйхонадан олиб чиқиб кетдик.

- Гапингизга тушунмадим!

- Буни идорага борганингизда тушунасиз.

Исмоилни милиция бўлимига олиб кетишди. Бошлиқнинг хонасида қўлига кишан солинган иккита бегона одам ўтирарди.

- Тўйингизга «совға»ни шулар олиб келишган.

Буларни танийсизми? - деди бошлиқ.

- Биринчи кўришим. Эргашнинг мендан қарзи йўқ эди. Қанақа совға олиб келдиларинг? - қизиқди Исмоил.

Бошлиқ устига мато ташланган бомбани кўрсатди.

- Булар тўй авжига чиққанда қўлбола бомбани ишга солмоқчи бўлишган. Агар у портлаганида тўйхонангизда бирорта тирик жон қолмасди. Нафақат сизнинг, қўни-қўшниларнинг уйи ҳам теп-текис майдон бўларди.

Исмоил олов ичида қолгандай вужуди қизиб кетди. Стол устида турган кулдонни қандай қўлига олганини ва нотаниш одамларга улоқтирганини сезмади. Кулдон деворга тегди. Милиция бошлиғи уни ушлаб қолди.

- Ўзингизни босинг, ака! Қонун уларнинг жазосини беради, - деди.

Исмоил уйга қайтиб, Зулфияга шу сўзларни айтди:

- Эртага эллик кишилик дастурхон тайёрла!

- Тинчликми? Яна меҳмонингиз борми?

- Тўйни қайтадан ўтказмоқчиман. Туман мелиса-

ларининг ҳаммасини зиёфатга таклиф қилишни унутган эканман!

- Тушунтириброқ гапиринг, ахир кеча ҳамма мелисалардан хафа бўлиб юргандингиз!

Исмоил аёлига Эргашнинг одамлари бомба куйишмоқчи бўлишганини, мелисалар уларни ушлаб олишганини гапириб берди.

- Хужжат сўрашганидан хафа бўлибмиз-а? Яхшиям уларнинг бори. Бўлмаса, бу оғзингдан қонинг келгурлар бутун маҳаллани дўзахга айлантиришаркан! Даласи, бирорта мелиса қолмасин, ҳаммасини таклиф қилинг, уйимизнинг тўри шуларники! Анови Аҳмаджонни ҳам айтишни унутманг. Бечора қишлоғимизнинг тинчлиги, осойишталигини таъминлаб, туну кун ухламай чиқади.

- Мен Наби қассобнинг олдига кетяпман, қора кўчқорни сўйдираман, мелисалар билан бир отамлашаман-да, хотин!

САМАНГАН

Чўтир Червон хоним ётган чодир атрофида айла-ниб юрарди. Эргаш чиқиб кетгач, ичкарига кирди. Хоним кўзларини юмиб, зўрға нафас олиб ётарди.

- Опажон, - кўрқа-писа деди Чўтир. - Опажон, мен келдим...

Мадорсиз кўл-оёқларини чўзиб ётган аёл кўзларини очди. Лекин, унга мурожаат қилаётган кимсани кўрмади. Кўзлари дарчадан кириб турган қуёш нуридан қамашганди. Овозидан таниди.

- Азизим, бу сизми?

- Ҳа, менман, опажон!

- Қачон қайтдингиз?

- Яқинда, сизга нима бўлди?

- Сўраманг, азизим! Дардим айтсам, тошлар ёнади! Хоним бошини кўтарди. Кўзларини ёруғликдан олиб қочди. Ёнида турган Чўтирни куриб, қўрқиб кетди.

- Вой, ўлмасам! Не бўлди сизга, азизим, ким сизни бундай аҳволга солди?

Чўтирнинг хўрлиги тутди, йиғлаб юборди.

- Мени Худо урди, опаюн! Бу кунимдан ўлганим яхши эди!

Хоним мадорсиз қўлларини чўзиб, йигитнинг юзини силади.

- Йиғламанг, азизим! Жонингизнинг омон қолганига шукр қилинг! Сизни беайиб шу аҳволга солганларга Аллоҳнинг жазоси бордир. Бу дунёда бирор ёмонлик жазосиз қолмайди!

- Уларни қарғаманг, опаюн. Улар ўрнида мен бўлганимда ҳам шундай қилган бўлардим. Ёмонлик жазосиз қолмайди, деган гапингиз ҳақ экан. Ёмонлигимга яраша жазойимни олдим.

Чўтир бошига тушган мусибатлар тўғрисида Червон хонимга ҳикоя қилиб берди. Аёл унинг сўзларини жимгина тинглади. Лекин йигитнинг юрагига таскин-тасалли берадиган сўз тополмади.

- Мен амиримиздан уйга жавоб беришларини сўрадим, - деди ниҳоят ўртага чўккан жимжитликни бузиб.

- Рози бўлдиларми? - қувониб кетган Чўтир аёлнинг олдига янада яқинроқ келди.

- Кетсам, сизни ҳам олиб кетаман!

Чўтир хўрсинди.

- Мен юртга қайтолмайманда, опаюн, - деди юраги туз сепгандай ачишиб.

- Нечук бундай сўзлайсиз?

- Юзим қаро!

- Менинг ҳам юзим шувут!
- Гуноҳларим тоғдан огир! Гўдакнинг қорнига пичоқ санчганман! Мелисанинг бошини узиб, халтага солиб, бошқа мелисанинг дарвозасига илиб кетганман...
- Иккимиз Аллоҳдан кечирим сўраймиз!
- Тавба билан гуноҳни ювиб бўлармикин, опажон?
- Эрдан кечирим сўраймиз?
- Сизни-ку, афв этишар, бироқ мени тилсиз гиёҳлар ҳам кечирмайди.
- Дунёда кечирилмайдиган айб йўқ, иним!
- Бобом раҳматликдан эшитгандим, Ватанга қилинган хиёнатни Аллоҳнинг ўзи ҳам афв этмасмиш!
- Яхши ният қилинг, азизим, ҳали ёшсиз, адашгансиз! Ўзингиз каби йўлдан озган дўстларингизга юртга қайтиш кераклигини, Ватанга қилинган хиёнатни Аллоҳ ҳам кечирмаслигини тарғиб қилинг! Уларни қайтишга, элу юртдан кечирим сўрашга даъват этинг! Қўлларидаги қуролни ташлашса, чин юракдан тавба қилишса, албатта, ҳукуратимиз уларни кечиради...
- О, опажоним, панду-насиҳат, маслаҳатга муҳтож бўлмаган бу одамлар орасида яхшиликни, эзгуликни тарғиб қилиб бўлармиди? Бойлик, ҳокимиятни эгаллаш мақсадида юрган ватангадолар менинг ваъзимга зормидилар? Тақдирларини нурли томонга буриш, юракларида Ватанга меҳр-муҳаббат уйғотиш иштиёқида ёнганинг билан уларнинг неча пуллик ишлари бор? Ёмонлик яхшиликдан устун бўлолмаслигини уларга тушунтириб бўлармиди?!
- Унда иккимиз тушунтирамиз! Биз юртга қайтаётганимизни ҳаммага айтамиз! Ортимиздан уларни ҳам эргаштирамиз. Барчамиз шундай қарорга кел-

сак, Эргашбойнинг қўлидан ҳеч иш келмайди. Зора у ҳам бизга қўшилса!

- Ватанга қайтиб борганим билан одамларнинг юзига қандай қарайман? Қайси тил билан улардан кечирим сўрайман? Менинг қулоқларимни кесгунча, тилимни суғуриб, кўзларимни ўйиб олишганида, минг бор рози эдим, опажон! Мен тугадим, адо бўлдим, бу дунёда яшашнинг маъниси қолмади. Юртдан ҳайдалдим, элдан ажралдим, эркаклигимдан жудо бўлдим. Хоин бўлиб, қулоқларим кесилди. Биттагина дард-аламларга тўлган хаста юрагим қолди. Ватанга қайтсангиз, мендек юртфуруш укангизни ёдга олиб, бир ҳовуч тупроқни кўзларингизга суртиб қўйинг! Қани эди, бир бор юртнинг ҳидини искаб ўлсам. Қани эди, азиз тупроғига бошимни қўйиб жон берсам! Дунёдан армонсиз кетган бўлардим... Кечириб бўлмас хатога йўл қўйганимни, янглишганимни энди англадим. Бу ўйинда Эргашбой ютди. Унинг қора иши тантана қилди.

- Йўқ... йўқ... у ҳали тантана қилмади! Биз ўзимизни оқлашимиз керак, иним! Вақт бор, имконият бор!

- Йўл кўрсатинг? - Чўтир хонимнинг қонсиз юзига ёшга тўлган кўзларини тикди.

- Қасос! - қатъий ва чин юракдан отилиб чиққан бу сўз хонимнинг қуруқшаб қолган лабларини зўрға ёриб чиқди.

Чўтир қўлларини мушт қилиб, кўкрагига урди, билакларини тишлаб ташлади, юзларини тирнади. Охири чидамай фарёд кўтарди, унинг фиғони кўкдан ошди. Кўзларидан аламли ёшлар қонли жала бўлиб оқди.

- Онажоним, меҳрибоним, бошимга тушган бу аччиқ савдолардан хабардормисиз? Ў, юртни ҳимоя

қиладиган ўғил топдим, деб қувониб, элга ош берган отажоним! Сизларнинг юзларингизни қаро қилдим! Маҳалла-қўй олдида бошларингизни эгдим! Одамлар сафидан чиқариб қўйдим. Эй, Парвардигор, мени қийнамай жонимни олсанг, мингдан - минг розиман!

Бу пайтда Эргаш ўзининг тошли уйчасида Сора билан суҳбатлашарди. Қиз Воҳид кўрқитиб, қийнаб, номусига текканидан сўнг, жар ёқасига келтириб, тепиб, пастга тушириб юборганини, бахтли тасодиф туфайли кўйлаги дарахт шохига илиниб, осилиб қолганини сўзлаб берди.

- Менда гуноҳ йўқ, мен сизники эдим. Воҳид «бўриларга едираман, мана шу тоғлар орасида бир ўзингни ташлаб кетаман», деб кўрқитди. Бошимга мушт тушириб, ҳушимдан айирди. Ҳузурингизга бокира бўлиб келолмаганимни дарахт шохида осилиб ётганимда билдим.

- Ишонган одамимнинг хиёнат қилганига қандай чидайман? - ўкириб юборди тўдабоши. У яқин орада бу қадар қутурмаганди. Ўзига инъом этилган қизнинг номусига тажовуз қилганлиги учун Воҳидни осиб ўлдириш фикридан қайтди. У соқчиларига ҳамма йигитларни тўплашни буюрди ва ўзи бироз ўтиб, ташқарига чиқди. Унинг ишораси билан Воҳидни тошли уйча олдига олиб келишди. Тутқун Эргашнинг оёғига йиқилди. Тик туришга ҳоли қолмаганди. Тўдабошининг югурдақларидан иккитаси келиб, Воҳиднинг қўлтиғидан олиб, ўрнидан турғазишди ва бошини қайириб, юзини тўдабошига қаратишди. Эргаш унинг юзига тупурди.

- Итдан тарқаган ҳароми, тузимни ичиб, тузлимга тупурибсан-да!

- Амирим, мени афв этинг, шайтон йўлдан оздир-

ди. Нима қилганимни ўзим ҳам билмай қолдим! Гуноҳимни юваман! - зўрға тилга кирди Воҳид.

- Гуноҳингни ҳеч нарса билан юволмайсан, ит! Менга қилган хиёнатинг бир умрга мана бу юрагимда тошдек қотиб қолади! - тўдабоши алам билан кафтини кўкрагига уриб бақирди. - Сени шундай азоблайки, эркак бўлиб дунёга келганингга пушаймон бўласан! Билиб қўй, ўлигингни ҳам тинч қўймайман! Каллангни уздириб, қозонда қовуриб, миянгнинг чаноғида шароб ичмасам, Эргаш отимни бошқа қўяман!

Эргаш ўт чақнаган кўзларини йигитларига қадаб, шундай амр қилди:

- Бу ифлос билан кўнгилларинг тусаган ишни қилинглар! Аяманглар! Раҳм-шафқат қилманглар! Улими олдидан терисини шилинглар, бошини узинглар, қозонда қайнатинглар! Бош суюгини менга олиб кининглар!

Бемазаликка кўнгли мойил йигитлар қичқариб юборишди. Наша чекиб, маст бўлган беш-олти баччавоз югуриб келди-да, Воҳидни кўтариб, жарлик томон олиб кетишди.

Аламзада Эргаш уйчасига киришга улгурмагани, ортидан айғоқчиларидан бири кирди.

- Нима гап?

- Икки оғиз муҳим гап бор, амирим...

- Гапир!

- Четга чиқайлик.

Эргаш айғоқчининг ортидан эргашиб, уйча ортига ўтди.

- Чўтир билан Червон хонимнинг суҳбатини эшитдим.

- Нима ҳақда гаплашишди? - Эргашнинг қулоғининг бўлди.

Айгоқчи улар ўртасида бўлиб ўтган гаплардан тўдабошини огоҳ қилди.

- Иккиси бир бўлиб одамларни сизга қарши исён кўтаришга, юртга қайтишга даъват этишмоқчи...

Тўдабошининг сочлари тикка бўлди.

- Қанжиқ, одамларимни йўлдан урмоқчи бўлиб-дими? - Эргашнинг қўллари мушт бўлиб тугилди.

- Шундай, амирим...

- Жалол! - қичқирди амир.

Бадбашара, узун бўйли Жалол худди ер остидан чиққандай тўдабошининг ёнида пайдо бўлди.

- Буюринг, амирим? - деди қўлларини кўксига босиб.

- Чўтир Ватанни соғинибди, анови қанжиқ одамларимизни бизга қарши исён кўтаришга даъват этмоқчи бўлибди. Чўтирнинг миясидан Ватан деган тушунчани чиқармагунча дарра билан савала! Этини нимта-нимта қилиб, бўлақларга ажратиб ташла!

- Бир оғиз сўзингиз, амирим! Агар изн берсангиз, тилини кесиб ташлайман.

Эргаш Жалолга ўгирилди.

- Тилини кесиб олсанг, у қандай кечирим сўрайди, тўнка?

Жалол хохолаб кулди ва қўлини кўксига қўйганча, тўдабошидан узоқлашди. Эргаш хуфяга буюрди.

- Қанжиққа кўз-қулоқ бўлиб тур. Олдига кимлар кириб-чиқаётганини аниқла! Қочса, орқангга қозик тикаман!

Жалол тўдабошининг амрини бажариш учун ўша заҳотиёқ икки йигитга Чўтирни тутиб келишни буюрди. Бу пайтда у хонимнинг олдидан чиқиб келаётганди. Жангарилар унга яқин келдилар-да, бирдан ташланиб, қўлларини қайириб, арқон билан боғлаб, бири бошига мушт уриб, иккинчиси орқа-

сига тепиб, Жалолнинг олдига судраб келишди. Чўтир телбалардек тинмай типирчилар, ўзини дуч келган томонга ташлар, оёқлари билан шерикларини тепарди. Уни Жалолнинг олдига олиб келишди ва елкасидан босиб, тиз чўктиришди. Жалол оёқларини кериб, тутқунга меровланиб боқди. У ёрдамчиларига амр қилди.

- Қўлини маҳкам боғладиларингми? Ечилиб кетса, шайтонлаган буқадай ҳамма ёқнинг расвосини чиқариб ташлайди. Ҳой, Тоштемир, қайдасан, падарингга лаънат, тезда чодирдан чилвирни олиб чиқ, бу арқон чириб қолган, узилиб кетади. Ҳошим, қон кустур, сен тепага чиқ, оёғи ердан узилгунча кўтариб турасан. Шермат, нега оғзингни очиб турибсан, ушламайсанми, бадбахт?

Азалдан буйруқ беришни ёқтирадиган Жалолнинг куни туққанди. Учраган одамга оғзидан тупук сачратиб, топшириқ берарди.

Зерикиб қолган йигитлар Чўтирни қандай қийнашларини томоша қилиш мақсадида атрофни ўраб олишди. Кийимлари йиртилиб, юзлари қонга беланган Чўтирни қўллари билан ниқтаб, қотиб-қотиб кулишарди.

- Афғини қаранглар! Қулоғи кесилган одам бошқача кўринарканми?

Чўтир охир-оқибат ҳолдан кетди. Қулоқларидаги яра шилиниб, қора пўрсилдоқлар кўчиб, қип-қизил эти кўриниб қолганди. Сизиб чиқаётган қизил қон юзига оқиб тушарди. Кўпчилик уни нимага ва қандай гуноҳи учун қийнашаётганидан беҳабар эди. Айримлар «бизнинг сиримизни фош қилганлиги учун хўжайин жазолаётган», деб ўйлашарди. Жалол боши кўксига осилиб тушган, юзлари қонга беланган Чўтирнинг қошига қайтди.

- Сен ҳароми, ҳали юртга қайтмоқчи, йигитларимизни бизларга қарши кўзғолон кўтаришга даъват этмоқчи бўлдингми? Қишлоғингни соғиниб қолдингми? Бизни ташлаб, бир ўзинг қочмоқчимисан? Сени қулоғингни адашиб кесишган экан! Аслида юрагингни суғуриб олиш керак эди!!

Жалол қўлидаги резина таёқ билан ёғочга осилган, оёқлари ерга тегиб-тегмай турган Чўтирнинг танасига ура бошлади.

- Тавба қил! Бугундан бошлаб юртимни эсламайман де, уни юрагимдан суғуриб ташладим, унутдим де! Мана шу ер мен учун Ватан, де! Юртимни яна тилга олсам, забонимни кесиб ташласанглар, розиман де! Гапир, итдан тарқаган! Нега соқовдек жим турибсан? Оғзингга тош солганмисан? Тилингни тишлаб олдингми?! Ёки бирортасидан қўрқяпсанми, қанжиқ?!

Жалол ҳар саволни айтганда бандига аёвсиз таёқ урарди. Шу қадар қаттиқ савалардики, гўёки тошни ураётгандек эди. Қўллари оғриб кетди, кейин оёғи билан тепди. Бироқ Чўтирдан садо чиқмади. «Илгари айтсам ҳам энди айтмайман. Сенларнинг кимлигингни билдим. Ватандан тонсам, нимам қолади?!» дея дилидан ўтказарди.

Унинг сукут сақлаши Жалолнинг қаҳр-ғазабини баттар оширди. Қўлидаги резина таёққа эрк берди. Тутқуннинг бадани ёрилиб, қонга беланди. Атрофни ўраб олган жангарилар ҳамон қотиб-қотиб кулишарди.

- Жонинг темирданми, тавба қилсанг-чи, аҳмоқ?!
 - Бунақада ўлиб қоласан-ку, тентак!
 - Тилинг узилганми, унутдим де!
 - Мана шу ер менга юрт, дея қол!
 - Амиримизга сизин, у кишини Ватан деб бил!
- Уларнинг бақириб-чақириб айтган сўзлари Чў-

тирнинг қонга ботган қулоқларига кирмасди. У фақат яратгандан мадад сўрарди: «Менга куч ато этгин, оғзи қон, нияти бузуқ юртфурушларнинг қўлида ўлиб кетишдан ўзинг асагин, бегона жойда жасадим қолиб кетмасин! Хиёнатимни кечиргин, Аллоҳим»!

Қора терга ботган, оғзидан кўпик келган Жалол эллик даррани уриб бўлди. Бироқ Чўтирдан нидо чиқмади. Кўпчилик уни «хушдан айрилган, шу сабабли галиролмаятти», деб ўйларди. Жалол ёрдамчисининг қулоғига нимадир деди. У ханжарини қинидан суғурди. Тўпланганлар бир-бирларига қарашди. Энди уни сўйиб ташлашади, деб ўйлашди. Ёрдамчи Чўтирнинг ёнига келди. Қонга беланган юзларига, ёшлар оқиб тушаётган кўзларига боқди. Банди шу тошлар орасида, шу бегона юрт тупроғида, шу ватангадолар ичида ҳаёт шами сўнишига амин бўлди. Жаллод қошида ўлимдан қўрқаётганини, қалтираётган оёқларидаги титроқни сездирмаслик мақсадида қаддини фоз тутишга уринди. Иккиси кўзларини бир-бирига тикканча туриб қолишди. Жангарилар нафасларини ичларига ютиб, шериклари шўрлик сўроқ қилингувчининг қаерига пичоқ уришини кутишарди. Ёрдамчи ханжарини кўтарганида айримлар юзларини терс буриб олишди. Бироқ у Чўтирнинг бўғзига санчилмади, арқонни кесди. Шунда банди гурсиллаб ерга йиқилди.

Жалол Эргашнинг ҳузурига кирди.

- Айтилган даррани урдим, амирим, - деди ҳар доимгидек қўлини кўксига босиб.

- Хўш, тавба қилдими, кечирим сўрадимми?

- Индамади, баттол...

- Индамади? - Эргаш игна устида ўтиргандай сапчиб ўрnidан турди. - Нега индамайди?!

- Жони темирдан қаттиқ экан, амирим!
- Сен ҳароми, гапиртиришни билмагансан ёки дарра уришни эпллмагансан!

- Баданини моматалоқ қилиб ташладим, амирим, териси шилиниб, гўшти чиқиб кетди. Ўрнида бошқа одам бўлганида ўлиб қоларди.

- Бор, ит!! Ўша яраларга туз сеп, ишқала, мушукдай мижиғла! Жони қийналсин, азоблансин, дод солсин! Овозини эшитиб, манови ўт бўлиб ёнаётган юрагим таскин олсин, хуморим босилсин! - қўллари мушт қилиб бақирди тўдабоши.

- Бош устига, амирим, - қўрқа-писа зўрға тили калимага келган Жалол хонадан чиқиб кетди.

Йиқилган жойида тўнтарилиб ётган Чўтирнинг бадани ҳақиқатан ҳам ёрилиб, моматалоқ бўлиб қонга беланганди. Ҳеч нарсани ҳис этмасди. Вужудига азоб бераётган оғриқдан эшитилар-эшитилмас инграрди. Бақириб-чақираётган жангариларнинг уни ўчганди. Бу орада Тоштемир Чўтирнинг қулоғига шивирлади:

- Бир оғиз гапни айта қол. Юртимдан воз кечдим, мен учун амиримиз Ватан, дея қол. Бунақада сени ўлдириб қўйишади...

Чўтир кўзларини зўрға очди. Қонга бўялган оғзини очиб, бир оғиз сўз айтишга аранг куч топди:

- Кечир мени, Ватан...

- Шермат, - қичқирди Жалол нарироқда турган ёрдамчисига. - Қайда юрибсан хунаса, ёнимга ке!

Шермат югуриб келди.

- Нима дейсан?

- Физиллаб ошпаздан бир ликоп туз опке!

Шермат у айтган нарсани келтирди.

- Манови итваччанинг юзини ерга қаратиб ётқиз!
Томошатаалаб жангариларнинг айримлари қай-

тишди. Улар Жалол яна қандай жазони ўйлаб топдийкин, деб ўйлашди.

- Баракалла, - деди Жалол тутқунни ётқизган Шерматга. - Энди кийимини еч!

Шермат Чўтирни яланғочлади.

- Энди тузни бу баттолнинг ёрилган жойларига сешиб ишқала!

Буйруқ бажаравериб, бунақа ишларга кўникиб қолган Шермат ҳовучини тузга тўлдирди-да, Чўтирнинг қон оқаётган баданига сешиб, ишқалашга тушди. У бироз ўзига келганди. Ёрилган жойларига туз кириб, шу қадар ачиштирди-ки, чидаёлмай ётган жойида сапчиди. Жангарилар унинг типирчилашини кўриб, кулишди. Тоштемир йиғлаб юборди.

- Ҳа, қалайсан, жонинг ширин эканми? Мана шунақа, биз одамнинг жони қаердалигини, гапиртириш усулларини яхши биламиз! Ҳеч ким хаёлига келтирмаган жазоларни ўйлаб топамиз. Боя тилинг айланмаганди. Энди эсинг киргандир, а? Қани, бўла қол! Ҳамманинг олдида амиримиздан кечирим сўра!

Чўтир бошини чайқади. Жалол унинг нима демоқчи бўлганини тушунди. Чўтирнинг юзига мушт туширди.

- Ҳе онангни!.. Барибир сен хунагани ё сайратаман ёки ўлдираман!

Тоштемирнинг сабри чидамади:

- Бир оғиз сўзни айтсанг ўлиб қоласанми!

- Гапир! - яна бир жангарининг овози эшитилди.

- Юртимдан тондим, у менга бегона, шу ер Ватаним де! Амиримизнинг раҳм-шафқат қилишларини илтимос қил!

Алам ва ғазаб йўғрилиб айтилаётган бу сўзлар

Чўтирнинг қулоғига гўё олислардан келаётгандек эшитиларди. Тилга келиб, бир оғиз сўз айтишга қурби етарди. Аммо индамасликка аҳд қилди. Яраларига сепилган туз жонига шу даражада азоб берарди-ки, додлаб юборишдан ўзини зўрға босарди. Жалолнинг қаҳр-ғазаби ошганди. Иигирмадан ортиқ шерикларининг олдида аллақачонлар одам сафидан чиқариб ташланган бир кимсани гапиртиролмаса, тавба қилдиролмаса, нима деган одам бўлади? Булар унинг устидан калака қилиб кулишмайдимми? Эргаш-чи? У қўлидан иш келмайдиганларни азалдан ёқтирмайди. «Бир одамни гапиртиролмадинг», деб ўзидан четлатиб, эгаллаб турган мансабидан ҳайлаб юбориши тайин! Амал ва мансабсиз ким бўлибди у? Гапи кимга ўтарди? Ким ҳурмат қиларди? Жангарилар олдида сариқ чақачалик қадр-қиммати қолмайди! Амалдан айрилиш хаёлига келганида у жазавага тушиб, қутурган буқадай бўкириб, қонига халқоб бўлиб ётган Чўтирнинг тепасида яна пайдо бўлди. Эркини қўлидаги резина таёққа берди. Боши узра доира ясаб, чийиллаган овоз чиқарган таёқ Чўтирнинг баданига тарсиллаб урилди. Урнида қонталаш излар пайдо бўлди. Шу заҳотиёқ қон сизиб чиқди. Жалол алам ва ғазаб билан уни саваларди. Душманини аяб ўтирмасди. Нима қилиб бўлса-да, гапиртиришни, ҳамманинг олдида ва ҳамма эшитадиган овозда «тавба қилдим, мени кечиринглар, Ватан номини тилга олсам ўлимимга розиман», деган сўзни айтишини кутарди. Бироқ у ҳамон лом-мим демасди. Жалолнинг қўллари толиқди, қонли таёқни улоқтириб, инграб ётган Чўтирнинг тепасига келди. Кўкраги худди темирчининг босқонидек кўтарилиб тушар, ҳаво етишмаётгандек ҳирс-ҳирс нафас оларди. Қавариб,

ачишиб кетган қўллари билан бандининг титилиб, қонга бўялган сочидан чангаллаб, юзини ўзига қаратди.

Уни эс-ҳуш тарк этмаганди. Қаҳр-ғазаб учқунлари ялтираб, косасидан ирғиб чиққудек катта-катта бўлиб кетган кўзлар билан зулм, зўрлик, калтаклар азобидан ёшга тўлган кўзлар учрашди.

- Гапирасанми, йўқми, итдан тарқаган?! Юртимни тилга олсам, Аллоҳнинг ғазабига учрай де, хунаса! Бўла қол!! Ҳе, онангни... нега кўзларингни бақрайтириб турибсан! Еган калтакларинг камми?! Ё яна дўппослайми?! Билиб қўй, агар сени гапиртиролмасам, тавба қилдирмасам, юртдан тондирмасам, энам хотиним бўлсин!!

Чўтир ёрилиб, қонга ботган бошини зўрға кўтарди. Атрофини ўраб олган, аллақачон ўлди, деб ўйлашган жангариларга шишиб кетган қовоқлари остидаги ёшли кўзларини тикди. Шунда ҳамманинг нафаси ичига тушди. У вужудидаги кучни жамлаб, суяклари зирқираб оғриётган қўлларига тиралиб, ўрнидан турмоқчи бўлди. Аммо ҳолсиз қўллар унинг гавдасини кўтаролмади, йиқилди. Яна туришга уринди. Туролмади. Бир амаллаб бошини кўтарди. Атрофдагиларга бирма-бир қаради. Ҳамма унинг ниманидир айтишини кутарди. Нафасларини ичга ютишганди. Жалол кўкрагини бироз кериб, «Кўриб қўйинглар, охири тан олдирдимми, юртдан тонишга мажбур қилдимми», дегандек, шерикларига мағрур боқди. Ҳамманинг қойил қолдиришни истаётгани ялтираб турган кўзларидан билиниб турарди. Шунда... шунда ҳеч ким кутмаган ва ўйламаган ҳодиса содир бўлди. Чўтир юзини юрт томонга бурди. Оғзини очди, тилини чиқарди. Шунда Жалол сўзини эшитиб қолай, деган умидда вужудини

қулоққа айлантирди. Нафасини ютиб, айтилиши лозим бўлган гапни кутди. Чўтир тилини ўткир тишлари орасига олиб, худди этни чайнагандай ғажиб ташлади. Лахта-лахта қон билан бир парча этни Жалолнинг юзига қарата тупурди. Жангарилар ҳайкалдай қотиб қолишди. Ҳозиргина табассумдан ёришган юзлар даҳшатли қиёфа касб этганди. Жангарилардан бири бу ҳолатга чидаёлмади. Олдинга отилиб чиқди-да, Жалолнинг ёқасилан олди.

- Қотил! Ватанфуруш! Бир одамни юртидан тондириш учун шу қадар азоблайсанми?! Шунчалар қийнайсанми?! Сенлар одам эмас, йиртқичсан! Махлукдан беш баттарсан!! Сенларни инсон туғмаган! Она сут бериб боқмаган! Ҳамманг мана шу ерда киндик қонинг томган қишлоғингни қўмсаб, хор-зорликда итдай қийналиб ўласанлар!! Минг лаънат сенларга!!

Жазавага тушиб, овозининг борича қичқириб йиғлаётган йигитнинг фарёди Эргашнинг қулоғига ҳам етиб борди. Бу пайтда у ўз кулбасида ўйга толиб ўтирарди. Қулоғига чалинган овоздан чўчиб, ўрнидан туриб, туйнук олдига келди ва ташқарига боқди. Бақираётган йигитни таниди. Икки йил муқаддам уни мардикор бозоридан олиб келишганди. «Ҳамманг хор-зорликда итдай қийналиб ўласанлар», деган сўзи унинг қулоғига момақалдиروقнинг гумбурлашидек ваҳимали эшитилди. Вужуди қалтираб кетди. Жаҳл ила қўйнидан револьверни сугурди. Титраётган лабларидан шундай сўзлар учиб чиқди. «Итдан тарқаган, ҳароми! Қазисан, қартасан, наслинга тортасан, барибир сен бизга эл бўлмайсан!»

Револьвердан отилган ўқ нишонга бехато текканди. Йигит кўксини чангаллаб, беғубор осмонга тикилиб, Чўтирнинг ёнига йиқилди...

Кексайиб қолган бўрининг юрагига ўзи туғилиб ўсган, ота-онасининг иси тошларда ўрнашиб қолган уясига қайтиш орзуси тинчлик бермасди. Соғинч уни йўлга соларди. Туну кунлар тоғлар этагидаги ўнгирга тортарди. У сўниб бораётган ва ўз интиҳоси сари яқинлашиб қолган умрининг охириги дамларини дунё юзини кўрган, болалиги кечган охир-оқибат одамлар томонидан қувиб ҳайдалган горда ўтказишга қарор қилганди. У мадорсиз оёқларини судраб, ошёни сари лўкиллаб борарди. Юраги кулбасига қайтиш ишқида ёнган бўри тоғларнинг баланд-паст чўққиларидан ошиб, товонларига чақир тиканаклар ботиб, уйига яқин келиб қолганди. Йўлда бирор хавф-хатарга йўлиқмаганидан мамнун эди. Чўққидан туриб, хаста юрагининг ҳаяжондан дукиллаб уришига қулоқ тутиб, болалиги кечган дала-даштларга ёшли кўзини тикди. Салқин сабо олислардан унинг димоғига таниш исни олиб келиб урарди. Қашқир мадорсиз оёқларига ором бериш мақсадида дам олмоқни ихтиёр этди. Қоя устида, сувсизликдан қуриб-қовжираб қолган майсалар устига туксиз думини тўшаб ўтирди-да, нур кетиб, хира тортган кўзларини пастга қадади. Тун пардаси кўтарилаётган дала, яйлов қучогидаги таниш чодирларда елкасига милтиқ оingan кимсаларни кўрди. Уларнинг кетмаганлигидан ҳануз афсусланди. Юрагини аччиқ изтироблар ўртади, кўзларидан оққан соғинч ёшлари чўзинчоқ юзини ювиб тушди. Аламдан не қиларини билмай, совуқ тошларга бағрини бериб, хира тортиб қолган ёшли кўзларини кулбасига тикиб, соғинчдан садпора бўлган юрагини

тиглаб, ўкириб-ўкириб йиглади. «Ў, тоғлар, ў, тошлар, айтинг, одамлар менинг оху-нолаларимни эшитишяптимикин?! Эшитсалар, менинг тилимни тушунсалар, лоақал бир кунга, киндик қоним томган ошёнимни кўришга изн берсинлар! Бир кеча оёқ-қўлимни узатиб, отамнинг тошларда қолган исларини искаб, онамнинг бағрида ётгандай юмалаб, болалигимни хотирлаб, ака-сингилларимни ёдлаб, сўниб бораётган ҳаёт шамининг сўнгги онларини ошёнимда ўтказишга изн берсинлар! Ахир, мен отабоболарим каби ўлимим олдидан бу ерга қайтиб келишга, ўз кулбамда жон беришга онт ичганман. Ўзга жойда жасадим қолиб кетмасин!»

Кекса бўри жасади ёт жойларда, қузғун - зогларга ем бўлиб кетишидан кўрқарди. О, бу икки оёқли махлуқлар юрагини азоблаётган Ватан соғинчини тушунишармикин, англаб етишармикин? Қани энди улар пажмурда, шўридийда кекса бўрининг қалбидаги истакларини тушуниб етишса? Қани энди уни кўрганда, қуролларининг учини ерга қаратиб, бақириб - чақирмай, ўз қўналғасига тушишига, бир кеча инида оёқ-қўлларини узатиб ётишига имкон беришса!

Кулранг бўри ғам ва ташвишлардан оғирлашиб бораётган бошини бир парча совуқ тошга қўйганча кўзларини элас-элас чалинаётган инига тикиб ётар экан, одамларнинг ғала-ғовуридан чўчиб тушди. Бошини кўтариб, кулоқларини чимириб уларга разм солди. Одамлар ярим яланғоч Воҳидни судраб, улоқни тортгандай тортқилаб келишарди. Гоҳ қўллари билан, гоҳ оёқлари билан юмшоқ жойига тепиб, маст одамдай қийқириб кулишарди, бақирисарди. Одамлардан безган она бўри ўрnidан туриб, уларнинг кўзига чалинмаслик учун бу ердан кет-

моқчи бўлди. Бироқ унинг ҳолсизланиб қолган юраги ўзига қадрдон бўлиб қолган бу жойларни тарк этишни сира истамасди. Тугилиб ўсган, қони томган заминга бўлган меҳр-муҳаббат уни ётган жойига миҳлаб кўйганди. Ҳатто юрагидаги кўрқувни кўтарганди. Шу пайтда одамлар Воҳидни тошлар устига ётқизишди. Эғнидаги йиртилиб, нам бўлиб кетган кийимини ечиб ташлашди. Қип-яланғоч одам тош устида ўликдек чўзилиб ётарди. Бўрининг мустар юраги худди паншаха санчилгандай симсим оғриди. Икки оёқли махлуқларнинг уятли ва шармандали ишини кўришдан уялди. Лабини тишлаб, бошини орқага ташлаб ингради ва бу шармандали воқеани кўрмаслик учун ўрнидан туриб, думини четининг орасига қисиб, тоғ томон йўл солди.

Баччавозлар муродлари ҳосил бўлиб, ҳирслари қониб бўлгандан кейингина тўдабошининг топшириғини эслаб қолишди. Улардан бири ханжарини қинидан суғуриб, беҳуш ётган Воҳиднинг тепасига келди. У ҳеч нарсани билмасди ва ҳис этмасди. Ханжар тутган Шермат кўкка тикилди, қуруқшаб қолган лаблари пичирлаб бирдан сўз айтди:

- Ўзинг кечир, Аллоҳим!

У Воҳиднинг сочларидан чангаллаб, бошини орқага қайириб, кекиртаги остига ханжар солди. Ўткир тиг бошни узиб ташлади. Вишиллаб атрофга қон сачради. Тошлар қизил рангга бўялди. Жаллод бошни чангаллаб, чак-чак қон томаётган каллани кўтариб, чодирга қайтди. Шериклари аллақачон бу ердан жуфтакни ростлаб қолишди. Ўчоққа қозон осиб, остига олов ёқиб, каллани қизиби турган ёғга ташлашди. Кўзлар очик эди, тилинган юзлар қон эди. Шу заҳотиёқ калла қорайиб кетди, сочлар тўкилиб тушди. Бу томошани кўришга ҳеч ким

келмади. Ҳамма чодирга кириб кетганди. Ҳавони одам этининг ҳиди тутганди. Каллани узоқ вақт қовурди. Эт титилиб, суякдан ажраб чиқди. Мовий кўзлар косасидан ирғиб чиқди. Шермат бош суякни сопол идишга солиб, тўдабошининг ҳузурига кирди.

- Амирим, буйруғингиз бажарилди! - деди таъзим билан.

- Арақни келтир! - Эргаш суякка қарамай, амр қилди.

Соқчи бир шиша арақ келтирди. Тўдабоши суяк ичига ичимликни қўйди.

- Ич! - буюрди Шерматга.

- Амирим...

- Ич! - боягидан қаттиқроқ ўшқирди тўдабоши.

- Сиз... сиз ичаман, деб қасам ичувдингиз, - тили зўрға айланди Шерматнинг.

- Ич!!! - тўдабоши қутурди.

Шерматнинг қўли қалтираб, суякни ерга тушириб юборай деди. Ноилож уни лабига келтирди. Кўзларини юмиб, қултумлаб арақни симирди.

- Чиқ! - буюрди тўдабоши.

Шермат қўлидагини курсига қўймоқчи эди, Эргаш жеркиб берди.

- Ҳар куни шунда арақ ичасан! Билиб қўй, йўқотсанг, бошингни уздириб, ўзим арақ ичаман!

Шермат ташқарига чиқди. Атрофда одам кўринмасди. Ҳеч ким йўқдай, ҳамма қочиб кетгандай, атроф жим-жит эди. Қаёққа боришни билмасди. Каллани ташлаб юборай деса, тўдабошидан кўрқарди. Эртага яна сўрайди, деб ўйларди. Чодирига кирмади. Титраётган оёқлари уни жар томон судради. Бир шиша арақни ичган бўлса-да, кайф қилма-

ганди. Миясида ваҳимали ўйлар ари уясидай гувилларди. Хаёлини турли томонларга олиб кетарди. Кўзига шарпалар кўринарди. Шермат суякни тошлар орасига беркитди. Орқасига қайтди. Икки қадам босмай, кўзига Эргашнинг алам тўнғиган юзи кўринди. «Бош қани?», деб сўради. Шермат қайтиб бориб, суякни олди. Олди-ю Воҳид кўз олдига келди. У қайсидир тошнинг орасидан шу гапни айтди. «Бошимни қаёққа олиб кетяпсан?». Қўрқиб кетган Шермат суякни ерга тушириб юборишига оз қолди. Қулоғига кўзга кўринмас жойда турган Эргашнинг овози чалинди. «Бош йўқолса, ўзингнинг каллангда арақ ичаман». Шермат суякни бағрига босди. Бир ёнда тўдабошининг захил юзи, иккинчи томонда Воҳиднинг руҳи уни тинч қўймасди. Шермат қаёққа боришни билмай қолди. Оёғини ердан узиб, қочолмасди. Тошга суяниб ўтирди. Суякни ўзи сезмаган ҳолда маҳкамроқ ушлар, биров тортиб оладигандек бағрига босар, намсиз лаблари титраб, дилидаги сўзларни ўзи сезмаган ҳолда тилига чиқарарди. «Амирим, Воҳиднинг бошида шароб ичаман, деб эдингиз, мана, олиб келдим».

Эрталаб жангарилардан бири тўдабошининг олдига кириб:

- Амирим, анови Шермат ақлдан озган кўринади. Бош суякни бағрига босиб, «Амирим, Воҳиднинг бошида шароб ичаман, деб эдингиз, мана олиб келдим», деган сўзни тилидан қўймай такрорляпти, - деди.

Эргаш бу янгиликдан таажжубга тушмади.

- Унинг ақлдан озганини энди билдингми? - деди. - Соқчиларга айт, менинг кулбамга яқин келтиришмасин.

Қ О Р А Т Е Г И Н

Жаҳонгир излаган одамини Қирғизистондан топишга умид қилганди. Эртаси куни Баткенга жўнади. Чўпонлар билан гаплашиб, «Ажлар ғор»нинг қаерга жойлашганини аниқлади. Бир ҳафта тоғтошлар орасида юриб, ғорни топди. У икки тоғнинг оралигида, ит топмас тепаликда эди. Жаҳонгир ғорга элтувчи йўлни билмасди, тошларга тирмашиб, терга ботиб, тепаликка чиқиб борди. Лекин бу ерда тирик жонни учратолмади. Тепага чиқаётганда арча дарахтининг шоҳига илиниб қолган одамнинг жасадига кўзи тушди. Унинг кимлигини билиб бўлмасди. Қонга ботган юзи мажақланганди. Юзларини, баданларини қушлар чўқиб кетганди. Жаҳонгир мурданинг кийимларини титиб, учта паспорт топди. Бири Ўзбекистонники, иккинчиси Қирғизистонники, учинчиси эса Афғонистонники. Бу ҳужжатлар унга нотаниш бўлган одамники эди. Бу ерга жангарилар келиб-кетиб туришини шундан билди. Жаҳонгирнинг боши қотди. «Нима қилиш керак? Ортга қайтиш керакми ёки қор босган чўққилардан ошиб, Афғонистонга ўтиш керакми?» Юрагидаги қасос ўти уни олдинга бошлади. «Барибир сенларни топаман», деб аҳд қилди. У сарбаланд тоғларни кўзлаб, йўлда давом этди.

Жаҳонгир йўлни яхши билмасди. Бир амаллаб сўқмоқни топди. Зўрға довондан ошиб ўтди. Қадами тегиб турган жойни Афғонистон, деб ўйлади. У ҳолдан тойганди. Тошлар орасидан ўзига макон топди. Тушгача ухлади. Танасига тетиклик суви югурди. Қоя устига чиқиб, атрофга боқди. Бир чақиримча нарида юрган бир гала одамларга кўзи

тушди. Уларнинг барчаси қуролланганди. Чодирлар тикилган майдонни ҳалқа шаклида ўраб олишганди. «Бу жангариларнинг макони бўлса керак», деб ўйлади. Кечаси қоронғулик тушганда лагерга яқин келди. Кичкинагина ғор ичида жон сақлади. Ичкаридан кимнидир чиқишини кутди. Иккинчи куни ёшгина жангари чиқиб, ғор томон кела бошлади. Жаҳонгир ўзини панага тортди. Яқинлашганда унинг оғзини беркитиб, ичкарига судраб кирди.

- Кимсиз?

- Ўзинг кимсан? - Жаҳонгир ханжарни йигитнинг бўйнига тиради.

- Мен... мен Бурҳоннинг одамиман? - зўрға тилга кирди тутқун.

- Қайси Бурҳоннинг? - сўради Жаҳонгир.

- Танимайсизми?

- Танимайман?

- Бошлиғимиз!

- Менга Эргаш керак!

- Қайси Эргаш?

- Ўзини Худо деб, бандасидан устун деб юрган Эргаш!

- Адашибсиз, ака, бу ерда у яшамайди.

- Қайдан топаман? - Ханжарнинг тиғи йигитнинг терисини шилиб юборганди.

- Илтимос, пичоғингизни олинг...

- Гапир, қаерда у?

- Аввал Тавилдарада яшарди!

- Ҳозирчи?

- Эшитишимча, бошқа жойга кўчиб кетганмиш!

- Анигини айт?

- Худо хайрингизни берсин, пичоғингизни олинг...

- Саволимга жавоб бер!

- Худо урсин, билмайман, ака.
- Билиб қуй, алдасанг, бошингни узиб ташлайман!

- Ёлгон гапираётган бўлсам, Худонинг газабига учрай, ака!

- Бошлигинг қаерда?

- Қайсидир давлатга кетган!

- Қачон қайтади?

- Бир ҳафтада келса керак...

- Унгача сенга топшириқ - шерикларинг билан гаплаш, Эргашнинг қаердалигини бил! Гапим тушунарлими?

Узоқдан кимнингдир овози келди.

«Хайрулло...оо!!»

- Мени чақирисяпти ака, - деди жангари. - Қуйиб юборинг, бормасам, ўзингизга қийин бўлади...

- Мен сени шу ғорда кутаман! Сотадиган бўлсанг, омон қуймайман!

Хайрулло кетди. Жаҳонгирнинг юрагига хавотир инди. «Шерикларини бошлаб келса, нима қиламан», деган ўй кўнглидан ўтди. Бироқ унинг ортга чекинишга, юрагидан қўрқув ва ваҳимага жой беришга ҳаққи йўқ эди. Ғорда тунаб қолди. Эртаси куни Хайрулло келди.

- Танишларим билан гаплашдим. Эргашнинг қаерга кўчганини улар ҳам билишмас экан...

- Ичкарига киришим керак, - деди Жаҳонгир бироз ўйланиб: - Йўлини топ!

- Иложи йўқ. Соқчилар бегона одамни дарров танишади. Кейин сизни кимсан, нимага келдинг, деб қийнашди.

- Унда бошлигинг келадиган кунни аниқлаб бер!

- Мен олдингизга қайтиб келолмайман. Соқчилар

шубҳаланиб қолиши мумкин. Сизга маслаҳатим бу ердан ҳозироқ кетинг!

Ҳақиқатан ҳам соқчилар Хайруллони иккинчи бор ташқарига чиққанидан шубҳаланишганди. Ўзига сездирмай, изига тушишганди. Форга кириб кетганини кўриб, шерикларини чақаришди. Ўн нафар қуроли жангарилар етиб келди. Ичкарига бостириб киришди. Жаҳонгир қаршилиқ кўрсатиш фойдасизлигини тушунди. Жангарилар унинг қўлларини ва кўзини боғлаб, лагерга ҳайдаб кетишди. Аввал Хайруллони сўроқ қилишди:

- Ким бу? Нима мақсадда учрашдинг? Сенга қанақа топшириқ берганди?

Хайрулло ҳаммасини тўғри гапирди.

- Бу одамни биринчи кўришим...

- Сенга қандай топшириқ берди?

- Эргашнинг лагерини сўради...

- Алдаяпсан, итвачча! - соқчилар Хайруллонинг ичган қасамига ишонишмади. - У билан мунтазам учрашиб, биз тўғримизда маълумот бериб тургансан. Сен қасамёдингга хиёнат қилдинг! Жазойинг ўлим!

Хайрулло ўзини оқлашга сўз тополмади. Кўз ёшлари соқчиларнинг тошга айланган кўнглини юмшатмади. Бошига қоп кийдириб, дор остига олиб келишди. Ўлиги бошқаларга ибрат бўлсин, деган мақсадда жасади тўрт кун осилганча қолди. Сасиб-бижиб кетгач, кўмиб келишди.

Жаҳонгирни эса Бурҳоннинг ўзи сўроқ қилади, деб зиндонга ташлашди. У бу ерда ёлғиз эмаслигини билди. Ёнида бир одам ғужанак бўлиб ётарди. У икки соатлардан кейин уйғонди. Тиккадан оғиб қолган қуёшнинг бир чимдим нури ичкарини ғирашира ёритиб турарди. Улар бир-бирларига қараб

туриб қолишди. Жаҳонгир нотаниш кимсанинг кўзларига тикилиб, беихтиёр «гилай» деб юборди.

САМАНГАН

Сора тузалиб, ўзига келганидан кейин Эргаш уни ўз кулбасига олиб кирди. Бир ҳафтача тўшагида олиб ётди. Қиз ҳақиқатдан ҳам гўзал эди. Тўдабоши унинг қоп-қора сочларини силаб, анордай диркиллаб турган сийнасига бошини қўйиб ётди. Лекин дилдан гаплашмади, эркаламади ҳам. Юрагининг туби зимистон эди. Томирларидаги қонни кўпиртирган ёввойи ҳирсни қондириш мақсадида тунларни бедор ўтказди. Шўрлик қизни ҳоли-жонига қўймай, хорижнинг шармсиз видеоларида кўрганларини қиларди. Сора дастлабки кечада раъйини қайтарди:

- Бундай ношаръий ишларга мени мажбур қилманг, - деди йиғлаб.

- Мен нимани истасам шу бўлади!

Сора ялинди. Эргаш итдай қутурди. Ўрнидан дик этиб турди-да, қизнинг юзига шапалоқ тортди.

- Яна бир бор айтганимни қилишдан бош тортсанг, йигитларимга қўшиб қўяман! Улар сени улоқдаги қўзидай тортқилаб, дунёга келганинга пушаймон едиришади!

Сора йиғлай-йиғлай тўдабошининг айтганини бажарарди. Наша чекиб, маст бўлган Эргаш тонг ёришгунча, қизни ҳоли-жонига қўймасди. Ниҳоят, ўзи ҳам ҳолдан кетиб, оғзининг суви келиб, ўликдай чўзилиб ухлаб қоларди. Уйғонганда, юрагини ёндирган ишқ чўғи сўнганда хаёлига Воҳид келарди. Тиржайиб турган совуқ юзи намоён бўларди. Назарида тўдабошининг устидан кулаётгандай, масха-

ралаётгандай туюларди. Шунда Эргашнинг юрагида оғриқ турар, кучоғида ётган Сора кўзига илондай совуқ кўринарди. Нафрат билан унга қарарди. Қиз буни сезарди, кунларнинг бирида ёрилди.

- Биламан, мени ёқтирмайсиз, - деди кўз ёшларини тиёлмай. - Рухсат берсангиз, уйимга кетсам! Қишлоғимни, онамни соғиндим.

- Уйингга кетмоқчимисан? - жаҳлини зўрға босиб сўради тўдабоши. - Қишлоғингни эсдан чиқар, сенинг уйинг мана шу тоғлар ичида! Яна кетиш тўғрисида гапирадиган бўлсанг, тилингни мана шу қўлларим билан суғуриб оламан!

- Унда нега мен билан одамга ўхшаб гаплашмай-сиз?

- Сен билан нимани гаплашишим керак?

- Эркаламайсиз?

- Сендан ўлган итнинг иси келяпти!

Эргаш бу сўзи билан нимага ишора қилаётганини Сора тушунмасди. Яна кўз ёш тўқарди.

Тўдабоши хаёлидан Воҳидни қувишга қанчалик чиранмасин, бунинг чорасини тополмасди. Қўйнида Сора эмас, Воҳид ётгандай бўлар, бирдан кўз олдини зулмат босар, юраги хапқиқиб, ғазаб-нафрати бўғзига қадалар, ўзини тутолмай қизнинг бўйнидан бўғиб, қаҳрини сочарди.

- Нима қиляпсиз? - ранги оқариб, қўрқувдан дағ-дағ титраётган Сора жон ҳолатда унинг қўлларини гирибонидан бўшатишга ҳаракат қиларди.

- Ўлдираман, сен қанжиқ менга хиёнат қилдинг! - жазавага тушган Эргаш қутурган итдай оғзидан кўпик сачратиб бақирарди. Сора минг азоб билан унинг чангалидан чиқиб, ўрнидан туриб эшик олдига бориб қолар, бироқ ташқарига чиқишга юраги чопмас, яланғоч тиззаларини қучоқлаганча тошли

деворни муштлаб бўкираётган Эргашга ёшли кўзларини тикканча туриб қоларди. Тўдабоши анчадан кейин ўзига келиб ухлаб қоларди. Эрталаб уйғонганида остонада ўтирган қайлиғига қайрилиб ҳам боқмасди ва бир сўз айтмай, оёғи билан туртиб ташқарига чиқиб кетарди.

Ўша тун Воҳид тушига кирди. Сорани қучоғидан суғуриб олаётган эмиш. «Қиз бизники, хўжайин, уни бизга беринг, шунча кундан бери қучоғингизда олиб ётдингиз, индамадик», дермиш. Эргаш ўтда ёнаётган одамдай ўрnidан сапчиб турди. Юраги кўксини ёриб чиқадигандек гурсиллаб тепарди. Ёнида пишиллаб ухлаётган қизга нафратли нигоҳ ташлади. Бошига мушт уриб уйғотгиси келдию негадир аҳдидан қайтди. Аламини ичига ютиб ташқарига чиқди. Ҳамма ухлаганди. Фақат соқчиларгина бедор эди. Улар елкасига чакмон ташлаган тўдабошини кўриб, ўринларидан туришди. Эргаш ҳеч ким билан гаплашмади. Қовоғини солиб, жар томон ўтиб кетди. Жар бўйига келганда тўхтади. Қўлини белига тираб, оёқларини бироз кериб, олисларда порлаб турган чироқларга боқиб қолди. Унинг бундай туриши худди тошдан ясалган ҳайкалга ўхшарди. Тўдабоши ҳар гал шу жойга келганида, нигоҳини юрт томон бурганида юраги биров мижиглаётгандай, ачишиб оғрирди. Ўзини камситилган ва хўрланган, дунёда ҳеч кимга кераги бўлмаган кимсадан баттар ҳис этарди. Қониди мудраб ётган соғинч тирилди ва бутун танасига ёйилиб кетди. Ич-ичидан фарёд келди. Бир амаллаб ўзини қўлга олишга, овоз чиқармаслик мақсадида дўрдоқлабларини тишлади. У ўзини қўлга олишга қанчалик уринмасин, барибир бунинг уддасидан чиқолмади. Юрагини чақир тиканакдек босиб олган

хўрликлар уйғонди. У фақат ва фақат йиғлади. Оғзидан бир сўз чиқса, тошлар сирини жумлаи жаҳонга фоиш қиладигандек туюлди. Қонсиз лабларини маҳкам тишлади. Инграган товушгина унинг тишлари орасидан чийиллаб чиқди ва чакмонининг барини, юзидаги соқолини, юмалоқ бошидаги сочларини тортқилаётган эпкин ўзи билан эргаштириб, олисларга олиб кетди. Тўдабошининг оёқларидан мадор кетиб борарди. Охир - оқибат Эргаш тошлар устига ўтирди. Бошини чангаллаб, жарнинг ой нури ёритмаган қоронғуликларига кўзини тикканча туриб қолди. Бир пайт ана шу зулмат қўйнидан Воҳид чиқиб келаётгандай туюлди. Шунда «Ярамас, итдан тарқаган ҳароми! Яхшилигимни билмадинг, тузимни оқламадинг, аслида сени бошқача йўл билан жазолашим керак экан», деган сўзларни дилидан ўтказди. Воҳид гўё унинг сўзларини эшитмагандай, кўз олдига янада яқинроқ келар, қорайган, ялпоқ юзи тўдабошига аниқ-тиниқ кўринарди. «Хўжайин, Сорахон бизники, уни қайтариб беринг, шунча пайт кучоғингизда олиб ётдингиз, етар» деяётгандай бўлди.

Эргаш чидамади. Ўрнидан туриб кетди. Осмонга боқди. Энди рақибининг кулиб турган башараси кўкдан унга қараб турарди. Қай томонга боқса, ўша ёндан Воҳид кўринаверди. Масхара қилаверди. Устидан кулаверди. Охири овозини қўйиб қичқирди:

- Ҳу, онангни!!

Хонасига қайтди. Сора тўшакда гужанак бўлиб ухларди. Тепиб уйғотди.

- Тур, қанжиқ! - алам билан қичқирди тўдабоши. Сора чўчиб, бошини кўтарди.

- Нима гап, тинчликми? - уйқисираган қизнинг

оғзидан шу сўз чиқди. Эргаш ярим яланғоч ҳолда ётган қизнинг сочидан судраб, ташқарига олиб чиқди.

- Қаёққа? - яна сўради қўрқиб кетган Сора.

- Энангникига! - бақирди тўдабоши.

Сора бу гапни чин билди.

- Кийиниб олай!

- Кийинишингга ҳожат йўқ!

Сора баттар қўрқди. Эргаш уни жар томон судраб кетди. Ортидан соқчилар соядек эргашиб борарди. Улар жар ёқасида тўхташди. Жарнинг туби кўринмасди.

- Мени нима қилмоқчисиз? - қўрқиб кетган қизнинг тили зўрға айланди.

- Сен қанжиқ бир мишиқидан ўзингни ҳимоя қилолмадинг! Номусингни сақлай олмадинг! Кучоғимга бокира бўлиб кирмадинг! Шунинг учун жазоламоқчиман!

Сора тўдабошининг мақсадини фаҳмлади. Йиглади.

- Мени ўлдирманг, ака, раҳм қилинг, сизни деб шу ерларга келдим!

- Мени деб келмадинг. Мени деб келганингда покиза бўлиб келардинг, қанжиқ!! Воҳидга кўзингни сузмаганингда у сени тагига босиб ётмасди, манжалақи!!

- Мажбурлади. Ўлдираман деди! Бўриларга едираман, деди, амирим!

- Қўрқдингми? Номусдан ўлимни устун қўйдингми, исқирт?! Уят ўлимдан қаттиқмасми?! Жувон бўлиб ёнимга келганингдан кўра ўлиб кетганинг, бўриларга ем бўлганинг дуруст эди!

- Бундай қилманг, яхшиси қўйиб юборинг, мана шу тоғу тошларга чиқиб кетай, бўриларга ем бўлсам

ҳам майли. Фақат ўлдирманг, амирим. Сизнинг кўлингизда ўлишни истамайман!

Сора ерга ўтириб, ўкириб йиғларди. Унинг овози жар тубидан акс - садо бериб қайтарди. «Сизнинг кўлингизда ўлишни истамайман».

Эргаш белига қистирилган тўппончасини олди. Унинг учини Соранинг кийдиги остига тўғрилади. Тепкини босди. Варанглаб отилган ўқ тунги жимжитликни бузди. Ўн қалам нарида турган соқчилар хўжайин нега уни отганини тушунишмай, бир-бирларига қарашди. Ўқ мўлжалга текканди. Сора оғир зарба егандай гандираклаб кетди. Ўқ тешган жойни кўллари билан чангаллади. Ичидан отилиб чиқаётган қон кўлини қизил рангга бўяб, бармоқлари орасидан оқиб, ерга томарди. Сора ҳам кўрқувдан, ҳам оғриқдан додларди. Оғзидан узуқ - юлуқ сўзлар чиқарди.

- Мени... мен...

Тўдабоши яна тепкини босди. Ўқ қизнинг кафтини тешиб, бояги жойга тегди. Сора букчайиб ўтириб қолди. Аммо жовдираган кўзлари Эргашда эди. У қизнинг кўрқувдан катта-катта бўлиб кетган ёшли кўзларига қарай олмасди. Учинчи ўқни узишни негадир истамади. Қорнини чангаллаб, тошлар устига ўтириб қолган Соранинг тепасига келди.

- Бу дунёда қилган хиёнатинг учун мендан насибангни олдинг!.. Нариги дунёда жазойингни Худо берсин!

Соранинг қаршисида қоп-қорайган жар турарди. Бирдан тўдабошининг кўзига яна Воҳиднинг совуқ афти кўринди:

- Йўқол, йўқол кўзимдан !!!

Қутуриб кетди. Оёғи билан Сорани тепиб, суриб, жар ёқасига келтирди. У Эргашнинг оёқларидан

маҳкам қучоқлаб олганди. Оғриқни унутганди. Ўлишни истамасди.

- Ўлдирманг, ака, уволимга қоласиз! - илтижо қиларди қиз.

- Сени жойинг жаҳаннамда, энди тошларни қучоқлаб яшайсан! Менга хиёнат қилганларнинг жазоси шу! - телбалардек бақирарди тўдабоши.

У Сорани тиззалари билан туртиб, жар ёқасига келтирди. Бирдан қиз уни ҳам жар остига тортиб кетиши мумкинлиги эсига тушиб, қуролини Соранинг пешонасига туғрилади.

- Оёқларимни қўйиб юбор, акс ҳолда пешонангдан отиб ташлайман! .

- Мени ўлдирманг, ака, айтганингизни қиламан! - ялинарди кўзёшлари юзини ювиб тушаётган шўрлик қиз.

- Майли, розиман, - деди Эргаш хаёлига келган ўйдан ўзига келиб. - Қани, тур ўрнингдан!

Соранинг ярасидан ҳамон қон оқарди, ҳолсизланиб борарди. Юрагида умид уйғонгач, қўлларини Эргашнинг оёқларидан бўшатди. Қонли панжалари билан совуқ тошларни чангаллаб, ўрнидан турди. Шунда тўдабошининг оёқлари ҳаракатга келди. Соранинг кўкрагига тепиб юборди. Қиз гандирак-лаб кетди-ю аммо ўзини ўнглаб олишга, жар ёқасидан қочишга улгурди. Эргаш унинг йўлини тўсди. Бу гал қизнинг пешонасини мўлжаллаб тепди. Сора ёнбошига йиқилди. Боши тошга тегди. Оёқлари пастликка тушиб кетганди. Жон-жаҳди ила тошларни чангаллади. Биров ёрдам бермаса, пастга шўнғиб кетишини билиб додлади.

- Ака, акажон, қўлларимдан тортинг! Ўлиб кетсам, онажонимга қийин бўлади!! Мен унинг ёлғиз фарзандиман. Сизга ишониб, олдингизга жўнатганлар!

Эргаш унинг юзига оёғини қўйди. Худди қоғозни мижиғлагандай товонини айлантириб, кейин тепди. Соранинг қўллари тошдан чиқиб кетди. Чархпалакдай айланиб-айланиб, жар тубига шўнғиди. Фақат овозигина жар остидаги сукунатни бузди.

- Онажоооо...ннн!!!

Эргаш ортга қайтмоқчи бўлди. Ердан чиқдими, осмондан тушдими, қаршисида Шермат турарди. Қўлида одамнинг бош суяги.

- Хўжайин, сўраган эдингиз, шароб ичаман, деб эдингиз, Воҳиднинг бошини олиб келдим, - деди суякни Эргашга узатиб.

Тўдабоши кўрқиб кетди. Шерматнинг ақлдан озганини эшитган бўлсада, кўпдан бери ўзини кўрмаганди. Узун соч-соқоллари, қорайиб кетган башараси, устидаги йиртилиб кетган кийимлари уни даҳшатга солди. Орқаси билан юриб қичқирди:

- Йўқотинглар буни, кўзимга кўринмасин! - деди.

Соқчилар жиннини қўлтиғидан тутиб, олиб кетишди. Ўзи кетса-да, овози Эргашнинг қулоғи остида қолди.

«Хўжайин, Воҳиднинг бошида арақ ичаман, деб қасам ичувдингиз, олиб келдим»!!

Эргаш қўллари билан қулоқларини беркитди ва чодир томон чопиб кетди.

Зебонинг ой-куни яқинлашиб қолганди. Рангирўйи олиниб, уй ишларини бажаришга ҳам ҳоли қолмаганди. Қони кам бўлганлиги сабабли, кучли таомларни истеъмол қилиши лозим эди. Бу ҳолда кўз ёриши кўнгилсизликка олиб келиши мумкинлигини билиб, юрагимга муз тушиб, бошим

қотганди. Тўйимли овқат сотиб олиш учун ёнимда сариқ чақа ҳам қолмаганди. Крамаренко берган пулларни аллақачон ишлатиб бўлгандим. Эргаш эса иш ҳақимни тўламасди. Келганимга икки йилдан ошган бўлса-да, арзимаган пул олгандим. Пул топиш тўғрисида қанчалик бош қотирмай, хаёлимга бирор фикр келмади. Ўчакишгандек, Валий ҳам ишлагани қайсидир шаҳарга кетиб, икки ойдан бери қорасини кўрсатмасди. Қарз кўтарай десам, танишим йўқ. Юрагим сиқилиб юрган кунларнинг бирида хаёлимга Қобулдаги хазина келди. Бу ердаги ишлар ва ташвишлар билан бўлиб, уни унутаёзгандим.

Эргаш уйланганимдан хабар топганди. Аёлимнинг оғироёқлигини айтсам, бир-икки кунга рухсат берса, Қобулга бориб, хазинани олиб, изимга қайтаман. Буюмлардан бирортасини сотиб, пулини озиқ-овқатга, дори-дармонга ишлатаман, деб хаёл қилдим. Бу айбим учун командириمنىнг руҳи мени безовта қилмас.

Булоқдан қайтиб, тўдабошининг ҳузурига кирдим. Эшик олдида тўқнашдик.

- Аёлим бетоб, Мозори Шарифга тушиб, дори-дармон олиб келсам, - дедим.

Эргашнинг қошлари чимирилди. Кўзларида ўзимга нисбатан ёмонлик сезмадим. Кўнгли нимадандир хуш эди.

- Ўрнингга кимни қолдирмоқчисан?
- Бирорта ёрдамчи топилиб қолар.
- Илгари сен билан ким ишлаганди?
- Шокир!
- Унга от-аравани топшир!
- Раҳмат!
- Узоқ қолиб кетмагин!

- Икки кунда қайтаман.

Эргаш ҳамёнини ковлади.

- Қайтишингда менга иккита кўйлак, труси, пайпоқ олиб келгин! - у қўлимга икки юз доллар тутқазди.

Хўжайиннинг кайфияти яхшилигидан фойдаланиб қолишим лозим эди.

- Сизга арзимас илтимосим бор, - дедим.

- Нима дейсан? - тўдабошининг қошлари чимирилди.

- Озгина пулдан ёрдам қилсангиз.

Эргаш келганимдан бери ҳақ тўламаганини яхши биларди. У хўмрайиб, ҳамёнидан ўн минг афғоний олиб, қўлимга тутқазди.

- Бўлар-бўлмасга сарф қилмагин.

У берган пулга ярим қадоқ гўшт ҳам келмасди. Йўлкирага ишлатарман, деб ўйладим.

Қобулга кетаётганимни Зебодан яширмадим. Қайтгунимча кўчага чиқмаслигини тайинладим. Вақтдан ютиш мақсадида ўша куниеқ йўлга тушдим. Боримдан айрилиб, Эргашнинг пулини ҳам ишлатиб, пойтахтга етиб келдим. Ҳар қадамда қулаб тушган, ер билан битта бўлиб ётган, ёниб вайронага айланган бинолар одамнинг юрагига гулгула соларди. Деворларда автомат ва снайперлардан отилган ўқларнинг изи қолганди. Снаряд тушган жойлар худди суви қуриган ҳовузни эслатарди. Шаҳар осмонида нафасни бўғувчи ис анқирди. Мен излаб келган бино узоқдан кўзга ташланиб турарди. Ўша томонга бурилдим. Ўзим сезмаган ва истамаган ҳолда қадамларим илдамлаб кетарди. Ҳаётимнинг икки йилини шу атрофда ўтказганман. Кўзим боғланган тақдирда ҳам йўлакни қийинчиликсиз топаман. Хизмат бурчимни ўтаб юрган кезларимда бу

жойлар одамлар билан ҳамиша гавжум бўларди. Чўтирни олиб келганимизда ҳам одамлар бугунгидан кўпроқ эди. Ўтган кунлар давомида шаҳар бир неча бор гоҳ толибонлар, гоҳ уларга қарши кучлар қўлига ўтиб турди. Минглаб одамлар ҳокимият, амал ва мансаб талашиб, бир - бирининг қонини тўкиб, мақсадсиз урушнинг қурбонига айланди. Миналар, снарядлар, шаҳарни яксон қилиб, тупроқ билан тенг қилиб ташлаганди. Уруш жафосидан безиган шаҳарликлар тоғларга кўчиб кетишганди. Пойтахтнинг ҳувиллаб қолганининг сабаби шунда эди. Бомба тушиб, пастки қисми нураб, бир ёнга қийшайиб қолган бинонинг қаршисида пайдо бўлдим.

Назаримда, кимдир мени кузатиб тургандек туюларди. Ўзимни эркин тутишга, ҳаяжонланмасликка, қадамимни ўйлаб босишга ҳаракат қилдим. Маълум вақтдан кейин қўлга киритишим мумкин бўлган қимматбаҳо хазинага эгалик қилиш ҳисси мени ҳаяжонга соларди. Юрагим кўкрагимни ёриб чиққудек гурсиллаб урарди. Кўзим атрофга жовдираб боқар, қулоқларим тиқ этган товушни илғашга шай турарди. Оёқларим ўзимга итоат этмасди. Улар танамдан илгарилаб кетарди. «Шошилма, ўзингни бос», деган ички нидо юрагим тубидан отилиб чиқарди. Вужудимни қамраб олган ҳаяжонни босишга қанчалик уринмай, барибир у устун келди. Оёқларим мени пастга судради, тезроқ чуқурга тушишга ундади. Олти ой бурун бинони томоша қилаётиб, таниш одамни учратганимни эсладим. Қаерда у? Шу атрофда юрганмикин? У бу ерга бежиз келмаган. Қайтиб бормаганим учун Крамаренко уни жўнатган бўлиши мумкин. Яна ким билсин, балки у хазинани олиб кетгандир? Унда

минг азоб-уқубатлар чекиб, бу жойга келишимнинг маънисини қолмайди-ку!

Крамаренко айтган ер ости йўлини топдим. У тупроқ ва гишт синиқлари остида кўмилиб қолганди. Тозалаб, ичкарига кирдим. Қоронғу ва зах хонани туйнукдан тушаётган қуёш нури ёритиб турарди. Икс шаклидаги темир тўсиқдан ошиб ўтдим. Ўзим билан курак олиб келмаганимдан афсусландим. Ёнимдаги ханжарни олиб, гишт синиқлари қоришиб, қотиб кетган тупроқни ковлай бошладим. Ишим унмасди. Игна билан қудуқ қазитганга ўхшардим. Икки соатдан кўпроқ тер тўкдим. Аммо темир сандиқ кўринмасди. Жон-жаҳдим билан ишлашда давом этдим. Ўпкам томогимга тиқилгудек ҳансирардим. Ханжарнинг учи қаттиқ жисмга текканида суюнганимдан йиғлаб юбораёздим.

Ишга бошим билан шўнғиб кетганим боис, атроф-теваракка қарашни унутгандим. Ҳансирашим, тупроқ ва гишт бўлақларининг товуши ўзга овозларни ютиб юборганди. Ниҳоят чарчадим, нафасимни ростлаб олиш мақсадида ерга чўзилдим. Фақат юрагимнинг дукиллашигина эшитиларди. Бир неча сония ўтиб, қандайдир жониворнинг вишиллаган овози қулоғимга чалинди. Товуш ортимдан келаётганди. Ётган жойимда қотиб қолдим. Товуш такрор эшитилди. Бу тинчи бузилган, қаҳри қўзиган илоннинг овози эди. У менга жуда яқин турганини ҳис этдим. Одатда илонлар асабийлашганда ёки рақибига ҳужум қилишдан олдин шундай овоз чиқаришади. Бу ерда одамлар учун хавфли бўлган заҳарли илонлар бисёр. Гарчи ортимдаги илонни кўрмаган бўлсам-да, заҳрини сочишга шай турганлигини ҳис этдим. Қимирласам, хазина олдида ўлигим қолиб кетади. Унинг қаҳридан қутулишнинг иложи йўқ

эди. Оёғимнинг түпиғигача тупроқ остида қолганди. Ҳаётимни сақлаб қолишнинг биргина йўли аниқ ҳаракат эди. Шошқалоқлик баданимга заҳар юбориш билан баробар эди. Астагина қўлимни чўзиб, бир парча ғишти олдим. Крамаренко «чекистнинг ортида ҳам кўзи бўлиши керак», деган гапни кўп такрорларди. Шу сўз ёдимга тушди. Ортимда турган илонни кўз олдимга келтирдим. Масофанинг ҳисобини олдим. Унинг ўттиз сантиметр нарида, ердан бир қарич баландда бошини кўтарган ҳолда турганини ҳис этдим. Овозидан кўзойнакли илон эканини сездим. Яшин тезлигида ҳаракат қилдим. Ғишт илоннинг бошига текканди. Бироқ у узун эди. Бир қулоч нарига учиб кетган бўлса-да, думи жойида турарди. Илон абжирлик билан ўзини ўнглаб олди. Пишқариб, қоптоқдек сапчиб, жойига қайтди-ю аммо бошига теккан зарбадан бир муддат ўзини ўнглай олмай, чайқалиб турди. У боягидан қаттиқроқ вишиллади. Типирчилдим, уюб ташланган тупроқ оёғимни қисиб турарди. Тортиб ололмадим, аммо қўлларим илондан илдамроқ ҳаракат қилди. Иккинчи ғишт парчаси ҳам бошига тегди. Энди у қайтиб турмади.

Душманимдан қутулгач, яна ишга шўнғиб кетдим. Пичоқнинг учи темирга тегди. Бу мен излаётган граната яшиғи эканлигини билдим. Хайрият, у жойида экан. Қувончдан чарчоқларим ёзилиб кетди. Ҳовучимни тўлдириб, тупроқни олиб ташладим. Яшиқ ер остида узоқ қолиб кетганлиги сабабли, чирий бошлаганди. Бир амаллаб тепага тортиб чиқардим. Юрагим кўкрагимни ёриб чиққудек гурсиллаб урарди. Хазинани қўлга киритганимга ишонгим келмасди. Кўзларимдан дув-дув ёш оқарди. Ичида қандай бойликлар борикин? Қалтираган

қўлларим билан қопқоғини зўрға кўтардим. Кўзим ялтироқ нурдан қамашиб кетди. Унинг ичи олтин, ёқут ва бриллиантларга тўла эди. Мен хазинани тасвишлаб беришга ожизман. Уларни қўлимга олиб кўрганимда, қиймати Крамаренко айтган суммадан бир неча ўн баробар баланд эканлигини тушундим. Қўлимга ёнғоқдек олмосни олиб, уни томоша қилдим. У ним қоронғу жойда ўзидан бир неча хил ранг таратиб товланарди. Мактабда ўқиб юрган кезларим тарих ўқитувчимиз Бобур Мирзо «Кўҳи нур», деб номланувчи бебаҳо ёқутни йўқотиб қўйганлигини сўзлаб берганди. Олмосни томоша қилаётиб, шу ҳикоя ёдимга тушди. Мен ўша бойликни топиб олгандек эдим. Бошқа хазиналарни томоша қилиб бўлгач, қопқоқни беркитдим. Бу ердан зудлик билан кетиш керак. Бойликларни бундай ҳолатда кўтариб кетиб ҳам бўлмасди. Одамларнинг эътиборини тортмаслик учун бирорта эскироқ латтага ўраб олиш лозим. Лекин ўша латта ёнимда йўқ. Қутини қўлтиғимга қистириб, ўрнимдан турдим. Кўзим оёқларини осилтириб турган одамга тушди. Уни кўрган заҳотим қути ерга тушиб кетаёзди. Бу кимса ким? Қаердан ва қачон пайдо бўлди? Билолмай бошим гаранг эди. Нотаниш кимса қўлидаги револьвернинг барабанини айлантириб, менга тикилиб турарди.

- Биз ҳам шерикмиз биродар, ахир келишингни бир неча ойдан бери кутиб ўтирибман-а! - деди жилмайиб.

Уни танимадим. Гарчи рус тилида сўзлаган бўлсада, талаффузи бошқа миллат вакили эканлигини ошкор қиларди. Менинг бу ерга келганимни кимдан эшитган? Наҳотки, Крамаренко мен тўғримда унга айтган бўлса? Йўқ, назаримда генерал унга

хазина тўғрисида индамаган. Хабардор бўлганида, аллақачон олиб кетган бўларди.

- Сиз кимсиз? - сўрадим ундан.

- Сенга ўхшаб хазина излаб келган одамман! - деди у.

- Бу ерда хазина борлигини кимдан эшитдингиз?

Нотаниш кимсанинг кимлигини билишни истардим. Гапларига жиддий аҳамият бердим ва талаффузидан инглиз миллатига мансублигини пайқадим.

Саволим ёкмади чоғи, у жавоб беришни истамади, аксинча жаҳди чиқди.

- Қутини оёғим остига қуй! - буюрди нотаниш кимса револьвернинг учини менга тўғрилаб. У қутини олгач, албатта, мени отиб ташлашига кўзим етди. Миямга ярқ этиб урилган фикр жонимга оро кириши мумкин эди. Нега қутини оёғим остига ташла, деяпти? Пастга тушишга қўрқяптими? Унинг олдига борар эканман, оёғига кўз ташладим. Чап болдирини латта билан боғлаб олганди. Демак, оёғи лат еган, пастга тушолмайди, тушса тепага чиқишга қийналади. Унинг буйруғини бажариш, ўзимга ўлим тилаб олиш билан баробар эди. Бундай пайтда ҳийла ишлатиш ва душманнинг кўзини чалғитиб, яннин тезлигида ҳаракат қилиш лозимлигини ҳаёт тажрибамдан ўтказганман. Мен ўзимни бепарво тутиб, нигоҳимни бошқа ёққа қаратдим. Орамиздаги масофа ярим қулоч қолганди. Қуролли одам бошим баробар тепада ўтирарди. Ҳам ҳаяжон, ҳам қўрқувдан юрагим гурсиллаб тепарди. Унинг оёғи остига қутини қўйишим биланоқ барабандаги ўқлардан бирини пешонамга жойлашга шай турарди. Гавдамни бурдим. Шундай қилсам, ўққа чап беришим осон бўларди. Рақибим иккинчи ўқни узгунча

қўлидаги қуролни тортиб олишим шарт. Қутини узатаётиб, бошимни чап томонга ташладим. Уни ерга қўймасимданоқ, ўнг қўлимни ишга солдим. Зарб билан пастга тортдим, рақибим оёғим остига йиқилди. Бироқ тепкини босишга улгурганди. Ўқ қулоғим ёнидан ўтиб кетди. Қайта ўқ узиш имкони қолмаганди. Револьвер қути олинган ўрага тушганди. Рақибим ўрнидан туриб, қаршилик кўрсатишга ожиз эди. Оқсоқ оёғи бунга имкон бермасди. Яқин борганимда қўрқиб кетди.

- Ўлдирма, - деди у кўзларимга мўлтираб боқар экан. - Менда айб йўқ!

- Бу ерда хазина борлигини сенга ким айтганди? - деб сўрадим.

- Сени жўнатган одам!

- Ёлғон, у алақачон ўлиб кетган. Қолаверса, у сенга айтиши мумкин эмасди. Агар тирик қолишни истасанг, ростини гапир!

- Ўрнимдан турсам майлими?

Бир қадам ортга чекиндим.

Нотаниш кимса ўрнидан туриб, ерга ўтирди. Оёғидаги оғриқ босилмагани буришган афтидан сезилиб турарди.

- Мен Ефим Егоровичнинг аёли билан танишиб қолдим. Аниқроғи, бизнинг Москвадаги офисимизда хизмат қиладиган жияни учраштирди. Турмуш ўртоғи ўлимидан аввал унга васият қилган экан. Аёл хазина яширилган харитани кўрсатди. Икки йил аввал кетиб, бедарак йўқолганлигини ҳам айтди. Менинг ваколатим тутаганди. Бир ойдан кейин юртимга жўнашим лозим эди. Аввалига унинг таклифига қўнмадим. Хазинанинг қийматини эшитганимдан сўнг рози бўлдим. Ватанимда бир ойча дам олиб, кейин Афғонистонга жўнадим. Қийинчи-

лик билан бу ерни топдим. Харитадаги белгилар хотирамдан кўтарилганди. Бинони топдим, хазина кўмилган жойни топишга келганда қийналдим. Атроф-теваракни кўздан кечириб, яқин орада бу ерга ҳеч ким келмаганини тушундим. Ҳар куни пастга тушиб, ер қазиш ишлари билан машғул бўлдим. Бу орада рус йигити билан танишиб қолдим. У бу ерга нима сабабдан келганини айтмасада, мақсадини тушундим. Уни йўқотиш лозим эди. Ярим тунда қўлимга қуролимни олдим. У пастда - айнан мен ётган жойда ухлаб ётарди. Тепасига келганимни сезиб қолди. Ўқ узаман деганимда уйғониб кетди. Рус анча чаққон ва абжир эди. Қўлимдаги қуролни тепиб юборди. Олишаётганимизда оёғим темирга тегиб, қайрилиб қолди. Ўшанда оғриқ унчалик сезилмаганди. Бир амаллаб қуролимни қўлимга олдим ва русни отиб ташладим... Сенинг келишингни билардим. Келмасанг, бошқа биров келади, деган умидда яшардим.

- Сенга қанча ваъда қилганди?

- Бир миллион доллар!

- Ҳазинанинг нархини айтишганимиди?

- Йўқ! Сен ҳам бир миллион долларга рози бўлган экансан-ку?

- Бунга ишондингми?

- Ишонгандим!

- Ҳозир уни кўрсатаман, - дедим ва яшиқни қўйган жойимдан олиб келиб, қопқоғини кўтардим. Нотаниш кимсанинг кўзлари ола-кула бўлиб кетди.

- Сенингча бу олтинлар ва мана бу олмоснинг нархи қанча?

- Олтинларни-ку билмадим, аммо қўлингдаги олмос юз миллион доллардан қимматроқ бўлса керак!

- Нега бўлса керак, деяпсан?
- Чунки бу буюмнинг баҳоси тенгсиз.
- Булар менинг халқимга ва Ватанимга тегишли. Мен буларни уз юртимга жўнатмоқчиман!
- Тентакмисан?! - деди у оғзидан тупук сачратиб.
- Шунча бойликни давлатга топширасанми? Яхши-си, иккига бўламиз. Сени ўзим билан юртимга олиб кетаман. Кошоналар сотиб оламиз. Умримиз роҳат-фароғатда ўтади.
- Буларсиз ҳам роҳат-фароғатда яшайман. Жаннатдай обод диёрим бор. Шунинг ўзи менга битмас-туганмас бойлик!
- Фирт аҳмоқ экансан!
- Кечир, сени ташлаб кетишга мажбурман, - дедим хайрлашиш олдидан.
- Рақибим менга тикилиб турарди. Кейинги гапимдан у жонлангандек бўлди.
- Раҳминг келмайдими?
- Ҳаётингни қайтариб бердим-ку. Ҳаракат қилсанг бу ердан чиқиб, юртингга кетишинг мумкин!
- Мени масхара қилма? - хафа бўлди у. Хазинадан умидини узмаганлиги кўзларидан сезилиб турарди.
- Бойлик ҳаётингдан азизми?
- Бу ерда анча кундан бери оч-наҳор, бит босиб ётганимни биласанми? - деди у қовоқ-тумшугини осилтириб. - Бир оёғимдан айрилаёздим.
- Муҳими тириксан, шунисига шукр қил!
- Мен тепага тирмашдим. Темирга осилган эдим, қулоғим остидан визиллаб ўтган овоз мени пастга тушишга мажбур қилди. Рақибим отган гишт мўлжалга тегмаганди.
- Барибир чаёнлигингни қилдинг! - дедим унга ўқрайиб. - Мен сенга ёмонликни раво кўрмагандим.

Рақибим важоҳатимдан қўрқиб кетди. Отиб ташласа керак, деб ўйлаганди. Бу ердан осонликча чиқиб кетолмаслигига ақлим етарди. Ортиқча зулм не ҳожат!

- Билиб қўй, мен қўлимни қон қилишни истамайман! Сенинг бу қилмишинг учун ҳаётнинг ўзи жазолайди, - дедим-у бошқа сўз айтмай, тепага кўтарилдим. Ташқарига чиққанимда кўёш ботиб, қоронғулик чўкканди. Осмонга юлдузлар чиққанди. Шаҳар четидан ўқ овозлари эшитилиб турарди. Бу шунчаки отишма эмасди, гуруҳлар ўртасидаги жангнинг бошланиши эди. Тўрт томон очиқ бўлганлиги сабабли дайди ўққа нишон бўлишим ҳеч гап эмасди, мени ўқлардан асрайдиган жой йўқ. Зудлик билан бу ердан ғойиб бўлишим даркор. Пастлик томон чопдим. Тўғрига юриш хатарли бўлиб, бир-бирини отаётган гуруҳлар орасига тушиб қолишим эҳтимолдан узоқ эмасди. Қўлимдаги қутини худди юрагимни кўтариб кетаётгандек авайлаб, бағримга босиб чопардим. Аждодларим қолдирган мерос қўлимда. Уни кўз қорачиғидек асраб, Ватанимга етказишим лозим. Мана шу бурч мени эҳтиёткорликка, ҳушёрликка даъват етарди. Ярим йўлга етганимда отишма авжига чиқди. Ўқлар гоҳида бошим устидан учиб ўтарди.

Рўпарамдан суви қуриган ариқ чиқди. Ирғиб пастга тушдим ва ариқ ичидан тоғ томон чопдим. Қутини латтага ўраб олмаганимдан, бегона одамнинг кўзи тушиб қолса, шубҳаланиб, қўлимдан тортиб олиши мумкинлиги эсимга тушди. Кутилмаганда оёғим нимагадир илиниб, ерга йиқилдим. Юзим майда-чуйда тошларга урилди. Тиззамнинг кўзи ачишиб, оғриқдан инграб юбордим. Ўрнимдан турмасимданоқ кимдир устимга миниб олди. Қўрқ-

иб кетдим. Ертўладаги одамнинг қуролини олмаганимдан афсусландим. Ахир бу ўлкада қуролсиз юриш мумкин эмаслиги ҳаммага аён. Мени босиб турган одам бақувват эканлиги унинг вазнидан билиниб турарди. Ҳамон ўқ овозлари, одамларнинг бақир-чақирлиги эшитилиб турарди. Тепамда турган ким бўлди? Қайсидир гуруҳнинг аъзоларидан бири-ми? Ишқилиб кўпчилик бўлмасинда, деган совуқ ўй миямга урилди. Вужудимни қақшатган оғриқни унутгандим. Қандай қилиб бўлмасин, рақибимнинг чангалидан чиқишим, уни енгиб, йўлимда давом этишим зарур. Ўлсам ўламанки, хазинадан айрилмайман.

- Кимсан? - тепамда турган одам ниҳоят тилга кириб сўради.

- Ўзинг кимсан? - дедим мен ҳам бўш келмай.

Миям яшин тезлигида ишларди. «Кимсан» деган сўзнинг қайси қабила шеvasига мансублигини ўйладим. Буни билиш рақибим билан тиллашиш имконини берарди. Бироз зардали оҳангда айтган сўзим унинг кўнглида инсоф ҳиссини уйғотди чоғи, бўйнимдан бўғиб турган қўлларини бўшатди. Бағримга қутини босганча ётар эканман, қоппоғи очилиб кетмаганидан мамнун бўлдим.

- Лаънатилар кўпчилик эканми? - нотаниш кимса ўрнидан туриб сўради.

- Сен нега қочдинг? - унинг сўзидан хулоса чиқариб, шундай дедим. Мен уни мужоҳидлардан озор чекканини тушундим.

- Нима, ўлиб кетишим керакмиди?

- Ҳамманинг жони ўзига ширин-да!

- Аҳмоқ ҳам яшашни хоҳлайди.

- Энди нима қиламиз?

- Бу ерни мен яхши билмайман, ўзинг йўл кўрсат!

- Шаҳардан тезроқ чиқиб кетишимиз керак! - дедим нотаниш шеригимнинг юзига тикилиб.

- Тонг ёришса, барибир бизни тутиб олишади.

- Тоққа қочамиз!

Мўъжиза рўй бериб, гапларимиз бир жойдан чиққанидан бахтиёр бўлдим. Иккимиз тоғ томон юрдик. Одам бўйи баробар келадиган чуқур бизни кўздан яшириб турарди. Шеригимнинг қўлимдаги кутидан шубҳаланиб қолишини истамасдим. Жағим-жағимга тегмай, унинг фикрини чалғитадиган гаплар айтиб борардим.

Эрталабгача йўл босдик. Тоғлар ичига кириб бордик. Пойтахт олисда қолди. Ўқ овозлари ҳам тинганди. Одамлар кўринмасди. Аммо бу хавфдан қутулдим, дегани эмасди. Энг катта хатар ёнимда, мен билан ёнма-ён борарди.

- Сен қаёққа бормоқчисан? - сўраб қолди шеригим.

- Уйга, - дедим.

- Уйинг қаерда?

- Мозори Шарифда! - мен ўзим яшайдиган манзилни айтиб, хато қилдим.

- Мен эса Жалолободда тураман.

- Йўлимиз бошқа эканда.

- Шунақага ўхшайди.

- Шу ерда ажралишамиз.

- Яхши қол! - мен бошқа сўз айтмадим, тезроқ ундан узоқлашишни хоҳлардим. Бироқ шеригим негадир мендан айрилиб кетолмасди, изимдан эргашиб келарди. Юрагимга гулгула тушди.

- Тўхта! - деди кутилмаганда қўлимдан ушлаб.

Юрагим орқага тортиб кетди. Узимни йўқотмасликка, қўлимдаги хазинага нисбатан шубҳа уйғотмасликка ҳаракат қилдим.

- Нима дейсан?!
 - Қутида нима бор? - сўраб қолди у.
- Кутилган савол ниҳоят берилганди.
- Буюмларим! - бамайлихотир жавоб қайтардим.
 - Нега темир қутига солиб олдинг?
 - Отишма пайтида шошиб қолдим.
 - Илтимос, кийимларингдан бирортасини қарзга бериб тур, бу аҳволда қишлоққа қандай кириб бораман? Кўрганлар мени ўғри дейишлари мумкин!

Нима дейишни билмай қолдим. Ҳақиқатан ҳам шеригимнинг кўйлаги йиртилиб, бадани кўриниб турарди. Қутини ерга қўйдим-да, устимдаги кўйлакни ечдим. Хато қилган эканман, шеригимнинг қизиқиши ортдими ёки янги кийим кийишни истаб қолдим, ҳарқалай, у қопқоқни кўтаришга улгурганди. Олтин буюмларни кўриб, тахтадек қотиб қолди.

- Ўғирладингми? - деди бироздан кейин ёниб турган кўзларини тикиб.

Тилим қотиб қолганди. Жим туриш айбни тан олиш билан баробар эканлигини тушунардим. Тезда кўнглимга келган сўзни айтдим:

- Йўқ, бобомдан қолган мерос, уйимга олиб кетяпман!

- Шунча бойлик қайси бобонгдан қолган ёки бирорта шоҳнинг боласимисан?

Шеригимни сўзимга ишонтиролмадим. У ҳамон буюмларга тикилиб, қалтираб турарди. Хазинани тортиб олиш учун қўлини одам қонига ботиришдан ҳам қайтмасди.

- Тенг иккига бўламиз, - таклиф қилди шеригим. - Ярмини менга ташлаб кетасан. Рози бўлмасанг ўзингдан кўр! Икки-уч йилдан бери толибонларга эргашиб, уйга қуруқ қўл билан киришни истамайман!

Шеригимни мурасага келтириш мақсадида бо-
сиқлик билан дедим:

- Боя айтдим-ку, булар бобомдан қолган, уни
сенга беришга ҳаққим йўқ!

- Яхшиликча кўнмадинг, энди ўзингдан кўр! -
деди рақибим ва ердаги қутини олиш учун пастга
энкайди. Мен ундан чаққонроқ ҳаракат қилдим.
Шеригим ғирромлик қилди ва кўкрагимдан итариб
юборди. Гандираклаб, хазинадан нарироққа бориб
қолдим. Шу бойлик деб, бу ерга келдим, икки
йилдан бери жангарилар ичида яшадим, кўп бор
ўлимларни доғда қолдирдим ва ниҳоят аждолла-
римдан қолган меросни қўлга киритиб, уни юртим-
га олиб ўтиш мавриди келганда, наҳотки, бир
безорига икки қўллаб топшириб қўйсам?! Аждолла-
рим руҳи, келажақ авлод олдида мен тавқи
лаънатга учрамайманми?

Шеригим ханжарни қорнимга суқиб олмоқчи
бўлиб, олдинга ташланганида, чаққонроқ ҳаракат
қилиб, зарбани ўтказиб юбордим. Қайта зарба бе-
риш учун у ортга қайрилиши лозим эди. Бунга
имкон бермадим ва белига тепиб юбордим. Рақи-
бимнинг қўлидаги ханжар ерга тушди. У бақувват
эди. Менинг зарбам пашша чаққанчалик таъсир
қилмади. Тезда ўзини ўнглаб олди. Оёғи билан
юзимга тепди, йиқилиб тушишимга оз қолди. Йи-
қилиш мағлубият эди. У тишларини ғичирлатиб,
менга нафратли кўзларини тикиб, қутининг олдида
хезланиб турарди. Қутини олиб, қочиб қолиши ҳам
мумкин эди. Бироқ йиқилмадим. Яна унга ташлан-
моқчи бўлдим. Рақибим юзимни мўлжалга олиб,
оёғини кўтарди. Тезда ерга ўтирдим. Зарба ҳавони
кесиб ўтди. Муштим билан қовуғига урдим. Ни-
шонни хато олмаган эканман, йигит ерга ўтириб

қолди. Иккинчи зарбани бериш имкони туғилди. Келиштириб бўйни аралаш юзига тепдим. У йиқилди. Бошидаги салласи ариқ ичига тушди. Ўзига келиши учун бир муддат лозим эди. Бу гал қорнига тепдим. Афсуски, зарбам оёғига тегди. У йиқилди. Шоша-пиша кўйлагимни кийдим. Тезда қочишим, ўзимни тошлар орасига уришим, шу тариқа рақибимнинг кўзига кўринмаслигим лозим эди. Кетаётиб саллани ҳам олдим. Шеригим ортимдан қичқирди:

- Кафанлигимни ташлаб кет!!

Йигитнинг додига қулоқ солмай, чопдим. Овози узоқ-узоқларгача ортимдан эшитилиб турди. Чопиб борар эканман, унинг кўзига кўринмасликка, ўзимни панага олишга шошардим. Аллақанча масофани босиб ўтгач, ортимга қарадим. Не кўз билан боқмай, шеригим оқсоқланиб келарди. Овози тошларга урилиб, акс-садо таратарди.

- Салламни ташлаб кет!!!

Довондан ошиб ўтгач, нотаниш қишлоқдан чиқдим. Шу ердан машина ёллаб, Мозори Шарифга етиб оламан, деган фикр хаёлимдан ўтди. Бугун охирги муддат эди. Эрталаб лагерда бўлишим шарт, акс ҳолда Эргашнинг газабига дучор бўлишим тайин. Аммо чарчагандим. Оёқларимни кўтаришга мадорим қолмаганди. Бир зум нафас ростлаб олиш мақсадида қовжираб қолган бўта остига ўтирдим. Тинимсиз чопганимдан терга ботгандим. Кутини бағримга босиб, тошлар устига чўзилдим. Кўзим илиниб, қанча ухлаганимни билмайман, тошларнинг овозидан уйғониб кетдим. Кўзимни очиб, атрофга қарадим. Не кўз билан кўрайки, мен салласини олиб қочган йигит яқинлашиб қолганди. Лекин кўзлари бошқа томонда эди. Кўлида

каттагина таёқ. Турқи-тароватини кўрган одам кўр-қиб кетади. Ўрнимдан тургудек бўлсам, сезиб қолиши мумкин.

Ётган жойимдан қимирламадим. Муштдек тошни қўлимга олиб кузатдим. У оқсоқланиб, довон ортига ўтиб кетди.

Бир амаллаб одамлар яшайдиган жойга етиб келдим. Қутини қўлтиқлаб юриш хатарли эди, хазинани саллага жойлаб, белимга ўраб олмоқчи бўлдим. У мен кўрган ва билган оддий саллалардан эмасди. Атрофи ип билан тикилганди, узиб ташладим. Салланинг ичидан икки боғлам доллар чиқди. Бу йигирма минг дегани. Шеригим бежиз изимдан қувиб келмаганлигини шунда тушундим. Шунча пули бор одам бой ҳисобланади. Пулларни чўнтагимга солдим. Олтинларни матога ўраб, белимга боғладим. Юрагимдаги хавф кўтарилганди.

Қишлоққа кириб келганимда бир тўда одамларга дуч келдим. Улар гала-ғовур кўтариб, кимнидир сўқар, кимнидир лаънатлашарди. Аёллар дод солиб йиғларди. Уларга яқин бордим. Ўртада беш-олти нафар қуролли одамлар ўн ёшлар чамасидаги икки-та болани ушлаб турарди. Кўрқувдан ранглари оқариб кетган болалар безгак тутгандек дилдирашар, катта-катта бўлиб кетган кўзлари билан атрофдагиларга жовдираб боқишарди.

- Аҳмад сардорнинг қотили кимлигини айтмасаларинг, билиб қўйларинг, мана шу болаларни оловга ташлаб, ёқиб юбораман! - бақирарди қуролли одамлардан бири. - Сенларга ўн дақиқа муҳлат!

- Раҳм қилинг, Саидбек, сардорни ким ўлдирганидан биз беҳабармиз! Билганимизда ўзимиз олдингизга бориб айтардик! - деди орқароқда турган оқсоқоллардан бири.

- Сенлар шу гапга мени ишонади, деб ўйлайсанларда, а?! Мени алдамаларинг, сенлар ҳаммасини биласан, қотилни яширяпсанлар! - маст туядек бўкирарди Саидбек.

- Аллоҳнинг номи билан қасам ичамиз, биз ростдан ҳам беҳабармиз!

- Болаларимизни қийнаманг, уларга раҳмингиз келсин!

- Она сути оғзидан кетмаган бу норасидаларнинг гуноҳи не? Қасдингиз бўлса, мана, биздан олинг!

Одамларнинг ялиниб-ёлворишлари Саидбекнинг юрагидаги қаҳр музини эритмади.

- Ҳа, болаларингга ачиняпсанларми? - деди у иршайиб. - Биз эса Аҳмад сардорга ачиняпмиз! У бизнинг яқин маслаҳатгўйимиз эди. Сенлар уни ўлдирдиларинг!

Саидбек ўз одамларига юзланди.

- Гулханни ёқларинг!

Қуролли одамлардан иккитаси гулханга ўт қўйишди. Аланга кўкка ўрлади. Аёллар дод солишди. Саидбек болалардан бирининг қўлидан тутди ва уни олов томон судради. Қариялардан бири олдинга чиқиб, унинг йўлини тўсди.

- Бошқа шартинг бўлса айт, бажарайлик, лекин болаларни ўтга ташлама! Халқ сени бир умр лаънатлайди!

Саидбек қариянинг юзига тикилиб турди-да, шундай деди:

- Унда йўлбошчимизнинг хуни учун юз миллион афғоний тўлайсанлар!

- Биз бундай катта пулни қаердан топамиз, бек? Инсофинг борми? - деди орқароқда турган одамлардан бири.

- Бу сенинг муаммойинг, менга айтилган пулни

тўлайсанлар, акс ҳолда болаларни гулханда ёқиб, кул қиламан!

Аёллар йиғлашарди. Болалар додлашарди. Оналари томон талпинишарди. Саидбекни аҳдидан қайтариб бўлмасди. Айтилган талаби бажарилмаса, болаларни оловга ташлаб юборишдан тап тортмасди. Қўлларим ҳамёнимдаги пулларга югурди. Болаларни озод қилиш учун Саидбекнинг олдига борсам, мендан шубҳаланиши мумкин. Ёнимдаги пуллардан беш-олтитасини олиб қолиб, қолганини оқсоқолга узатдим.

- Болаларни қутқариб олинг!

Қария худди Хизр бувага дуч келгандек менга боқди. Шошиб пулни олди. Сўнгра Саидбек томон юрди. Мен одамлар орасидан чиқиб, тезроқ бу ердан ғойиб бўлиш мақсадида жўнаб қолдим.

Киракаш машиналардан бирини ёллаб, Мозори Шарифга жўнадим. Барча хавфу хатарни ортда қолдириб, уйга кетаётганимдан бахтиёр эдим. Қўлим ўзимга итоат этмасди, тез-тез белимдаги хазинани ушлаб қўярдим. Уни Тошкентга жўнатиш тўғрисида ўйлардим. Шаҳарга келиб, Зебо учун озиқ-овқат, кийим-кечак сотиб олдим. Эргашнинг илтимосини ҳам унутмадим. Бозор дарвозасига етганимда, деворга суяниб турган йигит эътиборимни тортиб қолди. Бу ўша - мен салласини олиб қочган ва ортимдан таъқиб қилаётган танишим эди. У ғазаб чақнаган кўзларини жовдиратиб, атрофга олазарак боқарди. Ортга қайтишнинг иложи қолмаганди. Ягона йўл унинг ёнидан ўтиб кетиш. Саноқли қадамларгина орамиздаги масофани ажратиб турарди. Ўзимни қўлга олдим. «Мен унинг олдидан ўтиб кетаман», деб ўзимни ўзим ишонтирдим. Диққатимни бир нуқтага жамладим. Ўзимни бегона одам

қиёфасида кўрсатишга бутун вужудим билан ҳаракат қилдим. Эмин-эркин қадам ташлаб, бошимни баланд кўтариб, шундоқ ёнидан ўтиб кетдим. У мени кўрдими ё кўрмадими, билолмадим. Энди белимдаги хазинадан хавотир олмасам ҳам бўларди. Бу ерда уни ҳеч ким тортиб ололмайди. Бугуноқ Тошкентга хабар қиламан, эрта-индин уни олиб кетишади. Мен ширин ўйлар гирдобида уйга кириб келдим.

Ҳовлида Зебо кўринмасди. Остонага қадам босишим билан инграган товуш қулоғимга чалинди. Эшикни очиб ичкари кирдим, серрайиб туриб қолдим. Тўшакнинг устида чалқанча тушган Зебо тўлғоқ азобида қийналиб, оҳ уриб ётарди. Аҳволини кўрибоқ, эсхонам чиқиб кетди. «Зебо!» деб унга ташландим. Аёлим анчадан бери тўлғоқ азобида қийналаётган бўлса керак, кўзлари катта-катта бўлиб кетганди. Оёғини ушлаганимда, билчиллаб қонга ботган тўшак билагимга урилди. У юзлари кўкариб, кўзлари олайиб, нафас ололмай ҳиқиллаб менга тикилди. Назаримда кўп қон йўқотганди. Нима қилишимни билмасдим. Бундай пайтда фақат унинг жонига дўхтир оро кириши мумкин эди.

Кўчага чолиб чиқдим. Қўшни уйнинг дерзасини тақиллатдим.

Уй эгаси чиқди. «Опажон, уйга юринг, Зебонинг аҳволи чатоқ», деб уни ичкарига бошлаб кирдим. У Зебога чой ичирди. Қалт-қалт этиб, тиши тишига тегмай аранг ичди. Афтини кўриб, аёл ҳам кўрқиб кетди. «Мана ҳозир ўтиб кетади, бир зум чидаб тур», деб тасалли берди. Кейин менга юзланиб, «шаҳарга олиб бориш керак, аелингиз кўп қон йўқотибди», - деди.

- Нимада олиб бориш керак? Қишлоқда машина бўлмаса, - дедим.

Кўшни аёл «ҳеч бўлмаса арава топиб келинг», деб мени чиқариб юборди. Бир амаллаб арава топиб келдим. Аравага кўрпа-тўшак солиб, ёстиқ қўйиб, уч кишилашиб, Зебони зўрға кўтариб ётқиздик. Бу орада аёлимнинг тўлғоғи қайта хўруж қилганди, беш букилиб-беш ёзилиб, устидаги ёпинчиқларини ирғитиб, одам чидай олмайдиган товуш билан чинқирарди. Аравакаш тинимсиз отини қамчиларди. Қани энди йўл текис бўлса, қани энди арава тезроқ юрса. Ё илдираклар катта-катта тошларга урилиб, худди бўронда қолган кемадай чайқалиб борарди. Зебонинг бошини тиззасига қўйиб олган қўшни аёл унга тинимсиз тасалли берарди. «Жоним, бироз сабр қил, ҳозир етиб борамиз. Худо хоҳласа, ҳеч нарса кўрмагандек бўлиб кетасан». Зебо оғриққа чидамай қичқирарди. Мен ғилдиракка яқин жойда арава билан теппа-тенг чопиб борардим. Бағрим эзилиб, вужудим оғриқдан зирқираб аравакашга ялинардим. «Тезроқ ҳайданг, Худо хайрингизни берсин». Аравакаш йигит мендан анча ёш эди. У ҳолимни тушуниб турарди. Оғзидан «чу» деган сўз тушмасди. Қўлидаги қамчи тинимсиз отнинг сағрисига тушарди. Ориқ ва нимжон от олдинга интиларди. Бу пайтда Зебо чалқанча ётиб, кучаниб, қорни яна сиқила бошлади. «О, бегим, қанисиз, берироқ келинг». Тўлғоқ азобида қора терга ботиб кетган Зебонинг аламли овози қулоқларимга чалинди. «Мен шу ерданман, азизам, ёнингданман, хавотир олма, ҳаммаси ўтиб кетади. Худо хоҳласа, дарддан фориг бўласан, фақат бироз сабр қилгин», дея ўзимча уни юпатган бўлдим. «Бегим, ичим куйиб-ёняпти, қўлингизни беринг. Аравани бирпас тўхтатинг. Сизга айтар

икки оғиз сўзим бор. Илтимос, аравани тўхтатинг, ўялпман, тирик қолмайман», дея йиғлаб, энтикиб илтижо қиларди Зебо. Қўшни аёлнинг ишораси билан аравани тўхтатдик. Аёл Зебони кўтариб, қорнини босди. Кейин менга юзланди.

- Аравага чиқинг!

Мен дик этиб аравага чиқдим. Бу пайтда чақалоқнинг қўли чиқиб қолганди. «Уялманг, боланинг қўлидан тортинг», буюрди аёл. Ўзи эса Зебонинг қўлтиғидан кўтариб, қорнини босди. Қон ва суюқлик тинимсиз оқиб турарди. Мен боланинг қўлчасидан тутиб тортдим. «Инга» деган овоз тун билан тонг учрашаётган бир пайтда олис-олисларга таралиб кетгандек бўлди. Кувонганимдан ўзимни қўярга жой тополмасдим. Зебонинг соғ-саломат қутулиб олганидан ўзимда йўқ хурсанд эдим. Аёл болани қўлимдан олди. Ҳаво совуқ эди, чақалоқни иссиқроқ буюмга ўраш керак, акс ҳолда шамоллаб қолиши мумкин эди. Аёл иккимиз бола билан андармон бўлиб қолгандик. «Ўғил экан», - деди қўшни аёл боламни бағрига босиб. Мен ўзимда йўқ хурсанд эдим. Шодлигим кўксимга сиғмасди. Шунда бу хабарни аёлимга айтиш мақсадида унга юзландим. Зебонинг афтига қарасам, юзи оппоқ бўлиб, дунёнинг яхши-ёмонига рози бўлгандек тинчиб, кўзи юмилган экан. Унинг музлаб қолган оёқларини ушлаб, йиғлаб юбордим.

Ю Р Т Д А

Тижоратчилар Покистондан қайтишди. Уларнинг қиёфалари ўзгармаган бўлса-да, дунёқарашлари, фикрлари бегона эди. Бу ердаги аёллар ҳам, эркак-

лар ҳам кўзларига бошқача кўринди. Улар динсиз, имонсиз одамларга ўхшарди. Аёлларни аэропортда Қамбарнинг одами кутиб олди. Уларни ўз уйларига, қишлоқларига, ҳатто одамлар орасига кўшиш мумкин эмасди. Хорижда олган «сабоқ»лари остинустун бўлиб, ҳаммасини қайтадан бошлашга тўғри келарди. Бир ой давомида мияларига кўрғошиндек қўйилган ғоялар таъсири сўниб, берилган топшириқни бажаришдан воз кечишлари мумкин. Улар ҳақиқатни англаб етмасдан, ўзликларига қайтмасдан, режани амалга ошириш шарт эди. Қамбарнинг одами аёлларни аввалдан тайёрлаб қўйилган шаҳар марказидаги уйлардан бирига олиб келди. Бу ерда улар учун ҳамма нарса муҳайё эди. Эртаси куни Қамбар келди. Ҳар бир аёлга бир донадан наша ўралган сигарета совға қилди.

- Энди сизлар Аллоҳ йўлида жиҳодга киришларинг зарур. Бединлар, шарм-ҳаёсиз одамларни орамиздан йўқ қилишларинг шарт. Бу ишларингиз билан фоний дунё азобларидан қутулиб, охиратнинг роҳат-фароғатларига киришларинг учун жаннат эшикларини очган бўласизлар!

- Биз жаннат висолига етишмоғимиз учун қачон жиҳод камарини белимизга боғлаймиз? - сўради наша таъсирида боши айланиб ўтирган Кифоят.

- Жиҳод камарини белга боғлайдиган қутлуг кунга оз қолди, синглим! - худди телбалардек қўлини мушт қилиб ваъз ўқирди Қамбар. - Бизнинг ашаддий душманларимиз, ғанимларимиз тўпланган жойларда ана шу камарни ишга соласизлар!

- Биз биз учун чўт эмас. Ахир, бу ишни анчадан буён орзиқиб кутмоқдамиз, - деди иккинчи жувон.

Аёлларнинг кўзига Қамбар айтаётган чин дунё роҳат-фароғатлари кўриниб кетди. «Дори» ўз таъси-

рини кўрсатганди. Юракларида адоват ва қасос ҳисси уйғониб, уларни одамлар гавжум жойларга боришга чорларди. Улар ўзларини ўша жаннат боғларида юргандек ҳис этишарди.

- Менинг сабрим чидамаяпти, тезроқ жаннат боғларида юргим келяпти? - деди Кифоят бетоқат-ланиб.

- Баракалло, синглим, бу гапларингиз рағбатга лойиқ! Сизнинг жиҳодга ошиқаётганингиз қалбингиздан шайтони лаъинни қувиб солганингиздан, имонингиз покланганидан, охиратга элтувчи одил йўлни кўра билганингиздан далолат бермоқда. Билинги, имони пок, мақсад йўлида курашга чоғланган банданинг барча эзгу-тилакларига фаришталар омин дейишади. Бошингиз узра кўкдан раҳмат нурлари ёғилади. Сиз Тангрининг мукофотига сазовор бўлдингиз. Малаклар дилингизга нур олиб киргани бизга аён. Сиз ёмон ўй-хаёлларни, қўрқув ва қийноқларни, азобларни, ўткинчи дунёнинг ҳою-ҳавасларини унутгансиз, қалбингизни шайтон тарк этган. Шу пайтга қадар у сизни йўлдан оздирганди, эзгу ишларингиздан қайтаришга уринганди. Энди «мен жиҳод жангида шаҳид бўламан, Тангри йўлида бу курашга тайёрман», деган сўзни тилингиздан қўйманг! Унутманг, бўш ва заиф қалбга шайтон макон қуради, сизни муқаддас ишингиздан қайтармоқчи бўлади.

Қамбар берилиб, жон куйдириб, аёлларни худди сеҳргардек авраб ташлади. Улар юраклари юмшаб, кўзларига ёш олиб, унинг сўзларини жон қулоқлари билан тинглашарди. Ҳар бир гап аёллар қалбига кириб борар ва мияларига кўрғошиндек қуюларди. Мазмунан ўхшаш бундай гаплар уларнинг кўз олди-га бир неча минг чақирим олисда қолиб кетган

Гулининг қиёфасини келтириб қўярди. «Мен жиҳод жангида шаҳид бўламан, бу курашга тайёрман», деган гапни тилларига олганларини ўзлари билмай қолишарди. Гўёки бу калимани унутиб қўйишса, елкаларини битмас-туганмас даҳшатли гуноҳ юкларини босаётгандек бўларди. Шайтон бизни йўлдан оздирмоқда, деб ўйлашарди. Шоша-пиша ўзларини ўнглаб олишарди.

Нотиқ маърузасини тугатиши биланоқ, хонага йўриқчи кирди. «Жиҳод камари»ни қандай тақиш ва ишлатиш, лозим бўлган пайтда мосламани ишга тушириш тўғрисида куйиб-пишиб тушунча берди. Токи аёллар хатога йўл қўйишмасин, деган мақсадда бир неча бор мосламани кийиб кўрсатди.

Ниҳоят, уч аёл «жиҳод камари»ни белга боғлайдиган кун ҳам етиб келди. Ўша кунни ҳаво очиқ эди. Йўриқчи эрталаб уларнинг белларига мосламаларни боғлади. Кифоят ориқ эди. Мослама кўриниб қолмасин, деб қалин кийимни кийинтиришди. Уч аёл қўчага чиқишди. Уларнинг ортидан кузатувчи ва суратга олувчи одамлар қўйилганди. Кифоят бозорнинг ичига кириши, Сарвиноз шаҳар ички ишлар бошқармасига бориши, Барно эса истироҳат боғини портлатиши лозим эди. Оралиқ масофа яқин бўлганлиги учун Барно истироҳат боғига вақтглироқ келди. Дам олиш кунни бўлганидан оналар фарзандларини бу жойга олиб келишганди. Болалар тўп-тўп бўлиб ўйнашарди. Уларнинг қийчуви, ўйин-кулгуси еру кўкни тутганди. Яқин орада боғ бугунгидек болалар билан гавжум бўлмаганди. Барно бўш ўриндиққа ўтирди.

Аёзда қолган одамдек қалин кийиниб олган Кифоят йўлакчадан бозор томон кетиб борарди. Худди аёзда қолган одамдай кийиниб олгани учун ўтган-

кетганлар унга қизиқиш билан қараб қўйишарди. У дарвоза олдига етиб келганида тўхтаб, ортига ўтирилди. Таниш чеҳрани учратмади. Йўлида давом этди. Одамлар гавжум эди, юриш учун йўл топилмасди. У бозорнинг истаган жойида қорнидаги ипни тортиб юборса бас, ҳаммаёқ остин-устун бўлиб кетади. Лекин унга мосламани роппа-роса соат ўн бирда ишга тушириш топширилган. Бунга эса ярим соатдан мўлроқ вақт бор.

Кифоят ичкарига кириб борди. Мослама қаттиқ боғлангани сабабли, белини оғритар, юришини қийинлаштирарди. У четга чиқиб, камарни бироз бўшатишга қарор қилди. Шунда ортидан келаётган одамга кўзи тушди. Унинг қиёфаси таниш туюлди. У одамлар орасида кўздан йўқолди. Аёлнинг қўрқув ва хавотир акс этган кўзлари ўзига тикилиб турган милиционернинг нигоҳи билан учрашди.

- Опажон! - милиционер аёл томон юрди. Кифоят қўрқиб кетди. - Мазангиз қочдимми, бирор ёрдам керакми?

Кифоятнинг тили қотиб қолди. У терга ботганди. Бир ойдан бери қулоғига «душман» деб тушунтирилган формали йигитнинг ширин сўзи, меҳрибонлиги кўнглида илиқлик уйғотди.

- Бошим оғрияпти, - тилига келган сўзни тезда айта қолди аёл.

- Унда юринг, хонамга кирайлик, дўхтир чақираман!

Милиционер унинг қўлидан ушлади. Кифоят беихтиёр унга эргашди. Икки қадам босганда тўхтади.

- Керак эмас, ҳозир ўтиб кетади! - деди.

- Рангингиз оқариб кетибди, опажон, дўхтирга кўринмасангиз бўлмайди!

Милиционер аёлнинг қўлини қўйиб юбормай, хонасига бошлади. Кифоятни кузатиб келаётган кимсалар шубҳаланиб, зудлик билан орқага қайтишди.

Сарвиноз ички ишлар бўлимига етиб келганида формали зобит икки-учта йигитлар билан гаплашиб турарди. Сарвиноз соатига қаради. Яна ўн дақиқа бор. У вақтли келганидан нима қилишни билмасди. Бир четда туриб, кўз қири билан бояги зобитни кузатди. Сарвинознинг ичини ит тирнарди. Ахир хорижда ҳам, Қамбарнинг ўзи ҳам унга милиционерлар тўғрисида қанчадан-қанча ёмон гапларни қулоғига қуйганди. Нега одамлар зобитнинг олдига келиб, ўзларининг яқинларидек салом-алик қилиб кетишмоқда. Ҳатто уларнинг «Ўғил муборак, Фарҳоджон», деган сўзлари қулоғига чалиниб турарди. Уч қиздан сўнг ниҳоят ўғил кўрган Фарҳоднинг қувончини тушунган Сарвиноз дилидан шу сўзларни ўтказди. «Хурсанд бўлмай кўяқол, яна ўн дақиқадан сўнг тупроқ билан битта бўлиб кетасан. Дўзах алангасида ёнасан!».

Барно атрофида ўйнаб-кулаётган болаларни кузатиб ўтирар экан, бирдан ўзининг ёшлик чоғларини эслаб қолди. У ҳам ҳув анови жингалак сочли қизалоқдай шўх ва ўйинқароқ эди. Эсида, беш ёки олти ёшларда эди. Нимадир сабаб бўлиб, ярим тунда уйлари ёниб кетди. Отаси қаёққадир кетганди. Онасининг бағрида қолганди. Кўзини очганда ўзини қоп-қоронғу тутун ичида кўрди. Дод солиб, онасини чақирди. Бироқ онаси кўринмасди. Ташқарида қип-қизил тилини чўзиб, осмонга аланга ўрларди. Осмон ёришиб кетганди. Одамларнинг бақир-чақирлари, гуриллаб ёнаётган тўсин ҳамда хашакларнинг чирсиллаган товушига қўшилиб кет-

ган қизчанинг додини ҳеч ким эшитмасди. Барно ўзини қаёққа уришни билмасди, ҳар томондан ўраб келаётган аланга уни исканжасига оларди. Қизча иссиққа бардош беролмай, юзини қўллари билан тўсиб, чинқириб, дод соларди. Олов ичига юрак ютиб кирадиган одам топилмасди.

Ўт ўчирувчилар етиб келишди. Кимдир уларга уй ичида ёшгина қизча қолганини айтди. Ўт ўчирувчи йигит ўзини гуриллаб ёнаётган олов ичига урди. Ичкари тутун эди. Кўз бир қадам нарини кўрмасди. Тепадан хашак, тўсинлар ёниб тушарди. Қаерга бош уришни билмаган аланга узун тиллари билан ўт ўчирувчининг юз-кўзига игна мисоли санчилди. Лекин у ортга қайтмади. Қўлларини чўзиб, қизчани ахтарарди. Тепадан тушган ва чўяндек қизиб кетган тўсинни ушлаб қолди. Шунда йигитнинг бармоқлари куйиб, эти шилиниб, қип-қизил гўшти чиқиб кетди. Олов унинг юзида бир нечта пўрсилдоқлар ҳосил қилди. Йигитнинг кўзи кўрмасди. Қўллари билан атрофни пайпаслаб, қизни ахтарарди. Барнонинг чинқириғини гуриллаб ёнаётган оловнинг товуши ютиб юборганди. Ниҳоят, йигитнинг қулогига овоз эшитилди. У тандирдай қизиб кетган Барнони кучоқлаб, орқага қайтди. Эшикка етмасдан ёнаётган тўсинлардан бири йигитнинг елкаси аралаш бошига тушди. У йиқилди. Тутун ичини ёриб келаётган иккинчи ўт ўчирувчи буни кўриб қолди ва шериги томон чопди. У қизни бағрига олиб, илондай вишиллаб тилини чўзиб келаётган оловдан ҳимоя қилиб ётарди. Шериги бир қўли билан қизчани кўкрагига босиб, иккинчиси билан ҳамкасбини ташқарига судради. Барно эртаси куни касалхонада ўзига келди. Ўша кундан бошлаб ҳаётини сақлаб қолган йигитни унутолмай юрди. Қаттиқ

тан жароҳати олган ўт ўчирувчи касалхонада вафот этганди.

Одамлар унинг жасоратини унутишмади. Маҳаллага номини беришди. Фуқаролар йиғини идораси олдига бюстини ўрнатишди. Барно ёши улғайиб, эсини танигандан кейингина бу йигитнинг исми Икром эканлигини билди. Маҳалла аҳолиси ҳар байрамда ҳайкал пойига гуллар кўярди. Ҳурмат билан номини тилга олишарди. Барно ҳам бир-икки бор бюст остига гулдаста кўйиб кетганини эслайди. Ўша йигитни ўз жонини хатарга кўйиб олов ичига киришга ҳеч ким мажбур қилмаганди. Уйнинг ёниб тугаганини, тўсинлар қулаб тушаётганини, том босиб қолишини била туриб ўзини ичкарига урди. Унинг мақсади қизчанинг ҳаётини сақлаб қолиш бўлганди. Ичкарига киришга бошлиқлари буйруқ бермаганди. Бироқ ўзбекона инсонгарчилик, одамийлик, виждон уни шунга ундаганди...

Ҳозир ҳам Барно ўт ўчирувчининг алангадан териси шилиниб, пўрсилдоқ босган, чугундек қизиб кетган юзини кўз ўнгидан кетказолмайди. Бундай одамларни оқибатсиз, динсиз, имонсиз, дейиш мумкинми? Наҳотки, уларнинг жойлари дўзахда бўлса?

Ўшандай мард, эли ва халқи учун жонини фидо қилишга шай йигитларнинг жасоратини нега покистонлик аёл, ўзимизнинг заминда туғилган Қамбар билмайди?! Наҳотки, улар кофир бўлса? Дўзахга ҳукм этилса?

Барно Покистонга борган кун бир манзаранинг шоҳиди бўлганди. У шаҳар кўчаларидан бирида шундоқ йўлнинг ёқасида олти-етти ёшли ярим яланғоч, очликдан қовурғалари саналиб, пашшаларга таланиб ётган болани кўрганди. Ўтган-кетган йўловчилар унга қайрилиб ҳам қарашмасди. Ўшан-

да Барнонинг ичи ачиб, болага раҳми келганди. Ким уни бундай аҳволга ташлаб қўйди? Ота-онаси қаерда, деб ўйлаганди. Шу болани бағрига олган, бир бурда нон берган одам жаннатга тушмайдами? Буни улар билишмайдами?

Барнонинг хаёли бўлинди. Атрофида бир-бирларини қувлашиб, чопқиллашиб юрган болаларни кўриб, кўзлари ёшланди. Уларнинг ўз юртларида бу қадар бахтли ҳаёт кечиришаётганини белига жиҳод камарини боғлашга ундаган кимсалар билишармикин? Бизда қайси бола ота-онасининг қаровисиз қолган, қайси гўдак очликдан шишиб кетган? Нега энди мен ўз халқимнинг фарзандларини жонига қасд қилишим керак? Жаннатга киришим учун шу норасида гўдакларнинг қонини тўкишим, ҳаётига зомин бўлишим шартми? Жаннат агар улар таърифлагандек боғи эрам бўлса, нега ўша покистонлик аёл ёки Қамбар у жойга киришга ошиқишмайди? Барно ота-оналаридан кўп эшитган: «Бировга зарар келтирган, бир инсоннинг қонини тўккан кимса ҳеч қачон Аллоҳнинг марҳаматига сазовор бўлмайди». Барча муқаддас китобларда қон тўкиш қораланмаганми? Қайси дин қотилликни шарафлаган? Қайси дин Аллоҳ яратган инсонни ўлдиришни тарғиб қилган? Қолаверса, Барно шу юртда туғилиб, шу ёшга кириб, бирор кимсадан ёмонлик кўрдими? Ёнғинда қолганида, ўлим чанг солганида етти ёт бегона йигит ширин жони кўзига кўринмай, уни қутқарди. Отаси бетоб бўлганида давлат ўз газнаси-дан пул сарфлаб, хорижда даволатди. Онаси вафот этганида шу инсонлар жигаримлаб йиғлашди, тобутни елкаларида кўтариб, қабристонга элтишди. Шуларга қарши энди у жиҳодга кирадими? Оғаинисидек бўлиб кетган одамларнинг қонини тўкиб,

кун сайин обод бўлиб бораётган юртнинг тинчини бузиб, жаннатга кирмоқчими?

Барнонинг бошига келаётган фикрлар унинг мақсаду ниятларини остин-устун қилиб ташлади. Уша юзига ҳижоб тортган покистонлик аёл ҳам, Қамбар ҳам унинг учун қўлида қилич яланғочлаган жаллод қиёфасида гавдаланди. «Йўқ, - деди қиз ўзига. - Мен сенлар айтган йўлдан бормайман. Ватандошларимнинг қонини тўкмайман. Юртимнинг тинчлигини, осойишталигини бузмайман. Сенларнинг кимлигингни энди тушундим. Билиб қўй, менга ўз халқимнинг қонини тўкиб, тинчлигини бузиб кирадиган жаннат керак эмас. Кўлимни қон қилиб, жаннатга кирадиган бўлсам, дўзахда ёниб, азоб чекканим афзал».

«Қасам! Қасам ичгансан-ку, нобакор!! Бунинг учун нариги дунёда жавоб берасан». Гулининг овози қулоқлари остида жаранглагандек бўлди.

«Қасам?! Мен қасамни сендай юртфуруш, халқнинг тинчини бузадиган Ватан хоинларидан қасос олиш учун ичганман!»

«Дўзахда ёнасан!!»

«Одамларни ўлдирган эмас, балки Ватан йўлида жонини фидо қилган кимса жаннатидир».

«Биздан олган пулларингни қайтарасан?»

«Пулинг бошингдан ордона қолсин!»

Барно ўрnidан турди. У Қамбарнинг хонаси томон кетди. Бу пайтда соат бешта кам ўн бир бўлганди. Яна санокли дақиқалардан кейин шаҳарнинг уч жойида қиёмат қойим бошланишини кутиб турган Қамбар ўз шериклари билан соатига қараб ўтирарди. У Барнонинг қайтиб келганидан ҳайрон бўлди. Мослама ишдан чиқдимикин, деб хаёл қилди. Шу пайтда Кифоятнинг изига тушган икки нота-

ниш кимса ҳам кириб келишди. Улар Қамбарга шундай дейишди:

- Кифоят қўлга тушди. Уни мелиса хонасига олиб кириб кетди!

Қамбар аланга ичида қолгандай типирчилади.

- Қанжиқ, қўлга тушдимми?! Бизни сотдимми?! Уни изига тушинглар. Мелиса хонадан чиқиши биланоқ ўлдириб ташланглар!

- Энди нима қиламиз?

- Сарвиноз қаерда?

- Биргина умидимиз ўшандан!

- Тезда бу ердан кетишимиз керак! - деди учинчи одам.

Қамбар Барнога ғазабдан буришган юзини бурди.

- Сен нега топшириқни бажармадинг?!

- Мен топшириқни бажаргани келдим, - деди Барно. - Сен муттаҳамнинг ниятини энди билдим. Ёлгон гапларинг билан бизни илондай аврадинг! Бегуноҳ юртдошларимнинг қонини тўктирмоқчи, тинчлигимизни бузмоқчи, обод Ватанзимизни вайрон қилмоқчи, шу йўл билан ўзингни, мана бу ювуқсиз ғаламис келгиндиларни ғараз мақсадига эриштирмоқчи бўлдинг! Аслида Ватан инсон учун жаннат! Билсанг биз мустақилликка эришган кунимиздан бошлабоқ, жаннатда яшамоқдамиз! Сендай юртфуруш, қонхўрлар, хоинлар жаннатмакон юртимни дўзахга айлантирмоқчи бўлгансанлар! Мана бу ичи қора, халқимизнинг яқдиллигини кўролмайдиган, бойликларимизга кўз олайтирган мана бу ифлос келгиндилар учун Ватанни сотмоқчи бўлгансанлар! Сенларнинг жазойинг менинг қўлимда! Шундай жазолайки, токи ер юзида сенга ўхшаган бирорта ғаламис қолмасин! Сен каби ватанфуруш-

ларни итдай ўлдирган, жисмингни ёндириб кул қилган одам ҳақиқий жаннат эгасидир!

Барнонинг кўзлари чўғдай ёнарди. Важоҳатини кўрган одам уни ҳеч нарсадан қайтмаслигини билиши қийин эмасди. Қамбар деворга суяниб, оҳиста юриб, дераза ёнига яқинлашиб келарди. Деразанинг илгаги солинмаган, хиёл очиқ турарди. Хориждан келган уч нафар келгинди ҳайкалдек қотиб қолганди. Портловчи мосламаларни олиб келган кимса ҳам худди ақли-ҳушидан айрилган одамдай қалтирарди. Ҳеч ким, ҳеч қандай куч ва ваъдалар аёлни аҳдидан қайтаролмасди.

- Сенларнинг жазойинг ўлим!

Бу сўз ҳамманинг қулоқлари остида қайта-қайта жаранглади. Бирдан қаттиқ уйқудан уйғонган одамдай ўзларига келишди. Жонлари қаршиларида турган қизнинг қўлида эканлигини тушунишди. У ҳеч нарсадан тап тортмаслигини, белидаги «жиҳод камари»ни ишга солиб юбориши мумкинлигини сезишди. Хорижликлардан бири ўзини ерга ташлади. Иккинчиси чўнтагидан бир чангал пулни чиқариб, Барнонинг оёғи остига улоқтирди. Учинчиси эса бўйнидаги энг қимматбаҳо олтин тақинчоқни ташлади.

- Ақлингни йиғ, буларнинг ҳаммаси сенга! Ол! Тортинма, олавер! Камлик қилса яна берамиз! Фақат белингдаги чилвирни торта кўрма! Биз ҳозир чиқиб кетамиз!

Уччалалари оғзига келган сўзларни айтиб, ердан оёқларини узиб, аста эшик томон силжишарди.

Барно ўзининг ҳукмини ўқиди.

- Сен келгиндиларнинг жазоси ўлим!

Қиз кийимининг орасидан чиқиб турган портловчи мослэманинг ипини ушлаганида Қамбар ўзини

деразадан ташлади. Оёғи ерга текканида гумбурлаган овоз уйнинг деворини бузиб, гиштларини учириб, томини кўчириб юборганди.

САМАНГАН

Зебони дафн этиб, маъракасини ўтказиб, лагерга қайтдим. Эргаш бошимга тушган савдодан огоҳ экан (Буни сув ташиётган шеригим айтганига ишонардим). Мени ўн кун ғойиб бўлганим учун койи мади. Тасалли берган бўлди. Ишимни давом эттирдим. Хазинани булоқ олдидаги тошлар орасига яшириб қўйгандим. Уни тезроқ Ватанимга жўнатишни ўйлардим. Ишга қайтган кунимоқ, Тошкентга хабар жўнатдим. Зокир икки кун ичида етиб келишини маълум қилди. Вақтни ўтказиш қанчалик оғир кечганини сўз билан изоҳлаб беролмайман. Юрагим сиқилиб, ўзимни қаерга қўйишни билмай, маст одамдек бошим гангиб юрардим. Бир ёнда Зебонинг вафоти, иккинчи ёнда Ватан соғинчи, боламнинг тақдири ич-этимни кемирарди. Ўғилчамни қўшни аёл парвариш қиларди. Унинг учун сут топиш ҳам муаммо эди. Ёнимдаги пулларнинг ҳаммасини қўшни аёлнинг эрига бериб қўйгандим. У қишлоқ кезиб, янги соғилган эчки сутини топиб келарди. Бошимда ташвишлар ари уясидек ғувилларди. Ниҳоят, биз учрашадиган кун етиб келди. Бир ҳисобдан олганда мен Афғонистонда ўз ишимни бажариб бўлгандим. Излаб келган хазинани топдим. Эргашнинг Ватандаги ҳамтовоқларини фош этдим. Энди юртимга қайтсам ҳам бўлаверар, деб ўйлардим. Бироқ...

Тўдабоши қанчадан-қанча бегуноҳ одамларнинг қонини тўкди, кўплаб ёшларни алдаб, бу ерга олиб

ўтди. Одамларни Ватанга қарши қуролли исёнга тайёрлади. Бу қилмишлари учун эл олдида, қонун олдида жавоб бермас экан, у барибир ўзи танлаган йўлдан қайтмайди. Чаён яқиндами, йироқдами, қачондир нишини санчиш пайида юради. У ҳам мисоли бир чаён. Даф қилинмас экан, туғилиб ўсган она юртига, халқига бўлган душманлик ҳисси уни тинч қўймайди. Пайт пойлаб халқимизнинг тинчини бузади, тараққиёт чўққиси сари одимлаб бораётган Ватанимиздаги ўзгаришларни издан чиқармоқчи бўлади. Уни ниш санчишига имкон қолдирмаслигим даркор. Бирор иложини топиб, Ватанга қайтаришим ёки шу ерда одамларини бир - бирига душман қилиб тарқатиб юборишим лозим. Шундагина мен ўзимни «она Ўзбекистоннинг фарзандиман», дейишга ҳақлиман. Зокир билан учрашганда бу ҳақда маслаҳатлашиб олишни дилимга туғиб қўйдим.

Белгиланган соатдан аввалроқ булоққа етиб келдим. Отни аравадан бўшатиб, чўмилтирдим. Филдиракларни созладим. Вақт бу қадар имиллаб ўтишидан юрагим тарс ёрилиб кетаёзди.

Ва ниҳоят, у келди. Биз анчадан бери кўришмагандик. Бир-биримизни бағримизга босиб, тик турган жойимизда омонлашдик. Бир неча йил ўзга юрт тупроғида яшаб, бутунгидек Ватан соғинчини ҳис этмагандим. Димоғимга она юртнинг ҳиди урилгандек бўлди. Жисми жоним эриб, юрагим сув мисоли оқиб кетди.

- Юртни соғиндингми? - сўради Зокир елкамга кўлини қўйиб. - Сабр қил, насиб қилса, бир-икки ой ичида Ватанда кўришамиз.

У бу гапни нимагадир ишониб айтаётганига амин эдим. Шу сабабли ортиқча савол бергим келмади.

- Яқинда Қобулга бориб келдим, - дедим кўри-

шиб бўлганимиздан сўнг.

- Хазина жойида турган эканми? - Зокир мени нима мақсадда борганимни дарров тушунди.

- Хазина-ку жойида, аммо уни мендан бошқа излаётганлар ҳам бор экан, - дедим ва бошимдан ўтган воқеаларни унга сўзлаб бердим.

- Худонинг ўзи асрабди, - Зокир ҳикоямни тинглаб бўлгач, бошини чайқаб қўйди.

- Лекин Зебодан айрилиб қолдим. У қайтиб келган куним кўп қон йўқотиб вафот этди.

- Ўғлинг кимнинг қўлида?

- Уни қўшни аёл парвариш қилмоқда.

- Рози бўлсанг, ўғлингни Ватанга олиб ўтиб кетамиз!

- Уни бериб юборолмайман. Одамлар шубҳаланиб қолиши мумкин. Қолаверса, Эргаш унинг тириклигидан хабар топган.

- Мени кечир, анчадан бери сенинг иш ҳақингни етказиб беролмадим.

Зокир бир боғлам долларни қўлимга тутқазди.

Иккимиз хазина яширилган жойга ўтдик. Тошларни кўчириб уни олдик. Шеригим офтоб нуридан ялтираб-товланиб турган тилла тақинчоқларни, зерузабарларни кўриб, ҳайратдан лол қолди.

- Командиринг бекорга сени бу ерга жўнатмаган экан. Ҳайронман, нега Ефим Егорович бундай қимматбаҳо буюмни ўзи билан бирга олиб кетмадийкин?

- Балки қўлга тушиб қолишдан қўрққандир?

- Бўлиши мумкин!

Зокир тарихдан яхшигина хабардор экан, буюмлар ҳақиқатан ҳам Бобур Мирзога тегишли эканлигини гапириб берди.

Мен ўз режаларим тўғрисида уни хабардор қилдим.

- Ўзингни эҳтиёт қил. Сен бу ерда ёлғизсан. Эргашнинг одамлари кўп. Салгина шубҳаланиб қолса, аяб ўтирмайди. Эшитишимга қараганда, ундан ҳомийларининг ҳафсаласи пир бўлганга ўхшайди.

- Худди шундай, бир ойдан бери олдига ҳеч ким келмай қўйди. Лагерда озиқ-овқат тугаган. Жангарилар очликдан азоб чекишмоқда. Кўпчилик касал. Биргина йўл «дори» сотиб, тирикчилигини ўтказиш. Агар шу ишни ҳам уддалолмаса, раҳнамолар унга бир мири ҳам беришмайди.

- Биз қўшни давлат ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари ходимлари билан ҳамкорликда наркотик моддалар олиб ўтиладиган барча йўллари тўсдик.

- Унда Эргаш раҳнамоларининг ишончини оқлай олмай, ёлғизланиб қолади.

- Бизга шу керак!

- Мулла Умар жуда катта хатоларга йўл қўйди. Унинг салтанати узоқ яшамайди. Ёлғизланиб қолган Эргаш йигитларини ташлаб, қочиб кетиши мумкин!

- У қаерга қочмасин, ортидан ўқ қувиб боради.

- Мирюнус қочиб кетди, баччавозлар Воҳидни қийнаб ўлдиришди. Тўдабошининг икки қўли кесилди.

- Чўтир нима қиляпти?

- Дўстумни ўлдириш учун борганди, сири фош бўлиб, қулогини кесиб қайтариб юборишибди. Ватанга қайтмоқчи бўлганди, Эргаш дарра билан калтаклатди. Тилини ўзи узиб ташлади. Червон хоним ҳам шу ерда! Эшитишимча, у юртга ўтиб кетмоқчи. Эргаш рози эмиш?

- Буларнинг ҳаммаси у ўйлаб топган найранг, бирорта одам ўз ихтиёри билан юртга қайтмоқчи

бўлса, ўлдирмай қўймайди... Сен берган маълумот тасдиқланди. Етимхонадан қиз олган Эргашнинг одами ундан камикадзе тайёрлагани фош бўлди. Юртимизга ўтган ўн беш нафар жангари форда қўлга олинди. Аммо уч-тўрт нафар милиция ходимларини ўлдиришгани ёмон бўлди.

- Холдорни топдиларингми?

- Уни ушладик.

Сухбатимиз узоқ давом этиб, қош қорайиб қолганини сезмабмиз. Зокир кетиш олдидан мени бағрига босиб, шу гапларни айтди:

- Сенга подполковник унвонини беришди, табриклайман...

- Бутун кучимни, иқтидоримни она-Ватанининг барқарорлиги, осойишталиги, фаровонлиги, кўп миллатли халқимнинг тинчлиги йўлида сарф қиламан!

Бу қалбимда қайнаб-тошаётган қасамёдим эди.

Мен лагерга қайтдим. Етиб келганимда борлиқ узра ғира-шира қоронғулик чўкканди. Чодирга яқинлашганимда, чуқур ичида судралиб юрган одамга кўзим тушди. Яқин борганимда танидим. Бу - Чўтир эди. Отнинг тизгинини тортиб, аравани тўхтатдим. Чўтир қўли билан аравани кўрсатиб, гўнғиллади. Сув сўраётганини тушундим. Ҳамиша ўзим билан олиб юрадиган идишдаги сувдан ичирдим. Бир неча кундан бери туз тотмагани юз-кўзларидан билиниб турарди. Қўйнимдаги нонни олиб, ёнига қўйдим. Чўтир бир пайтлар устимдан кулиб, масхаралаб юрганини эсладим, ҳар қалай кўзларини ерга қадаб турарди. Шериклари уни эсдан чиқаришганди. Тириклигини билишса-да, ҳолидан хабар олишни, бир тишлам нон беришни хаёлларига келти-

ришмасди. Мен уни азобларга чидамай, ўлиб қолса керак, деб ўйлагандим. Бироқ қулоғи, тили ва олати кесилган бу йигит ҳаммани ҳайрону лол қолдириб, тошлар орасида, одамлардан йироқда яшарди. Лекин нега бу ердан кетмаяпти? Буни билмасдим...

Лагерга кириб келганимда соқчилардан бири олдимга келиб, тўдабоши сўраётганини, зудлик билан ҳузурига киришимни маълум қилди. Нима учун Эргашга керак бўлиб қолганимни билмадим. У ҳар доимгидан бошқачароқ тарзда мени кутиб олди.

- Тайёргарлигингни кўр, сени Башир сўраяпти, - деди.

- Тинчликми?

- Тўғриси мен ҳам ҳеч нарсани билмайман..

- Қачон жўнашим керак?

- Одамлари келиб, олиб кетишади. Унгача аравани ёрдамчингга топшир!

Эргашни нимадандир хавотирланаётганини сезиб қолдим. Чиқиб кетмоқчи бўлганимда у мени тўхтатди.

- Билиб бўлмайди, у лагердаги аҳвол тўғрисида сўраб қолиши мумкин. Сендан илтимос, бу ердаги ишлар ҳақида ёмон фикрларни билдирмагин!

Юрагимни ўзим тушунмаган хавотир чулғаб, ташқарига чиқиб кетдим...

Жалол Эргашнинг олдига кирди.

- Червон хонимни нима қиламиз, амирим?

Тўдабоши бошини кўтарди, қизариб кетган кўзларини Жалолга тикди.

- Тузалиб кетдими?
- Ўзи ташқарига юриб чиқяпти.
- Гаплашдингми?
- Сиздан берухсат олдига кирганим йўқ, амирим!
- Юрагига қўл сол, мақсадини бил, ҳали ҳам юртга қайтиш фикрида бўлса, ўзинг кузатиб қўясан.
- Нима, унга рухсат бердингизми?
- Тентак, гапимни тушунмадингми?
- Жалол мийиғида қулди.
- Тушундим, амирим.
- Лекин ўзи хитланмасин!
- Жалол хаёлига келган фикрни айтди.
- Амирим, сиздан бир нарсага изн сўрамоқчиман.
- Нима дейсан?
- Жалол ийманиб, юзини буриб деди:
- Шу, хоним ёшлигида жа гўзал бўлган бўлса керак, а?
- Юрагингдан уриб қолдими?
- Энди, нима десам экан, ахир бу ерга келганимдан буён аёл кишининг ҳидини димоғим ҳам унутганга ўхшайди. Изн берсангиз бир кеча ёнида ётсам.
- Нафсинг қурсин, тўнғиз, ахир энанг тенги аёлку, уял!
- Нима бўпти, каттами-кичикми, барибир аёл-да.
- Билганингни қил. Аммо ўзингга эҳтиёт бўл. Чўтирнинг куни бошингга тушиб қолмасин.
- Ташқаридан йигитларнинг қийқириқлари эшитилди. Жалол туйнук олдига борди.
- Нима гап, тинчликми? - сўради тўдабоши.
- Жалол ортига қайтиб, Эргашнинг ёнига ўтирди.
- Хоним ташқарига чиққан экан, шунга йигитларингиз бақиряпти.

- Ҳаммасининг кўзига қон тўлган. Қўйиб берсам уни нимта-нимта қилиб ташлашади.

- Фар қариса отин бўлади, деганлари рост экан, амирим. Бошига рўмол ташлаб, юзини йигитлардан яшириб олибди.

- Кўз-қулоқ бўлиб тур, яна бирор кори - ҳол содир бўлмасин!

Жалол қўлини кўксига босиб, ташқарига чиқиб кетди.

Шу кундан бошлаб унинг ороми бузилганди. Тўдабошининг амрини кутарди. Хонимни кўрганда юраги ёниб кетгудек бўларди. Ўзини қўярга жой тополмасди. Вужудидаги эрлик ҳирсини жиловлай олмасди. Телбанома бўлиб, хоним ётган чодир ёнига бориб қолганини ўзи ҳам пайқамасди. Балои нафс барибир устун келди. Хонимнинг ҳузурига кирди.

- Опа, қачон юртга қайтасиз? - деб сўради.

Аёл рўмолининг учи билан юзини тўсиб олди. «Қачон қайтасиз?» деган сўз қалбида ўлиб бораётган Ватан соғинчини уйғотиб юборди. Демак, Эргаш уни алдамабди, рози бўлибди. У Жалолга бу ҳақда айтган. Хўжайин ёмон ниятда бўлганда оғиз очмасди.

- Бу хабарни кимдан эшитдингиз, эй, яхши одам?

- Амиримиз айтдилар, хоним?

- Аллоҳ у кишининг қалбларига меҳр солибдида?

- Сизни чегарадан ўтказиб қўйишни каминага топширдилар!

- Аллоҳ муродингизга етказсин, эй, яхши одам. Қачон йўлга чиқишни ихтиёр айладингиз?

- Бу сизга боғлиқ, опажон.

- Ундай бўлса, мен ҳозироқ сафарга тайёрман, иним.

- Йўлга ярайсизми, қийналиб қолмайсизми?

- Хавотир олманг, эй, Аллоҳнинг яхши бандаси! Танграмдан куч-қувват сўрайман, мадад берса, йўл азобидан қийналмасмиз.

- Унда сизнинг розилигингизни амиримга етказай!

- Шундай қилинг, эй, яхши одам.

Жалол хонимнинг шириң сўзларидан кулиб юбормаслик учун лабини тишлаб турди. Ташқарига чиқди-ю қаҳ-қаҳ отиб кулди. Шерикларига унинг сўзларини айтиб берди. Бундан кулмаган одам қолмади. Эртаси куни Жалол Эргашнинг олдига кириб хонимнинг сафарга тайёрлигини билдирди.

- Яхши, тушдан кейин йўлга чиқасанлар. Тоққа чиқишларинг билан тубсиз жарларга дуч келасизлар. Бирортасига итариб юборгин-да, тезда изингга қайт.

- Бир оғиз буйруғингиз, амирим. Топшириғингизни сиз айтгандан зиёда қилиб бажараман.

- Ўзингга ҳушёр бўл, у ўлгудек тулки, муғомбир, нафсингнинг гапига кириб, бошингга кулфат тушмасин!

Жалол кулди, нимадир демоқчи бўлиб оғиз жуфлади-ю бироқ айтмади. Тушдан сўнг яна хонимнинг хонасига кирди..

- Тайёрмисиз, опагон? - деди мулойимлик билан.

- Қани, йўл бошланг, иним! - деди Чевон хоним ҳозиржавоблик билан.

Ташқарига чиқишлари билан атрофда юрган йигитлар бўкиришиб, қичқириб юборишди. Хоним уларнинг сўзларига аҳамият бермади. Кулоғи-

ни кар, кўзини кўр қилиб, қадамини илдамлатди.

- Эргашбой билан хайрлашмадик, иним, - деди хоним чодирдан узоқлашгач, олдинда кетаётган Жалолга.

- У киши ҳозир лагерда эмаслар, муҳим иш билан қаергадир кетганлар, - ёлғондан жавоб қилди Жалол.

- Мендан гина-кудурат қилмасмикинлар?

- Ўзлари изн бердилар-ку, опажон, хотиржам бўлинг, узрингизни етказиб қўяман.

Хоним тоғ йўлини яхши билмасди. Шу сабабли Жалол бошлаган сўқмоқдан юришга мажбур эди. Улар чўққиларини қор босган тоғ томон боришарди. Жалолнинг юрагига ўрнашиб олган шайтон қутуртириб юборганди. Бироқ бунинг учун лагердан узоқлашиш, тезроқ анови довоннинг ортига ўтиб олиш зарур эди. Акс ҳолда хоним ортга қайтиши, шаллақилик қилиб, талабини қондирмаслиги мумкин...

Улар тоғ-тошни оралаб, тепаликка тирмашиб, довондан ошишди. Тоғнинг совуқ ҳавоси баданларини жунжиктирди. Аёлнинг эгнидаги кийими юпқа эди.

- Чарчамадингизми, опажон! - сўради Жалол ортидан келаётган хонимга ўгирилиб.

- Чарчасам ҳам иложим қанча, иним? Чидайманда! Ахир, мен Ватанга кетяпман-ку! Назаримда юрт мени ўзига оҳанрабодек тортмоқда. Шу сабабли чарчоқни ҳам ҳис этмаяпман. Бутун фикри-зикрим она юрт тупроғини тавоф қилишда! Утган кунлар ичида юртимни қанчалик соғинганимни сўз билан тушунтириб беролмайман. Сизга маслаҳатим, мен билан юртга қайтинг. Иккимиз халқимиздан, ҳукуматимиздан узр сўрайлик. Қилган гуноҳларимизга тавба-тазарру қилайлик!

- Болаларча хаёл сурасиз-да, опагон, - истехзоли жилмайди Жалол. - Үйлайсизки, ҳукумат бизни кечиради, деб. Адашасиз, улар бизни тутиб олишган заҳотиёқ товонимизга миҳ қоқишади. Электр курсига ўтқазиб, сўроқ қилишади. Ватан бизга эрк бермайди!

- Ватанга тил теккизманг! - хоним Жалолнинг сўзини кесди. - Дунёда ҳеч ким Эргашбойдек одамларни ўз Ватанига ва халқига қарши қуролли исёнга тайёрламаган. Отани болага, болани эса отага қарши қўймаган. Одамларни алдаб, уларнинг қўлига қурол тутқазмаган. Юрт бесаранжом бўлса, одамларнинг қони тўкилса, у шунчалик кўп қувонади. Роҳатланади! Шармандали ишлари билан оламнинг азал тартиботини бузмоқчи, инсониятнинг ёруғ кунини тунга айлантормоқчи бўлади. Ҳозир айшини суради, охиратда кулфатини тортади!

Бу сўзларни эшитиб, Жалолнинг гаши келди. Аммо босиқлик билан шундай жавоб қилди:

- Сиз нечук бизга қозилик қиялпсиз? Биз нима қилишни, қандай яшашни ўзимиз яхши биламиз!

- Мени тушунмадингиз, балки тушунишни ҳам истамагандирсиз. Мен фақат...

- Нима фақат, - Жалол хонимнинг беадаблиги учун ҳозироқ жазолашга тайёр эди, бироқ ўзининг нафсини қондирмагунча ранжитмасликка қарор қилди.

- Фақат ҳаммамизнинг бошимизда, қалбимизда раҳм-шафқатнинг олий ҳаками - Аллоҳ борлигини унутмаслигимиз лозим. Унинг қаҳрини кўзғатишдан қўрқишимиз керак.

- Бу гапларингиз билан менинг кулгимни қистатяпсиз, опагон. Ахир, сиз қачондан бери Худони

таниб қолдингиз? Қачондан бери Аллоҳнинг но-
мини тилга олиб, одамларга ваъз ўқийдиган бўл-
дингиз?

- Сизга гап уқтириш мушкул экан. Маслаҳатим,
бу йўлингиздан қайтинг, тавба қилинг. Инсонни
инсонга қарши гижгижламанг, уларнинг қўлига
қурол тутқазманг. Ватанидан айирманг! Тўкилаёт-
ган бир томчи қон учун ҳам вақти келиб жавоб
берасизлар. Қонли қўл билан эгаллаган салтанатла-
ринг ҳеч қачон сизларга вафо қилмайди. Қалбин-
гизга Аллоҳни, унинг муқаддас каломини, юртга
бўлган адоқсиз муҳаббатини жо қилинг. Ватанга
қайтиб, унинг хокини кўзларингизга суртинг. Хал-
қдан узр-маъзур сўранг. Шунда яратган Тангри-
таоло ҳам, Ватан ҳам, эл ҳам сизлардан рози бўлади!

- Хоним, - деди алам билан Жалол. - Сиз кеча
ким эдингиз? Сохта пулларни чиқариб, давлатни
алдаб, халқни лақиллатиб юрмаганмидингиз? Биз
жўнатган пулларни давлатга қарши ғояларни тар-
ғиб қилиш ишларига сарфламаганмидингиз? Шу-
ларни ҳеч эслайсизми? Бу ерга келиб, ақлингиз
кириб қолдимиз?

Жалол аччиқ-аччиқ гаплар билан Червон хоним-
ни узиб олмоқчи бўлди. Аммо унинг аччиғи чиқ-
мади. У бироз жим қолди. Кейин тўхтаб, Жалолга
юзланди.

- Мусофир бўлмагунча одам Ватан қадрини
билмас экан. Шу ерга келиб мен ўзимнинг кимли-
гимни, нима ишлар қилганимни узоқ мушоҳада
қилдим. Қилган хатоларимга минг бора надомат-
лар чекдим. Ҳечдан кўра кеч, деганларидек, ақлим
кирди. Қолган умримни инсонларга яхшилик
қилиш, мени камолга етказган Ватанимнинг гул-
лаб-яшнаши учун сарф қилмоқчиман!

- Яна Ватан дейсиз-а, опа, - кинояли жилмайди Жалол. - Сиз борадиган Ватан яқин кунларда бизнинг қўлимизга ўтади. Унга биз эгалик қиламиз! Яна сиз бизга хизмат қиласиз, шундайми?!

- Асло! Ватан халқники! Сизлар ҳеч қачон халқ бўлолмайсизлар. Билиб қўйинг, халқимиз шу пайтгача бировга қарам бўлмаган, бош эгмаган, бундан кейин ҳам шундай бўлиб қолади. Ўзбекнинг қонида Тўмарис, Широқ, Темур Малик, Жалолиддин Мангуберди, Амир Темур каби юраги ватан ишқида ёнган халқнинг бахти, эрки учун курашган мард инсонларнинг қони оқмоқда. Ўзига бек бўлган бундай мағрур халқни енгиб бўладими?

Улар анча йўл босиб қўйишганди. Жалол айтилган манзилдан узоқлашиб кетганини сизди.

- Шу жойда бироз дам олайлик, оёқларим толиқди, вужудимда мадор қолмади, - деди атрофга аланглаб.

Жалол тош устига ўтирди. Бу пайтда қорайиб кўринган қир ортидан ой балқиб, юлдузлар чақнаб, осмон чарақлаб турарди. Изғирин яхлаб қолган қорларни ялаб, қуриб-қовжираб қолган ўтўланларнинг қадини букиб, ҳуштак чалиб, телба бошини қаерга уришни билмай изғирди...

Кулранг бўри икки оёқли маҳлуқларнинг ўша кунги ишидан надоматлар чекиб, алами ортиб, жазавага тушиб, яна сарбаланд тоғлар бағрига қайтишга мажбур бўлганди. У афтодаҳол, боши оққан томонга кетиб борарди. Жалол бўрининг овозини эшитганда уни шу атрофда увиллаётганини билди. Қолаверса, ҳозир бўрини эслашни, ҳатто ундан ўзини эҳтиёт қилишни хаёлига ҳам келтирмади. Бутун диққат-эътибори ёнидаги аёлда эди. Кўнглини олишни, юрагига тинчлик бермаётган

нафсини қондиришни ўйларди. У олдиндан белгиланган жойга етиб келганди, хонимнинг ҳаёт шамини шу ерда сўндириши лозим эди. Ёнида тубсиз жар қорайиб кўринарди. Бирор нарсани баҳона қилиб, итариб юборса бас, жувон чархпалакдек пилдираб тушиб кетади. Ҳеч қачон бу ўрадан қайтиб чиқолмайди, суяклари парча-парча бўлиб, жасади қурт-қумурсқаларга ем бўлади. Шуларни хаёлидан ўтказганида Жалол бир хонимга, бир жарга боқиб қўйди. Ортиқ йўл босишга унинг тоқати ҳам, хоҳиши ҳам қолмаганди. Тезроқ ҳирсини қондириб, изига қайтиши даркор. Акс ҳолда хўжайиндан дакки-дашном эшитиши тайин.

- Олажон, менинг тобим қочган кўринади, оёқларим қалтирамоқда, шу ерда тунаб қолсак, тонг ёришса, йўлда давом этсак.

- Бу ер совуқ, музлаб қоламиз, иним. Яхшиси, йўл юрганимиз дуруст.

- Мен совқотяпман, - нимани баҳона қилишни билмай, оғзига келган гапни тилига чиқарди Жалол. - Кейин чарчаганман.

- Худодан куч сўранг, иним, шайтоннинг гапига кирманг. Эшитяпсизми, яқин атрофда бўрининг увиллагани эшитилмоқда.

- Нима, бўридан қўрқасизми?

- Ҳар қалай йиртқич ҳайвон, одамга дўст бўлармиди?

- Қўрқманг, ёнингизда мен борман, - Жалол шу баҳона аёлнинг ёнига сурилди. Унинг силлиқ ва юмшоқ баданига суйкалди. Хоним ўзини тортди.

- Нега ўзингизни олиб қочасиз, олажон? Мен бўримидим-ки, сизни еб қўйсам.

- Бўри бўлмасангиз ҳам номаҳрамсиз, иним.

- Номаҳрамдан қўрқасизми? - Жалол хонимнинг

сонига кафтини босди. Аёл яна сурилмоқчи эди, орқаси тошга тегди.

Жалол қўлларини хонимнинг белидан ўтказди ва уни ўзи томон тортди.

- Нима қиялпсиз? Нарӣ кетинг. Уялмайсизми?

- Иситиб қўйинг, опагон.

- Нарӣ сурилинг! - росмана жеркиб берди аёл ва ўрнидан турди. - Уялмайсизми, ўзингиздан катта ёшдаги аёлга тегажоқлик қилгани?

- Нега уялай, бу ерда иккимиздан бошқа одам бормидики, уялсам. Келинг, бирпас шакаргуфторлик қилайлик, кейин йўлга отланамиз.

Червон хоним индамади, тепалик сари йўл олди.

- Ҳой, тўхтанг!

Хоним ортига қарамай, йўлида давом этди.

- Бир ўзингиз кетмоқчимисиз? Бўриларга дуч келиб қолманг, улар раҳм-шафқат қилишмайди, суякларингизни ғажиб ташлашади.

Хоним Жалолнинг сўзларига аҳамият бермади, йўлида давом этди.

Ноилож қолган Жалол ўрнидан турди. Чопқиллаб, хонимнинг ортидан етиб борди ва унинг қўлидан ушлаб тўхтатди.

- Мени ташлаб, бир ўзинг қаёққа кетяпсан, кампир? - у хонимни сенсираб юборганини ўзи сезмади. - Билиб қўй, таклифимга рози бўлсанг, бу ердан саломат кетишинг мумкин, акс ҳолда жасадинг шу тошлар ичида қолиб кетади.

- Бир бошга бир ўлим! Пешонамга ёзилганини кўраман, сизнинг сассиқ қучоғингизга кириб, омон қолгандан кўра, гўштим бўриларга ем бўлгани афзал.

- Аҳмоқ кампир! Ахир сен туғилиб ўсган юртингга кетяпсан-ку! Сенинг бирдан бир орзуйинг

Ватанга қайтиш эмасми?

- Шундай!

- Нега унда ўзингни бўрининг ихтиёрига топшироқчи бўляпсан?!

- Номус ўлимдан кучли. Ватанга талпиниб ўлиш эса бахт!

- Ў, шоирона гапларни қаердан ўргандинг, кампир? Яхшиликча рози бўлмадингми, ўзингдан кўр!

- бақирди Жалол. - Сен бошингга ўзинг ўлим соясини солдинг!

- Аллоҳ неники пешонамга ёзган бўлса, шуни кўраман. Ахир тақдирдан ким ҳам қочиб қутулибди?

- Доғулилик қилма, кунинг битди! Сен учун ўлим яхшими ёки кайфу-сафо қилиб дам олишми? Ҳой, тентак кампир, атрофга боқ, бу ерда жонингга оро кирадиган ҳеч зог йўқ. Сенинг ҳаётинг кўлимда. Мен истаган нарса бўлмас экан, бу жойдан бир қадам нарига силжиёлмайсан! Ўлигинг бўриларга ем бўлади. Ёки ўлимдан кўрқмайсанми? Бу дунёда яшашни истамайсанми?

- Яшагим келади, ўлимдан ҳам кўрқаман, фақат менга озор берманг. Мен билан қовушишни ҳаёлингизга келтирманг. Биз номаҳрам одамлармиз, Аллоҳнинг қаҳр-ғазабига учраймиз. Охиратимиз куйиб кетади. Яхшиси, юрагингиздаги раҳиму раҳмонни ҳайдаманг, лаъиннинг сўзларига алданманг. Калимангизни ўғиринг. Зора шайтон қалбингиздан чиқиб кетса.

- Ҳадеб шайтонни, худони ўртага солаверма. Уларни тинч қўй. Ахир бу ерда фақат иккимиз турибмиз, иккимиз бир-биримизга талпинсак, биз қиладиган иш гуноҳ ҳисобланмайди.

- Бекор қиляпсиз, эй, яхши одам, - бошини

сарак-сарак қилди хоним. - Нафснинг гапига қулоқ солманг. Кейин пушаймон бўласиз!

Улар бир зум жим қолишди. Кулранг бўрининг увланган овози яна бир бор тоғларнинг совуқ сукунат чўккан ўлик тошларига урилиб садо таратди.

Ув.. ув!!!

- Ўйлаб кўр, кампир, балки аҳдингдан қайтарсан? Талабимга кўнарсан. Ахир сен юртга боришни, одамларга яхшилик қилишни, гуноҳларинг учун тавба-тазарру қилишни истасанг, очликдан фарёд чекаётган қашқирга ем бўлишни хоҳласанг, бу тоғлардан соғ-саломат ўтиб кетмоқни ихтиёр этган бўлсанг, талабимни бажо келтир. Беш дақиқага бағримга кир, бир-биримизни маҳкам қучоқлаб, совуб қолган вужудимизни ишқ-муҳаббатнинг ҳарорати ила иситайлик. Ахир, мени ҳам тушунгинда, беш йилдан бери тўдабошининг изидан итдай эргашиб, чўлу саҳрода аёл зотини кўрмадим! Сенинг қора ўтмишингни бошқалардан кўра, мен яхшироқ биламан. Не-не йигитларни йўлдан ургансан. Ҳатто ўзингдан ёшларни ҳам тўшагингга тортгансан. Энди мендан ҳазар қияпсанми? Энди отинбуви бўлиб, жаннатга киргинг келиб, бизларга ваъз ўқияпсанми? Худонинг номи билан қўрқитмоқчимисан, эй, нодон кампир?!

- Ҳақ гапни сўзладингиз, Аллоҳнинг бандаси. Тонмайман. Қилган гуноҳларимга Аллоҳнинг ҳузуринда жавоб бераман. Бироқ зиндонда ётган кунларим Яратган эгамга чин дилдан истиғфор айладим, тавба-тазарру қилдим. Унинг яккалягига имон келтирдим. Ушанда қолган умримни елкамдаги гуноҳлар юкидан халос бўлгунча одамларга савоб ва хайрли ишлар қилишга, зино йўлига кирмасликка онт ичдим. Ўзимдаги гуноҳларни Аллоҳ

мағфират қилишини тилаб, унга йиғлаб-сиғинганимдан буён виждоним ҳам ором топди. Руҳим энгил!

- Шундай улуг ниятлар қилибсанми, демак, ҳеч иккиланмай, бағримга ўзингни ташла, қовушайлик, сен озод, ҳур бўласан! Худо бу галги гуноҳингни ҳам кечиради. - масхараомуз тиржайиб деди Жалол.

- Тилингизга олган сўз учун тавба қилинг, эй, шайтонни ўзига ҳамроҳ билган банда. Ўткинчи дунёнинг ҳою-ҳавасларига, шайтон томирингиздаги қонни жунбушга келтирган оний ҳирсларга берилманг. Юрагингизга уя қурган шайтонни қалбингиздан қувиб солинг. Раҳмон ўз маконида султонлик қилсин. Ният ва мақсадларингиз эзгуликка йўғрилсин. Шунда иллатларга тўлган юрагингиз инсон боласига меҳр-муҳаббат билан лиммо-лим бўлади. Шунда сиз Тангри таолонинг даргоҳига пок ният, пок қалб, пок имон билан борасиз!

Жалол хонимни яхши гап билан йўлга сололмаслигини тушунди. Вақт эса ўтиб борарди. Ахир тўдабоши уни кутиб ўтирган-ку. «Тезроқ ишни битириб орқанга қайтгин», деб тайинлаганди-ку!

- Афсус, сен билан шу ерда ажралишга мажбурман! - деди ҳафсаласи пир бўлган Жалол. - Яхши гапга қулоқ солмадинг, ўзингдан кўр. Хўжайин сени шу 'ергача кузатиб қўйишимни буюрганди. Унинг топшириғини бажариш мен учун қонун.

Жалол қўйнидан ханжарни олди. Унинг тиғи ой нурида ялтиради. Хонимнинг кўзлари қўрқувдан катта-катта бўлиб кетди.

- Нима, мени ўлдирмоқчимисиз? - сўради овози титраб.

- Шундай, кампир!

- Мен ожизанинг бир қошиқ қонини тўкиб, не фойда топасиз?

- Мен фойда кўрмайман, бироқ амиримизнинг буйруғини бажаришга мажбурман!

- Аҳдингиз қатъийми?

- Қатъий!

- Унда бир оз сабр қилинг, эй, яхши одам. Хуфтон намози бўлди. Шунини ўқиб олай, дилимдаги сўнги сўзларимни Парвардигоримга муножот айлай, унга етказай. Сўнг жонимни олсангиз, минбаъд розиман!

- Яна вақтни чўзиб ўтирмагин. Ортиқ кутишга тоқатим йўқ! - ҳафсаласи пир бўлган Жалол тўнгилади. - Ахир ўлимнинг яқин қолди-ку, кампир! Худога нола қилганинг билан жонингни сақлаб қолармиди!

Хоним қўлтиғига қистириб олган жойнамозни ерга тўшади.

Бетоқат бўлган Жалол аёлнинг тезроқ тоатибодатини яқунлашини кутарди. Шу ерда шайтон яна унинг мудроқ қалбга гулгула солди. «Намоз ўқиб бўлишини кутиб ўтирасанми? У вақтни чўзиш учун атайлаб шундай қилмоқда. Ўлимини билган одам намоз ўқиб нимага эришарди? Бўйинини узиб, жарга улоқтиргинда, ортингга қайт. Ахир, Эргашбой сенинг йўлингга кўзларини тўрт қилиб ўтирибди. «Балки бу манжалақи ханжарни бўйнига тирасам, кўрқиб талабимга рози бўлар».

Жалол юрагини қитиқлаётган шайтоннинг топшириғини бажариш учун ўрнидан туришга хезланди, шу пайт болалигида ота-онасидан эшитган бир сўз ёдига тушиб, ўша шайтонга ҳайф берди. «Намоз ўқиётган одамга халақит бериб бўлмайди».

Жалол ортида нимадир шитирлаганини эшитди. Кулранг бўри одам ҳидини олиб шу ерга келиб қолганди. У Жалолнинг шундоқ ортида турарди. Уларнинг кўзлари учрашди. Шунда кулранг бўри одамнинг қўрқувдан қотиб қолган кўзларига тикилди. У бу одамни таниди, инидан шу кимса қувиб солганди.

Кулранг бўрида қасос олиш иштиёқи уйғонганди. Уни ҳеч нарса аҳдидан қайтаролмасди. У орқа оёқларини букиб, хумдек калласини жунли елкаси орасига қисиб, ўқ мисоли учиб келди-да, Жалолнинг кекиртагига ўткир тишларини ботирди. У бақирини ҳам, лоақал қўлидаги ханжарни ишга солишга ҳам улгуролмади. Бўри Жалол ерга йиқилганида, қон отилиб чиқаётган бўғзидан тишларини суғуриб олди. Ўзидан икки қадам нарида тоат-ибодат қилаётган Червон хонимнинг ёнидан ўтиб кетди.

Червон хоним доvon ошиб ўтганида тун пардаси оҳиста кўтарилаётганди. Осмон шу қадар тиниқ, шу қадар беғубор эди-ки, табиат унинг жамолини илк бор кўрсатаётгандай эди. Яйловлар, кенгликлар, боғу роғлар, пахтазору ғаллазорлар этагидаги осмонўпар бинолар кўзга ташланарди. Червон хоним кўзи иллаган жойлар ўзининг она юрти эканлигини ҳис этди. У соғ-омон Ватан остонасига етиб келганидан, унинг жамолини кўраётганидан бахтиёр эди. Яна бир неча юз қадам юрса кифоя, Ватан тупроғида бўлади.

- Ўзингга шукр, Аллоҳим, юртимнинг жамолини кўрсатганингга шукр! Энди жонимни олсанг розиман! - деган сўзларни ҳар қадамда

такрорлаб, энтикиб борарди. Юраги шодлигу қувончдан гурсиллаб тепарди. Кўзларидан оқиб тушаётган севинч ва соғинч ёшлари юзини ювиб тушарди. Бирдан юрагининг туб-тубидан нимадир кўтарилиб, бўғзига қадалди. Ерга йиқилди. Юзини заминга босиб, овозининг бори-ча йиғлаб юборди...

Тўртинчи китоб тугади

МУНДАРИЖА

Саманган.....	3
Юртда.....	7
Қирғизистон.....	11
Саманган.....	14
«Сим» операцияси.....	28
Қирғизистон.....	34
Саманган.....	40
Юртда.....	48
Москва.....	54
Юртда.....	64
Мулла Умарнинг утмиши.....	71
Саманган.....	79
Покистон.....	85
Саманган.....	91
Москва.....	98
Юртда.....	106
Қирғизистон.....	111
Саманган.....	115
Юртда.....	125
Саманган.....	137
Қоратегин.....	157
Саманган.....	161
Юртда.....	190
Саманган.....	202

1000 сўм

Адабий-бадиий нашр

Исҳоқжон НИШОНОВ

«АФҒОН ШАМОЛИ»

РОМАН СЕРИАЛ

СЎНГИ ТОПШИРИҚ

4

КИТОБ

Муҳаррир:

Тех.муҳаррир:

Дизайнер:

Мусаҳҳиҳ:

Нурбек Абдуллаев

Собитхон Абдуҳамитов

Дилмурод Алимов

Улутбек Умаров

2012 йилнинг 3 январь куни теришга берилди. 2013 йилнинг 13 январь куни босишга рухсат этилди. Бичими 60x84 1/16. Ҳажми 16 босма тобоқ.

Газета қоғозига офсет усулида босилди.
Алади 1000 нусха. № 068-сонли буюртма
Баҳоси келишилган нарҳда.

«Наманган» нашриёти, Наманган шаҳри,
Навий кўчаси, 36 - уй.

Китобнинг оригинал макети «ЗАКОВАТ МЧЖ» нашриёт уйи
босмаҳонасида газета қоғозига офсет усулида босилди.

Корхона манзили: Косонсой шаҳри,
«Чорбоғ» кўчаси, 17-уй.